

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vera Concilii Tridentini Historia

Contra falsam Petri Suauis Polani narrationem

Pallavicino, Sforza

Antverpiae, 1670

Historiae Concilii Tridentini Liber Quartvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11642

HISTORIAE CONCILII TRIDENTINI LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM.

NVNTII ad indicendum Concilium per Christianas Nationes delegati. Que in Germania Nuntius Vorstius egerit; & que una cum Oratore Casareo acceperit responsa Smalcedae à Protestantibus. Obiecta à Duce Mantuano, ne Concilium ibi cogeretur. Eius prolatio. Pontificis sedulas pro pace inter Coronas. Eiusdem fœdus cum Casare ac Venetis contra Turcam. Et indictum Vicentia Concilium. Profectio Pontificis Nicæam Prouincie, ad duos Reges conciliandos; & Legatorum missio Vicentiam. Censura in Anglorum Regem promulgata. Noua Concilij, petentibus Principibus, dilatio. & Legatio Cardinalis Aleandri in Germaniam, quâ Religio discordiæ rogatu Casaris componerentur. Casaris administrum Protestantibus Oeniponti conueniunt, non sine Sedis Apostolicæ detrimento. Adhibite à Paulo curæ, ne ea Casar haberet rati. Legatio in Hispaniam Farnesij Cardinalis. Casaris iter per Galliam ad Gandauenses in obsequium redigendos. Congressus inter Catholicos & Protestantes à Carolo constitutus. Noua Legatio in Belgium ad Casarem Ceruini Cardinalis. Conuentus Hanouie, & congressus memorati executio VVormatiæ hæc interruptus, & post eâ solenniter renouatus in Ratisponensi Conuentu, cui Casar &

Contarenius Cardinalis Legatus interfuere. Huius Conuentus postulatio de Concilio Oecumenico in Germania habendo; & si hoc fieri nequeat, peculiaris Nationis Synodi. Cæsaris cum Pontifice colloquium Luca. Eiusdem ad Algerium infortunium. Initia dissidij inter ipsum & Gallia Regem. Auxilia à Pontifice suppeditata fœderi Catholicorum, ac bello in Turcas. Ab eodem proponitur Tridentum celebrando Concilio; & in Spirensibus Comitibus comprobatur. Diplomatis promulgatio.

CAPVT PRIMVM.

Varij Nuntij destinantur, Concilium variis in Regnis indicturi.

PONTIFEX quæ per Diploma præceperat perfecturus, decreuit in Senatu ^a varios Nuntios destinare, qui Concilium in Christianorum Prouinciis indicerent iis Principibus qui erant inuitandi, iisque Præsulibus qui conuocandi. Petro Vorstio ^b Belgæ, Episcopo Aquisi quem supra laudauimus, ea cura demandata apud Romanorum Regem, ceterosque Catholicos, & hæreticos Germaniæ Principes. Missus in Poloniam Pamphilus Strafoldus, ^c qui aliâ tempestate Epidauri creatus Episcopus. Ad Iacobum Scotiæ Regem perrexit Dionysius Laurerius Beneuentanus, Seruorum Ordinis Præses Generalis, cuius operâ fuerat vsus a Clemens in grauibus Pannoniæ negotiis transigendis, vir præclaræ pietatis ac doctrinæ, qui pro virili supremam sui Ordinis dignitatem respuens, meruit postmodum ad Ecclesiæ supremum Ordinem euehi. Lusitaniam adiuit ad hoc ipsum Hieronymus Capiteferreus Ricinientis, qui postea splendidiore ad Legationes missus, & ad publicarum rerum administrationem adhibitus, post decem annos Purpuram adeptus est. Pro Cæsare eiusque in Hispania Regnis datum negotium Ioanni Poggio, ibidem Apostolico Quæstori, qui multos post annos in illius Principis gratiam inter Purpuratos est coopertus. Regi Galliæ delegatus Rodolphus Pius, Carpensis, Episcopus Faentinus, ibidem tum id temporis Nuntius, cui ^{*} mox in Senatûm Vaticanum adlecto Cæsar Nobilis suffectus est. Præterea id ipsum indictum Italiæ Episcopis per minoris notæ ministros.

^a 12. Iulij 1536. vt in Actis Consistorial.

^b Mandata iis Nuntiis tradita, sunt in Volum. Biblioth. Vatic.

^c 30. Ianuar. 1540. vt in Act. Consist. d Vide Iouium in historia Seruorum, Garibertum & Vghellium.

^{*} 21. Decembris anno 1536.

Facili negotio mandata perfecere Strafoldus, Capiteferreus, Poggius, & Laurerius. Huic postremo fuerat iniunctum, vt vbi Parisios

Rr 2 sios

1536. sios adiisset, sibi Francisci Regis operâ publicam fidem conquiret ab Henrico Britannæ Rege, quâ erat traiecturus. Sed contigit vt Parisiis Concilium * indixerit Scotiæ Regi, quò hic se contulerat, vt Magdalenam Francisci filiam sibi sponsam acciperet; quod coniugium, tametsi haud diuturnum ob proximè secutam sponsæ mortem, Angliæ Regi Scoti æmulo suspicionem iniecit, eumque à Rege Gallorum abstractum ad Cæsarem inclinavit.

* 18. Ianuarij an. 1537.

Indicti Concilij denuntiationem solenni ritu exceperunt tam ipsi Scotiæ Rex, quàm memorati Principes, eorumque ditionum Antistites, promptæque voluntatis obsequio Pontifici responderunt. Sed arduum supra cetera Vorstij negotium erat. Mandata igitur huic peculiaria tradita, præter communia reliquis Nuntiis præscripta. Vtrorumque hinc summam subiiciemus. Fuit illi impostum, ne cui prius per viam Pontificium Diploma traderet, quàm Romanorum Regi: cum à Capite initium indicendæ Synodi habendum esset.

Vt rem ageret de consilio Bernardi Cardinalis Clesij, qui à sua Ecclesia *Tridentinus* appellabatur. Erat hic Magnus Cancellarius, ac Præses Regij Consilij, atque in Regis tam gratia quàm existimatione supremus, incomparabili Religionis studio ac prudentiâ vir; qui certè, tametsi eam gloriam non obtinuit, vt dum viueret, eius vix compendiarium Ecclesiæ Vniuersitatem exceperit, & alter Sæculi Christiani Orbis euaserit; satis tamen meretur laudis, quòd eam quasi rem * præfagiens, meliorem in formam redegerit, adeoque exornauerit, vt postea tanto operi idonea visa fuerit.

* Præter Ciacconum, & Appendicem, Relatio Nicolai à Ponte, Legati Veneti apud Concilium tempore Pij IV.

Curaret, vt Rex ac Principes seu testimonio publico faterentur sibi Concilium indictum, seu id ipsum scriberent ad Pontificem. Et quò amplius cautum foret, inter familiares suos aliquem haberet cum legitima scribæ potestate, aliosque rei arbitros tamquam testes, qui postea certam fidem facerent, tam de indicto Concilio, quàm de rebus propositis ac responsis.

Vt singulis Concilium proponeretur iisdem, quantum ad res summam, verbis.

Vt à Patribus Purpuratis, quippe præcipuis Ecclesiæ Romanæ membris, publica testimonia indicti sibi Concilij non exigerent, sed à cunctis planè reliquis Præsulibus.

Vt acciperet quæcumque scripto ad Pontificem ipsum mutanda traderentur, siue aperta, siue obsignata, ac Romam mitteret: non tamen denuntiationes, seu contestationes legitimas; caufatus à Nuntij fungi munere, non scribæ publici nec præconis.

1536.

Ut si quis quidquam obiiceret de Mantua pro Concilij Sede, responderet, id à Pontifice statutum ex consensu maximæ partis Germaniæ Principum, Regis Romanorum, ac ipsius Cæsaris, qui ob eam rem Pontifici, ac Vaticanis Senatoribus gratias solenniter egerat. Si quid aduersus hæc cuiquam occurreret, Pontifici per se proponeret, cum sui non esset muneris, iam decreta in consilium reuocare.

Ut tam ipse, quàm sui cauerent, ne cum hæreticis in disputationem venirent; cum experimento compertum fuerit, per eam inflammari iram, ac pertinaciam obdurescere: sed ipsis responderetur, cum iam Synodus immineret, posse pro se vnumquemque ibi quid sentiret expromere.

4 Præter ea quæ dicta sunt, cum paulò post à Pontifice missus esset Ioannes Moronus (tunc Mutinensis Antistes, ac postmodum præclarissimus Purpuratus, & inter præcipuos actores quos nostra Historia in theatrum adducet) ut apud Romanorum Regem Pontificius Nuntius moraretur, mandata pariter ad eandem rem spectantia detulit; ac speciatim illi iniunctum, ut homines delegaret, qui Episcopis Pannoniæ Concilium indicerent: de qua re meditate consultum fuerat, quòd illi contumaces in Pontificem essent, eoquæ intrusi auctoritate Ioannis Scepulij Sacris interdicti, & cum Turca fœderati. Nihilominus visum est satius, tam præcipuum nationis Christianæ membrum non omittere. Quòd si Romanorum Rex de eo expostularet, perinde quasi Ioannis potestas ita comprobari videretur; daretur responsum, ex duplici causa huiusmodi detrimentum euitari: Primò, quòd sacri Canones disertè docent, ex eo quòd Pontifex alicui tribuat in suorum diplomatum inscriptione Episcopatus alteriusve dignitatis titulum, non effici, ut eam ille dignitatem adipiscatur, nisi antea legitime eam possederit: Secundò, quòd in diplomatis Nuntio traditis, non propria eorum nomina, sed solum Ecclesiarum tituli apponebantur; ac proinde diplomata singula singulis legitimis Episcopis vniuscuiusque Ecclesiæ, quicumque tandem essent, scripta censebantur. Cum autem postea Concilium adirent, ibi tunc expendenda esse cuiusque iura ad singulos dignitatis titulos, adeoque ad ferendum suffragium. Per hanc occasionem haud tacuerim, paulò post compositam fuisse pacem inter Ferdinandum & Ioannem, cui ab altero concessa Regis nomen ac possessio illius Pannoniæ partis, quam tunc Ioannes obtinebat; sibi tamen ab Ferdinando successionis iure retento, sed cum ea conditione, ut vbi Ioanni Regi proles vi-

14. Octobris anno 1536.

R r 3

rilis

Historia
Concilij
Tridentini
1
V

3536. rilis superesset, in eam transfret hereditas Dacia; & cum pactio-
mutua se aduersus Turcam tuendi. Quare Ioannes cum Ecclesia in
gratiam rediit: verumtamen haud consensit postea Ferdinandus,
vt ille pro legitimo Rege haberetur, donec contracta pacificatio-
nis promulgationem præstaret, à se flagrantissime concupitam, &
à Ioanne diutius retardatam, ex causis quas in Historiæ progressu
subiiciemus.

Hoc de Pannonia negotium, vt dictum est, Nuntio apud Fer-
dinandum degenti datum, non autem Vorstio, ne ab itinere deli-
nato diuerteret. Dedit tamen is operam, vt Episcopis Inferioris Ger-
maniae, vnde ortum ducebat, Synodus indiceretur, sed non item
Mariæ Reginae, viduæ relictae à Ludouico Pannonum Rege, foror
Caesaris, & quæ ipsius loco eas Prouincias administrabat: idque et
eo, quòd ipsi Caesari, earum Prouinciarum Domino, Concilium
indictum fuerat; adeoque solum oportebat eam rogaret, vt mane-
re suæ ditionis Episcopos mitteret.

Hæc Vorstius mandata pro Catholicis accepit; alia verò pro he-
reticis tradita: atque in primis, vt cum Saxoniae Septemuiro scilicet
gereret ex præscripto consilioque Georgij Ducis, tunc vel maxime
Religionis studiosi, geminoque stabello etiam inflammati, duobus
scilicet præstantissimis viris quos apud se retinebat, Ioanne Flugio,
Scombergij Purpurati consanguineo, qui postea insignis Antistes
Herbipolensis fuit, & Ioanne Cocleo, Lutheri antagonista. Vt eo-
dem pacto consiliis Moguntini Cardinalis plurimum deferret in
agendo cum Septemuiro Brandeburgico, illius fratris filio, qui ma-
terno, vt narrauimus, impulsu nutare in Religione videbatur.

* Ex pluri-
bus literis
Nuntij ad
Pontificem,
& ad Am-
brosium Ri-
calcatum,
qui à Secre-
tis illi erat.

Cum hisce mandatis discessit Vorstius autumno ineunte: &
credi vix potest quanto cum plausu Viennæ fuerit exceptus à Fer-
dinando Rege cunctisque Catholicis Superioris Inferiorisque Ger-
maniae, qui & Pontificis studium in astra sustulere, & responsis ob-
sequentissimis voce ac scripto se obtemperaturos, adituroque Con-
cilium promiserunt.

Adeo veritati aduersatur id quod scribit Suauis, visam fuisse
cuique mediocri ingenij importunam Concilij promulgationem
eà tempestate, quâ nouum bellum ardebat inter Carolum V. &
Franciscum I. in agro Pedemontano, in Gallia Narbonensi, in
Franco-Belgica; vt potius omnes consenserint re ipsa conficien-
dam Synodum, quiddam tandem obstaret, aliter de Germania
actum foret. At malitia est, quò magis adspectabilis eò magis ce-
ca, ab eodem planè scriptore, qui pluribus in locis & paucas ante
paginas

paginas narrauerat, inuistâ excusationis coloratâ notâ, causas quæ
 Clementem permouerant vt abstineret ab indicendo Concilio vs-
 que ad pacificationem inter duos Principes, nunc Paulum vitupe-
 rari, quòd ante pacificationem indixerit: qua in re consilium Pon-
 tificis fuit, in conspectu Christianæ Reipublicæ, Sedis Apostolicæ
 moram purgare. Num ipse per otium ac voluptatem spectabat dis-
 cordiam, quòd vel denuntiatio Concilij foret irrita, vel in promptu
 esset honesta species dissoluendi prout liberet Concilij, atque in-
 terim illud milite muniendi, vt Suavis comminiscitur? Varias
 equidem literas hîc proferrem Triuultij Cardinalis, atque Legati
 in Gallia, & Guidiccioni in Hispania Nuntij, cui ea cura delata,
 postquam Caracciolus Legatus à Cæsare ad Insubria Præfectorum
 missus est; ex quibus apparet indefessa solertia ac diligentia iussu
 Pontificis impensa, vt pacificatio impetraretur, nisi luculentissimæ
 huiusce rei testificatio eunctorum auribus insonuisset, à Triuultio
 habita Gallorum Regis impulsu coram Principum Oratoribus,
 qui huiusmodi Consiliis intererant.

Ad Vortium reuertamur. Præter procliuēs Catholicorum ani-
 mos in Concilium, haud iniquè affectum nactus est Georgium
 Brandeburgicum, qui tamen humana Diuinis antehabebat. Vnde
 apud Nuntium Vergerium mutatam à se Religionem excusarat,
 quòd suis populis gratificaretur: sed inter humana ita priuatis stu-
 debat, vt publica nequaquam negligeret, adeoque impensius
 præoptabat concordem nationem suam, quàm liberam ab om-
 ni suprema potestate factionem suam. Propensiotem etiam adhuc
 Norimbergensem Senatam comperio: nolebant tamen hi quid-
 quam polliceri, nisi auditâ prius sanctione Cæterus Smalcaldici, hoc
 est, Lutheranorum Areopagi. E diuerso tantumdem offendit per-
 uicaciam in reliquis illarum partium Principibus, nimirum in Se-
 premuiro Saxonie, & Hassie Lantgrauiō. Ille quidem publicam
 Nuntio concessit fidem immunitatis per suas ditiones, non tamen
 secum colloquium; allatâ per literas excusatione. Cum acturus
 esset Nuntius, quantum audierat, de rebus ad omnes Smalcaldicæ
 federatos spectantibus, haud futurum sibi consentaneum fuisse,
 certam illis inconsultis responsonem ipsi reddere: Proinde eum
 hortati, vt illuc se conferret, vbi mox omnes ad deliberandum
 erant adfuturi: Polliceri postremò, nihil se prætermisurum, quâ
 priuatis quâ publicis officiis, quod in Dei & Euangelij gloriam es-
 set futurum. Anceps tunc animo nutauit Nuntius, an eò iturus
 esset, cum de hoc mandata Pontificis nihil dieerent, consulitque
 Mogun-

1536.
1537.

* Extat in
 scripturis
 Burghe-
 rum.

a Vorkin-
 ad Recale-
 riu 14. Mar-
 tij 1537.
 b 2. Februa-
 rij an. 1537.

Historia
 Concilij
 Tridentini
 Lib. 4.
 Cap. 1.

1537

Moguntinum; qui haud dubitanter eundem suavit; adiecitque, nisi irret, ipsius nimia seueritati vertendum quidquid infra votum accidisset; adeoque minus esse reprehendendum, alicui haereticorum inurbanitati se exponere, & alicui apud Aulam obretractationi ex leui dignitatis dispendio, quam apud omnes Christianos infamiae, ex praepedita Ecclesiae concordia ob dignitatis obseruantiam inflexibilem: praesertim cum ibi quoque interfuturus esset Mathias Heltius, Caesaris Procancellarius, ab eo missus cum praualdis mandatis ad assensum à Lutheranis eliciendum. Quod prosperi successus spem faciebat, à quo semper rei gestae oritur commendatio; atque utcumque res cederet, commune illi cum Caesare periculum repulsae futurum; ac proinde eius ignominiae, quaecumque tandem foret (quippe cum tanto Principe diuisa) tum grauitatem tum exprobrationem diminutum iri. Mense igitur Februario anni 1537. perrexit Vorstius Smalcaldam, oppidum modicum quidem, sed munitum, montibusque circumseptum, ad finem celeberrimae Hercyniae syluae situm, adeoque parem tot belluarum conuentui sedem; cum eo, praeter multos Principes, Protestantiumque Ciuitatum delegatos, confluisissent tunc illius sectae antesignani, Lutherus, Melancthon, Pomeranus, Bucerus, Urbanus Regius, aliique complures, tamen minoris famae, non minoris quidem impietatis Nuntius verò, & Caesaris Orator eodem ibi hospitio suscepti.

CAPVT II

Quid Smalcaldae Vorstius & Heltius egerint; & quid ab illorum Cœtu responsum.

Solicite Nuntius dedit operam, ut Saxonem alloqueretur: sed is eodem praetextu, quo antea suis in ditionibus, hic etiam colloquium recusauit: causatus rem, quantum ipse censebat, communem esse Cœtui vniuerso; proinde magis esse conferendum, ut ad illum iunctim referretur. Obiecit Vorstius, data sibi esse mandata, nuntiosque peculiare à Pontifice ad Septemvium, aliosque ex Principibus, non item ad Conuentum vniuersum; adeoque ipsi seorsim esse reddendos. Ita demum admissus coram Ducis consilio, duo Pontificis diplomata tradidit; alterum tanquam Septemviro, alterum tanquam Principi Saxonici circuli, futurumque Concilium indixit. Assurgens Saxo, ac subridens accepit diplomata; atque ut erant obsignata, super mensa reposita, postea cum iisdem Consiliariis secessit: pauloque post per eundem

se apud Nuntium excusauit, ad consueta urbanitatis officia se non redire, quòd acciretur ad Conuentum ob maximi ponderis negotia; significauitque se breuì responsa redditurum.

Durius se gessit Lantgrauus illius Consilij Vlyssès, quocumque priuato cum Vorstio sermone pertinaciter recusato. Verùm hi ambo Principes paucos post annos experimento didicerunt, eos, qui promptiores audentioresque præcurrunt ad inuadendam arcem, sub eius mœnibus mortem oppetere, tametsi postmodum arx capiatur.

Interim Heltius, quæ iniuncta sibi fuerant, ardentè exposuit: Promissum à Cæsare Concilium ad opus deduci, nec amplius spem ostentari, sed rem ipsam proferri: Indictum iam esse certo ac propinquo tempore, absque vlla rerum agendarum exceptione, absque conditionum laqueis, in vrbe penè Germaniæ finitima, à Principe Imperij cliente possessa: Hispaniam, Galliam, Poloniam, Italiam, & ferè omnes Germaniæ Principes illi consentire: A Protestantibus neque prudentiam neque studium Religionis supra ceteros Christiani nominis sibi arroganda: Egisse Cæsarem per se cum Pontifice, illudque testari, ne vmbra quidem suspicionis exploratà illius mente deprehendi: Proinde eos hortari, vt & Concilium excipiant, & eidem interfint pro Christi gloria, cuius mysticum Corpus dissidiis laceratum deplorabatur; pro salute propria, sese iniuicem communiētes aduersus communem hostem Mahometanum, qui & atrocius & propius minabatur illis Christiani Orbis Prouincijs; pro quiete Patriæ, quæ ob noua Religionis discrimina, ex ouili gregis charitate coalescentis, ferarum saltus euaserat inter se præliantium.

Hiscè suasionibus nonnulli Principum, Legatorumque Ciuitatum flectebantur; qui tamen propterea decreto mox exponendo minimè subscribere, sicuti contendeat Cæsaris Legatus à singulis præstandum, ad legitimam decreti formam; sed solum duo memorati Principes communi nomine subscribere. Horum seditioso consilio adhæsit pars Cœtus, seu numero seu viribus potior, ducta pleni dominatus ambitione, alij vt in populis, alij vt in literis regnarent: ita *quarentes solum*, vt de quibusdam scripsit Tertullianus, in *Capitolo Cælum*.

Idem itaque Heltio responderunt festo S. Mathiæ die, quod anno superiore Vergerio responderant: addentes, sibi Ducem Mantuæ haud satis notum: scire quidem, eius fratrem Romæ esse inter præcipuos Pontificis Senatores; ac proinde illius fidei sese committere nequaquam posse. Perinde ac si huiusmodi Princeps, quædam

Pars I.

S f

esset

* Literæ
Vorstij ar-
canis notis
ad Recalca-
tum 23.
Martij.

1537. esset icuncula Belgica, quæ nisi è proximo inspicatur, obtutum la-
 ter; neque potius ingens Colossus è longinquo spectabilis; & qua-
 si par vinculum foret cum Pontifice ob fratris minoris natu Purpu-
 ram, ac cum Cæsare ob totius Principatus clientelam; cum hæc
 contingat, eos Principes nullâ fraternæ Purpuræ habitâ ratione à
 Pontifice dissidere, & cum eo etiam bellum gerere. Quod & motus
 patuit per eandem occasionem, Mantuano Duce suam urbem
 Pontifici denegante, quam pro sede Concilij postulauerat, non si-
 ne graui illius indignatione, vt paulò post narrabitur. Quin et
 ipsa clientelæ ratio, quâ Mantuanus à Germania pendeat, natio-
 nes alias adeò retardabat, vt in mandatis vtriusque Nuntij ad Fer-
 dinandum Regem disertè appositum sit, præter fidei publicæ tabu-
 las petendum à Cæsare, vt Mantuanus, dum adesset ibi Concilium,
 clientelæ legibus solueretur: quamquam id postea deletum, ne
 grauior inde suspicio Germaniam inuaderet, quæ pars vt morbo
 laborans, delicatius vtique tractanda erat.

Addebant secundò, in Concilio opus fore suorum Ministrorum,
 Concionatorum, ac Theologorum præsentia; quod aiebant non
 mediocri detrimento futurum fuisse illis Ecclesijs, vbi extra Ger-
 maniam coiret Concilium. Atqui hæc ratio confecisset, nullam ex
 nationibus consensuram, vt Concilium in alieno solo celebraretur,
 quin etiam in ipsa Germania, Galliam simul & Italiam magnitudi-
 ne superante, vnamquamque Prouinciam meritò repugnaturam
 Concilio in alia Prouincia cogendo, cum ex ipsis altera ab altera
 magis distet, quàm earum complures distent Mantuâ.

Tertio loco reluctabantur Concilio, quòd in eo Præsules con-
 stituerentur iudices, iureiurando Pontificis obedientia obstricti. At
 ex ea causa multò magis oportuisset eorum Ministros à Concilio
 excludi, qui tamquam oracula se inter futuros arbitrabantur, Lu-
 therum inquam, Bucerum, aliosque ex religiosjs familijs, qui so-
 lemni voto strictius professi fuerant obedientiam suis moderatori-
 bus, constitutis ac pendentibus à sola Pontificis auctoritate. Quem-
 admodum igitur ipsi huiusmodi votum pro irritò habebant, ac pro
 vinculo iniquitatis, adeoque ipsum securè perfringebant; ita vbi
 Episcopis in Concilio contigisset, habitum ab ipsis iusiurandum ir-
 ritum ac iniquum videri, illud pariter contempturos. Præterea hu-
 iusmodi ratiocinatio remouisset à Concilio non modò cunctos
 Ecclesiæ Antistites, adeoque eos omnes qui vnicè iudiciariam iuris-
 dictionem exercuerunt in Concilijs Oecumenicis, seu recentibus
 seu vetustis, ducto initio à Nicæno; sed etiam Regulares, aliosque
 plures.

plures, qui gradus alicuius insignia suscipientes, professi sunt subiectionem Pontifici tam in agendo quam in docendo, seque ad Fidem Romanam defendendam obstrinxere. Quid verò? Horum omnium loco laici ad ferendum suffragium admittantur? At allata ratio prohibebit, à Concilio Cæsarem, qui in sua inauguratione solemniter sanctè pariter pollicetur, se Apostolicæ Sedi obsecuturum; & cum eo reliqui Catholici Reges, qui vel dum Coronam suscipiunt, eadem solemniter profitentur, vel per Oratores suos solemniter etiam ritu promittunt Pontifici, se illi in Religionis negotiis obtemperaturos, eumque uti Christi Vicarium habituros: quare paulatim concluditur, Concilium non esse conflandum, nisi vel ex Græculis schismaticis, vel ex fece multitudinis, vilitate ignorantiaque aspernabilis.

6 Postremò nauiter obiectabant, se à Pontifice tamquam hæreticos per diploma proscriptos, ac proinde & illum & alios, qui ab eo penderent, sibi iudices nolle. Sed facilè intelligebatur, per ea obiecta magis peti Cæsarem, Reges Galliæ ac Poloniæ, ipsumque Britanniarum Regem, quam Paulum III. Hi enim iidem planè erant, qui per sua edicta seuerissimas pœnas contors'erant in Lutheranos, tamquam in hæreticos, quod potissimum egerant Carolus, aliique Germaniæ Principes, postquam eos Wormatiæ & Augustæ publicè audiuerant. At contrà Paulus III. per obliquam enuntiationem, quæ in iudicio haud satis probat, hæreticos nominauerat. Vnde si quid roboris obtinebat ea ratio, potuissent æquius uti suspectos repudiare eos Principes, omnesque illis subiectos, & Synodum poscere ad solum Conuentum Smalcaldicum redactam. At sicuti omnes semel Catholici extiterant, ac postea veritate (ut aiebant) compulsi, ad eam Fidem impugnandam progressi fuerant; ita potuissent confidere, Pontificem, vel certè Episcopos, aliosque illarum partium, idem effecturos, vbi eadem illis veritas affulsisset.

7 Varia hisce responsionibus opposuit Heltius, absque alio relato emolumento, quam nouarum acerbiorumque accusationum in Romanum Pontificatum. Denique prima responsa illi reddita, Vortio quoque à Cœtu fuerunt communicata, cui postea Septemuir Saxonicus Pontificia diplomata reddi iussit, adhuc ut acceperat obsignata, ne vel ad vrbanum responsum, vel ad inurbanum silentium cogeretur. Cum Heltio etiam in alio concertatum: nam animosiores, non quietiores facti, ut vsuuenit, ex indulgentia Cæsaris Norimbergæ per ipsos extorta, contenderunt, ad eos pariter qui postea transfugerant, illam extendendam; etsi sancitum pactis erat,

St 2 ne

1537. ne quid interim noui vtriusque tentaretur. Præuam adeo consilium est, nimum subditis indulgere, quò illis fiat satis, vbi creditur indulgentia non ab amore, sed à timore suborta.

C A P V T I I I

Mantuani Ducis obstacula, ne Concilium Mantuæ cogeretur.

Hic rei exitus, qui minus fortunatus Apostolicæ Sedi visus est, re verà conducibilis fuit; cum haud sanè dubium sit, si Protestantes Mantuano Concilio consensissent, obiectum enatum ne ibi celebraretur, ab ipsis Pontificiæ fraudi adscriptum iri, sinistram de eo per vniuersam Germaniam opinionem excitantibus. Dum igitur Vorstius aliique Nuntij promulgandæ Synodo dabant operam, Pontifex Frederico Mantuæ Duci diplomate significauit; Quamquam existimaret illi iam esse comperta, quæ de conuocando Mantuæ Concilio decreta fuerant; tamen velle se in præsentia de iisdem eum reddere certior. Pergebat; Ex eo palam fieri quantum & Pontifex, & Ecclesia vniuersa fiducia in eo reponerent, dum alter eius manibus sese crederet, altera in eius vrbem coalesceret: Postremò, ipsum rogare, vt cuncta opportunè pararet, quibus præscripto die tutò ac commodè hospites tam frequentes, tam nobiles exciperentur. Respondit Mantuanus; Antea eius res solùm famam sibi delatam, de qua nunc Pontificio diplomate certior reddebatur; quod, quantum arbitror, ille scripsit, non quòd promulgatum Concilij diploma quidquam amplius quàm mera forma non esset, sed quòd significaret, debuisse prius quàm res promulgaretur, id officij secum impendi; quamquam reuerà Pontifex ab initio sanctionem illam aperuerat Cardinali Mantuano Ducis fratri, à quo grates illi actæ; præterquam quòd rem vnà cum Cæsare constituerat, supremo Mantuæ Domino, & cui exploratam addictamque illius Principis voluntatem sibi persuadebat. De reliquo iis literis Dux obstrictum beneficio animum, & voluptate gestientem præ se tulit, adiecto etiam subscriptioni *Mancipij Pontificij* titulo, promissoque quod in se esset, rerum omnium quæ opus erant apparatu.

At minimè verum est, quod illi Suauis appingit, eum inconsultè primùm concessisse Pontifici (nisi tacitè, sicuti diximus) se Mantuæ Concilium excepturum; postea verò re consultius inspectà, cœpisse opportuna cautè præsidia postulare. Quia iisdem literis ille Pontifici significauit, quemadmodum omni sollicitudine prospicendum

* 15. Februarij anno 1537.

* 24. Februarij anno 1537.

* Mandata Pontificis Nuntio apud Cæsarem, & Regem Romanorum, 1537.

aturum se & hospitiorum commoditati, & annonæ vbertati, ita dolere, non satis sibi virium suppetere, quibus posset de suo, sanctissimi Capitis, ac tot præclarissimorum hospitem securitati consulere. Adeoque Pontificem enixè rogare, vt eò quamprimum hominem mitteret, quicum inspecto loco statui possent, quæ ad rem opportuna viderentur.

3 Ducis literas æqui bonique fecisse visus est Paulus, ei que dono misit Rosam auream, à se paulò antè consecratam a quarto sacri Ieiunij die Dominico, per hominem, qui sibi erat à Cubiculo, Ducique ipsi subditus; b & cui mandata tradiderat de rerum apparatu, prout postulauerat Fredericus. Quod verò ad extremam responsionis partem adiecerat Mantuanus, ostendit se credere eam ad verba diplomatis referri, quibus ab eo poscebatur, vt Concilij securitati consuleret. Ac illi rescripsit, c Ne sollicitudine afficeretur ob ea quæ præcedentibus literis indicauerat, siquidem non alià ratione tutam ibi Sedem quæserat, nisi vrbe prudenter ordinatâ, nequis in tanta nationum frequentia tumultus suboriretur, vti fufius Cardinali eius fratri explicauerat. Verùm ab memorato Cardinali cõgnouit, reipsâ præsidium Pontificis sumptibus conductum à Duce postulari, quod in primis hospites, secundò seipsum communiret; cum abs re videretur, tot eximia Capita domi suæ excipere, obiecta iniuriis ac petulantia tam immensæ nationum varietatis, ignotarum, ferocium, diuersisque studiis & cupiditatibus æstantium, quæ simul eò conuenirent; multoque minùs, si se suamque urbem huiusmodi periculis subiceret.

4 E contrario contendebat Pontifex, Concilium haud ex armatis consistendum; præsertim vbi nullum apparebat indicium, eò Principes vltos conuenturos præter ipsum Pontificem, qui aliud ibi præsidium, aliud tutamen volebat, nisi fidem ac benevolentiam Ducis, in cuius manibus plenissimâ se fiducia collocabat. Adeoque non alios ibi hospites futuros, quàm vel Ecclesiasticos, vel certè Togatos, à quibus nec iniuriæ, nec violentiæ timor; & ad quos cohibendos satis erant consueta vrbis præsidia, Ducisque custodiæ; adiectis, si quid accideret, tot nobilium Mantuanorum auxiliis, qui statim inermem imbellemque turbam coëreuisent: & exempla petiti ab antea actis Conciliis, ac potissimùm è recenti Constantiensi; quod tamen multitudinem numerosum, militum præsidia nunquam adhibuit; & tamen ibi Summi Pontifices & abdicati & creati, tum verò hæresis auctores multis affeclis factiosi in flammis coniecti; at propterea ne parua quidem scintilla seditionis emicuit. Hæc sentia

Sl 3

Duci

a In Diariis Blasij Cæsenatis 21. Martij anno 1537. in Biblioth. Barbarinorum.
b Difficultates obiectæ super Concilio Mantuæ celebrando, continentur in libro ex iis qui membranâ colliguntur, cui titulus, *Varia, in Archiu. Vaticanano.*
c 21. Martij ann. 1537.

Historia
Concilij
Tridentini
Lib. 4.
Cap. 3.

1537.
a 12. & 15.
Martij an-
no 1537.
b 24. Martij,
& extant in
Actis Consi-
storial.

Duci à Cardinali per scripta, * & à Cæsaris Oratoribus, quippe Principis votorum satis gnaris, efficaciter coràm proposita. At Duce minime permouere: quin per prolixas literas obstiterit, in Senatu Vaticano recitata; per quas suam sententiam propugnauerit his præsertim rationibus: Interfuturos Concilio multorum Principum Oratores, multos Purpuratos ac Proceres, quibus Aulicorum qui ferre arma possent, comitatus denegandus non erat: Mantuanam arcem non esse, quæ militari robore ac tormentorum fulminibus turbam coerceret, sed ipsam urbem sibi arcem esse contra impetum exterorum. Haud videri consentaneum rationi, Mantuanam nobilitatem, assuetam domesticis curis tranquillè occupari, inquam, & quasi vrbis excubiis custodiisque tamdiu mancipatam haberi: Superiorum ætatum exempla præsentem non congruere, in qua tanta animorum perturbatio cernebatur: Constantiam Mantuanam perperam æquiparari; ibi enim liberam esse Rempublicam, adque eius ciues in tuenda, quandocumque res posceret libertatem, se metipsum tueri, neque communem salutem ab vnus capite pendere, indigentis idcirco peculiari præsidio, sicut indigebat Mantuanam, vbi vnicus Princeps dominabatur. Et quoniam neque Pontifex, neque Pontificis Senatus illis literis acquieuerit; ac plura Duci argumenta ex aduerso proposita à Recalcato, qui erat ab Epistolis Pontificis, studuit ipse in eorum animis eam persuasionem æquitatis imprimere, quam suis inesse postulatis existimabat (viuâ internuntij voce) notam auersatus seu minus vrbani erga preces Pontificis, seu minus studiosi erga Christi gloriam, & Christianæ Reipublicæ emolumentum.

* Qui Romanam peruenit 16. Aprilis 1537.

Ad id Romam legauit hominem cognomento * Abbatium plurimis instructum rationibus, quibus persuadere niteretur postulare præsidij necessitatem. Rei summa erat, vt Pontifex ære suo centum quinquaginta pedites conduceret pro vrbis custodia contra motus vrbanos, & centum equites ad excurrendum agrum, quò tuta esset exteris via; sibi quoque liceret de suo militum numerum augere, si visum foret. Sed Pontifex & sacrum Collegium conditionibus dissenserunt, non tam ob sumptus (quod postea in protogoni Concilij diplomate appositum est) quantumuis graues, eâ tempestate supra morem impendiosâ Pontifici, quâ vtraque Italiæ ora impendenda aduersus Turcicam classem; quam ne vel suspicari vel color obtenderetur hæreticis aduersus Concilium, quasi non liberum, neque tutum, sed vi obnoxium, ac militari terrori.

Hæc fuit vnica inter Pontificem ac Mantuanum dissensio, vt li-
quet

quet ex citatis vtriusque literis, quæ extant inter legitima monumenta, & in mandatis Abbatino traditis. Quapropter ignoro, quo pacto Suavis, præter leuiore lapsus, quibus eius confusa de hac re narratio sæpiusculè peccat, tamquam secundum obicem Synodi confinxerit firmam Pontificis voluntatem, quâ præsidium illud militum à sua Synodiq̃ auctoritate pendentium postulabat: contra verò, à Mantuano peti milites ipsi obtemperantes, quippe qui iurisdictionem in Ecclesiasticos sibi arrogabat Concilio interfuturos, cui oppositum à Pontifice, non Ecclesiasticos modò, sed vel ipsam Sacerdotis concubinam ex vnanimi Doctorum sententia eximi profano foro. Quod inuerecundum dictum, à calamo nescio cuius imprudentis Leguleij profectum, nulli ex Iurisconsultis melioris notæ probatur, nisi fortè explicetur, eam concubinam in foro etiam Ecclesiastico pro delicto suo posse puniri: nec à Romanis Tribunalibus accipitur, quæ neque fori immunitatem omnibus Clericorum famulis generatim concedunt: satis per se quisque intelligit, quantà verisimilitudine id voci huiusmodi Pontificis affingatur, qui vt exemplar prudentiæ viuit in memoria posterorum. Quo pacto autem poterat Mantuanus eam sibi arripere iurisdictionem in Concilij Ecclesiasticos, si eam in suæ ditionis Clericos sibi nequitiam adscribebat? Si nec recentè in re simili sibi arrogarant Dux Ferrariæ, Florentinorum Respublica, & ipse Mantuanus Marchio, qui eum præcesserat in Concilio Mantuæ, vbi Pius II. aderat, celebrato? At noster Suavis primum illud ac præcipuum mandatum seruat, vt alius faciat quod sibi vult, vnde cùm ipse identidem incondita & contumeliosa in Ecclesiam sensa depromat, iisdem aliorum ora per eximiam charitatem opplet.

• Videatur Fagnanus Cap. Nullus, à num. 25. vsque ad 33. de foro compet.

C A P V T I V.

Concilij prorogatio. Legatio Cardinalis Poli. Pacis inter duos Reges agitatio.

Pontifex frustratus spe Concilij Mantuæ cogendi, in angustiis hæsit. Hinc eius celebrationem cupiebat, ne videretur vora Germaniæ verborum inanitate lactasse, eamq̃ ad peculiarem nationis Synodum adigeret, tam sibi infensam, ac periculi plenam: hinc nolebat illud extra Italiam celebrari, in Italia verò ditiones Cæsaris recusabat tamquam Gallis suspectas, tunc præsertim, cùm inter duos Principes, si vniquam acriter, bellum atque iræ feruebant. Quare vrbes aptæ tutæq̃ Concilio, non nisi vel in Veneta,

neta,

Historia
ij Trid.
1
V

1537.

* 20. Aprilis
1537. vt in
Actis Con-
cilii.

neta, vel in Pontificia ditione censebantur; sed alteras imperatorum se diffidebat, ob summam illius Reipublicæ circumspiciendam; alteræ non modò à Protestantibus repellabantur, sed ipsa repulsa honesto quodam velo prætexebatur. Itaque quinto postuentum Abbatini die, accitis in arcenum Senatus confessum Principum Oratoribus exposuit, vt confestim ad suos quisque Principes referrent, velle se Concilij conuocationem protrahere vsque ad initium Nouembris futuri, nullo designato nominatim loco, sed generatim aliquâ ex Italiæ vrbibus. Inde 20. Maij diploma vulguit, quo rei peractæ ratio reddebatur, reiectâ in Mantuanum campâ, qui tot menses ne indicium quidem huiusce suæ voluntatis protulisset, quæ consuetudini priorum Conciliorum, & opportunitati præsentis temporis aduersabatur: huiusque dilationis notitiam sollicitè perferendam curauit in regiones longinquas, ne Præsules & Oratores frustra iter arriperent.

Posteà per suos Nuntios in Hispania Cæsarem, in Germania Regem Romanorum certiores fecit; Quando nulla iam spes erat reliqua Protestantes adducendi ad Concilium, vt eâ postremâ Smalcaldicâ responsione constabat, solumque cogendum erat, vt Catholici confirmarentur, eisque satisfaceret, sublatam videri omnem de Italia difficultatem. In ea verò in primis proponi vrbes Venetæ dominationis, quippe nemini suspectas, & situs amplitudine, rerum affluentia, cæli temperie, Germaniæ propinquitate opportunas, quales forent Patauium, Verona, Vicentia. Quod si Venetæ Senatui, multa cautiùs de more consulenti, eas concedere non pateret, offerre se eorum prudentiæ considerandas nonnullas in Ecclesiastica ditione, nimirum, Bononiam ac Placentiam, ambas negotio peragendo commodas, & biduo tantum plus quam Mantua distantes à Germania, nec iis suspectas, qui aduenturi sperabantur. Atque vt omnem diffidentiaë vmbra amoueret, pollicetur, illius vrbis regimen à se abrogatum Concilio se committere, quousque perduraret. Duo prætereà vt obseruarent, Nuntios monuit. Alterum, vt de loco eligendo, quasi sponte sua loquerentur; ne Pontifex, dum Principum mentem exquirat, eam potestà tamquam legem sequi cogeretur. Alterum, si fortè iidem Principes Mantuam in deliberationem reuocarent, id omnino reuocarent. Etenim Rex Galliæ, cum sui ad id assensus cum poeniteret, quem Pontifex tacitè sagaciterque elicuerat, nunc verò ex reuocatione indicti Mantuæ Concilij animaduertente, se pristina libertati redditum, negabat se suos legaturum in urbem aduersarij beneficiariam

ciariam. Quin reuera Episcopo Fauentino * Gallus affirmarat, tempus sibi idoneum non videri ad Concilium Ecclesiæ proficiens conuocandum, cum Oecumenicum esse non posset, dum primaria illius Capita bello inter se concertarent; adeoque ipsorum neque consilia neque subditi conuenire possent: quamobrem ipsum, quod viam sterneret tam salutari negotio, promptum fuisse ad componendam cum suo incommodo pacem; eam tamen ab aduersario repudiatam, vt Pontifici compertum erat.

Romanorum Rex, laudato ob Concilij prorogationem Pontifice, quod nec Hispaniæ, neque Galliæ Episcopi præstò essent, percontatus est Nuntium, in eum fortè sermonem incidens, Quousque pacis negotium, agitatum à Pontifice, progressum esset, quæ sanè facilem Concilio aditum aperiret; & in reliquis * deliberandi spatium petiit tantisper dum diploma Pontificium acciperet. Acerbè ille de Paulo conquestus erat, quod neutro inclinaret, dum, vt aiebat, Rex Galliæ Lutheranos ad Pontificatus perniciem tutabatur, Turcasque ad Christianorum excidium concitabat: at ex diuerso Austriaci neruis omnibus contendebant, vt alteros frenarent, aliteros opprimerent: & tamen indulgisse postremò Pontificem Regi Galliæ duas Decimas, an vt per Christi patrimonium Hariadani classis aleretur? Id esse in causa, cur Gallus honestas condiciones sibi à Cæsare oblatas recusaret. At priuato sui sanguinis commodo detineri Pontificem, ne palàm proferretur quod suæ dignitatis celsitudo, commissisque gregis vtilitas postulabant. Quare per eam occasionem, vbi diploma prorogationis Ferdinandus accepit, dixit, Hinc Germanos veritatis indociles nec Pontifici nec sibi fidem habituros; hinc verò nullum sibi videri locum Concilio celebrando opportunum bello strepente, nisi Pontifex, vt Christi Vicarius illi palàm adhereret parti, quæ Christo militabat: eo enim pacto facile reperit in Concilio locum Germanis acceptum in Cæsaris Verbis, cuiusmodi foret Tridentum: nec esse desperandum, eò demum Lutheranos accessuros, vt etiam Bohemi Basileam conuenerent, vbi coactam ibi Synodum aspexerunt. Blandè Nuntius vtrique ex postulationi respondit. Quod spectabat ad habitam sanguinis rationem, nemini melius quàm Ferdinando innotescere, Pontificem, dum neutri adhaerebat, priuatis familiæ suæ rationibus oblitisse; cum ipsi magis quàm reliquis essent exploratæ conditiones amplissimæ, quas ipsi Cæsar eius frater obtulerat, vt eum sibi coniungeret: Regem Galliæ modicum ad eò Christiani corporis membrum non esse, vt spernendum foret, neque tam perditum, de quo despe-

Pars I.

T t randum.

1537.

* Literæ Episcopi Fauentini, ex Valentia ad Rhodanum 15. Septembris 1537. ad Cardinalem Farnesium.

* Literæ Nuntij ad Reccatum 9. Aprilis 1537.

oria
y Trid
1
V

modi
le mod
modi
modi
modi

8537. Lucas
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31
- 32
- 33
- 34
- 35
- 36
- 37
- 38
- 39
- 40
- 41
- 42
- 43
- 44
- 45
- 46
- 47
- 48
- 49
- 50
- 51
- 52
- 53
- 54
- 55
- 56
- 57
- 58
- 59
- 60
- 61
- 62
- 63
- 64
- 65
- 66
- 67
- 68
- 69
- 70
- 71
- 72
- 73
- 74
- 75
- 76
- 77
- 78
- 79
- 80
- 81
- 82
- 83
- 84
- 85
- 86
- 87
- 88
- 89
- 90
- 91
- 92
- 93
- 94
- 95
- 96
- 97
- 98
- 99
- 100randum. Et sanè miserrima in hoc Pontificum conditio est, quod quidquid ab ipsis agatur, is Principum, cui id non prodest, adhibet sanguinis commodo, quò illos vel accusationis timore ad se pertrahat, vel infamiae iniustâ notâ vlcificatur.

Reuerà Pontifex in Catholicis pacificandis, hæreticisque reconciliandis strenuè desudabat. Idcirco ineunte anno, ad Angliæ motum componendos legauerat Reginaldum Polum, Regio ex matre sanguine ortum, & heroicâ virtute conspicuum. Hic Henrici schismati consensu constanter negato, Patauium secesserat, priuatamque ibi vitam agebat in literarum studiis, pecuniâ ille quidem inopi, sed doctrinâ opulentus. Eum deinde Pontifex ex ea vmbra pariter ante menses ad Purpuræ splendorem inopinatò eduxerat, & præ temporum conditione ministrum idoneum putauit ad duo quæ peroptabat. Primum, ac præ altero expetitum erat, vt Henrici nomen alliceret, cum in eo odia, tum ex verâ, tum ex illegitimâ viris causa, concepta, utrâque iam demortuâ, languerent; & vel ex postremis illius, edictis se Lutheranorum hostem profiteretur. Secundum, vt vbi priora vota non procederent, illius Regni Catholicos pro virili confirmaret.

Additus Polo Comes Ioannes Matthæus Gibertus, Veronensis Episcopus, aliàs à nobis memoratus. Erat ille animo Polo simillimus, & hæc imita ab ingenio prius, quàm secum ageret, amicitia postea fortius coaluit ex consuetudine per eos annos, quibus Patauij & in finitimis vrbibus habuit Polus literatum secessum. Conspirabant ad id in Giberto summa politicarum rerum peritia, animique propensio, quam sub antecedente Pontifice semper peritulerat, in Gallia ac Britannia Reges, quibuscum agendum tunc erat, & cui tamquam de re sibi perspecta vterque Rex, & studium gratias egerat, & eximia dona obtulerat, quamquam ab eo generosè repudiata.

Aderat tunc Rex Gallia Franciscus in Belgio, victorius fortissimus. Etenim Gallia infeliciter à Cæsare armis tentatâ, vt accidit plerumque in bellis, quibus hostis validus ac subditis carus dominus appetitur, Rex plenum impetum formidabilis Gallorum militum in Belgium impulerat, & Hesdinum, aliasque magni nominis arces occupauerat, cum ibi libentius quàm in Italia Gallica nobilitas bellum gereret, propterea quòd in bello Belgico rem sibi suam recuperare videbatur, abesse illi quæsi brachium Galliaë turis adnectere, contra, verò spectabant in eam Italiam tamquam exterram regionem, in qua dominium negligebant, quòd ibi dominus

* In Literis
Giberti ad
Recalcatum
Ambiano
20. Aprilis
an. 1537.

lium non amabant: adeoque dicere soliti, * Se promptius petitorios Belgium ad mortem, quàm Italiam ad victoriam. Prospero itaque Marte, accensisque suorum studiis pugnabat Rex contra hostem aduerso iam prælio debilitatum, distractumque ad muniendam Italiæ oram, cui formidabilis classis Turcica minabatur. In his Gallia Rex versabatur, cum illi Polus à Pontifice destinatus est, acceptis mandatis, vt cum ipso ageret, seduloque studeret eum ad pacem flectere, vel eius consilia operamque ad res Britannicas ab illo impetraret. Sed quamquam Polus fuisset ad ea designatus Oratore Gallico comprobante, idque è Regis voluntate esse affirmante, quamquam etiam in itinere perhonorificè fuisset in Gallia exceptus, vbi tamen Parisios peruenit, per nobilem internuntium vetitus est Hædinum ad Regem accedere, quin etiam in ipsius terris commorari; tamen denuntiationis amarities quàm dulcissimo verborum lenocinio aspergeretur.

7 Huius rei causa fuit, quòd Henricus, post libidinis ardores, irarum, ambitionis & auaritiæ flammis exæstuans, in Sedem Apostolicam contumax, implacabili odio contra Polum fremebat, quàm illius constanti dissensu quasi despectus, quàm tamquam in suspicionem adductus, ne quid eius operam Nobilitas Anglicanâ ad defectiorem sollicitaretur. Hinc vehementissimè institerat apud Franciscum Regem, vt Polum comprehensum sibi traderet; arbitratus, quemadmodum ipse ad omne Ius Diuinum conculcandum progressus fuerat, ita posse alios ad Ius Gentium violandum adduci. Hanc impudentem petitionem cohonestare nitebatur Henricus eodem nomine, quòd Polus ad commouendas sibi seditiones coniurationesque aduentaret; quam ob causam eius matri caput abscindi iussit, quasi proditiõnis filij participi, & quinquaginta millium aureorum præmium ei proposuit, qui Polum interficeret. Quapropter satis habuit postea Paulus eum Romam reuocare, & custodiis communit. Et tamen, vt ipse perspexit, data Polo mandata vsque adeo erant mitia, vt parum abfuerit, quin Ministris Anglis, in Galliam contra se missis, eorum autographum visendum obtulerit, qui quantum imperio compulsi hominem insectabantur, tantum humanitate commoti ipsius miserebantur. Verùm Britannia Rex, inter tres illos Principes infimus, duobus reliquis quasi supremis ius dabat; duo quippe, libratis mutuo utrimque viribus, intelligebant, leue additum alteri lauci momentum posse in libra dominari. Quare Gallus indignationem Henrici vel iniquam pertimescens, satis habuit se his difficultatibus liberare, Polo à se suisque Regis amoto.

T r 2 Idem

1537.

* Giberti
Literæ infra
citandæ.

1537.
24. de Grad
1537. sive
1537. sive
1537. sive

* Literæ Po-
li ad Car-
pensem Ca-
meraco,
26. Aprilis
1537.

* Literæ ci-
tate Gi-
berti 20. A-
prilis.

oria
y Trid.
1
V

1537.

* Literæ Giberti ad Re-
calcatum
Ambiano,
20. Aprilis
1537.

Idem à Gallo imperatum Giberto: sed compertum postea ex qua-
dam epistola Rodulphi Pij Cardinalis Carpentis, nondum ab Aula
profecti post acceptum nouæ dignitatis Nuntium, non tam id fuisse
Regis imperium, quàm internuntij interpretamentum, quare Gibertus,
non expectatis à Rege responsis, quem per literas vt ab eo
exciperetur rogauerat, Hefdanum ad Regem contendit, ibique cau-
satus, se nec personam publicam in eo negotio gerere, nec illis Re-
gibus suspectum esse, quin potius se vt eorum studiosum, à rerum
tractatione Clementis ætate recessisse, cum is ab eorum coniunctio-
ne secesserat, benignè fuit admissus à Rege. Quoniam autem Pau-
lus, pridie quàm ille proficisceretur, quadam de pace publica ani-
mi sui sensa patefecerat, ea Regi nauiter exposuit; conatus ob o-
culos ipsi ponere, quantum sibi laudis ac beneuolentiæ ab vniuerso
Christiano nomine esset consecuturus, si eo tempore, quo viribus
præpollebat, consuetâ sibi moderatione usus esset, ne totius Chri-
stiani Orbis bonum seu immortale seu temporarium impediret,
præsertim verò vt Christianos à Turcarum oppressionibus libera-
ret: hoc pacto comprobatum iri, quod alias Rex ipse professus
erat, huiusce rei gratiâ se abstinuisse à Cæsare diuexando, cum
Viennensi ac Tunctano bello distineretur, nec minus id nunc
agendum, ne Britanno opportunitas daretur, in suis ipsius infortu-
nio triumphandi, dum gemina illa Ecclesiæ brachia, quæ ipsum
coërcuissent, inter se decertarent. Ita subtractum iri eius armis
eam speciem, quâ apud Christianos omnes in inuidiam Regem
traducebat: nullam amplius superfuturam Cæsari excusationem
denegandi Gallo beneficiarium ius in Insubriam; quod nempe
perinde id foret, ac ignem alere, non sic expletâ, sed irritatâ
inexplebili edacitate. Quin compertum fore, Regi tantum inest
animi, vt penè iam sibi quæsitâ deponeret, ac paci commodisq;
publicis immolaret. Quapropter vel Cæsarem, gnarum Regiæ in-
tegritatis, certumq; in beneficiis eum sibi gratum futurum, quem
humanum in iniuriis experiebat, concessurum ei fuisse Mediolanensem
Provinciam fiduciario nomine, pro quo tot Regi iura sup-
petebant; vel vbi eam pernegaret, Pontificem ac Venetos iure
optimo curaturos, prius officis, deinde si opus foret etiam armis,
vt illi redderetur, cum & ipsi & nationes omnes tunc intellige-
rent, ea arma & æquitati patrocinio, & publicæ tranquillitati ad-
iumento futura. Contrâ verò, si Rex eâ Turcarum expeditione in
Italiam Cæsarem armis vrgeret, id ipsi plurimum inuidiæ, mini-
mum commodi pariturum: Turcarum siquidem impetus minores
fama

mobl

1537

famâ futuros, maiori factâ iacturâ miseræ plebeculæ, per excursions repentinas in seruitutem abactæ, quàm ditionis stabili Marte occupatæ.

1537.

9. Responsum à Rege, quouis tempore à se desiderium pacis exhibitum; vt qui * consenserat, Insubriam in Pontificis manu depōni: ex eo suam in Pontificem fiduciam patere. Nunc, quando Deus sua contra iniustum æmulum arma sospitabat, nolle se Cæli opem æquitati suæ suppeditatam recusare: Nihil sibi cum classe Turcica esse negotij; sed inde malè erga se animatum Cæsarem pateferi, qui mallet se cum reliquo Christianorum genere obiicere periculo succumbendi Barbarorum tyrannidi, quàm fororis suæ viro sua reddere, fraternumque amorem impendere. Se, quod animi sui moderationem ostenderet, paratum tunc esse Belgicæ victoriæ cursum sistere, dummodò Pontifici cum Venetis conueniret, vt sibi per officia conferrent operam ad Insubriam obtinendam, & vbi officia minùs valerent, per vim.

* De hoc Consensu in Epistola Giberti ad Recalcatum Lugduno, 24. Martij 1537.

Reposuit his Gibertus; Si hoc pacto conuenissent, perditum iri validissimam rationem Insubriæ sine sanguine, sine sumptu, per summam gloriam recuperandæ: quæ ratio in eo sita erat, quod tunc liceret iis Principibus inculcare Cæsari, Franciscum Regem non aliò spectantem, quàm ad suam comprobendam animi magnitudinem, ac publicæ quietis studium, & ad ipsum humanitate superandum, sibi temperasse, ne grauius illi vulnus infligeret, dum iugulo instaret: proinde opinione omnium obstringi Cæsarem ad par pari æquali magnanimitate referendum, oblato tamquam dono, quod aduersarius tamquam spoliū potuisset auferre. Quæ tam honesta nomina si Cæsar negligeret, Italiæ Principes iure optimo Regi opem collaturos, cum ita non alio duci studio viderentur, nisi officij & æquitatis. Verùm hæc Regi speciosius & exquisitiùs, quàm veriùs ac validiùs dici visâ. Quare in proposito perstitit, nisi Pontifex ac Veneti arcana saltem aliquo se obstringerent promisso: atque ita res hæsit.

oria
ij Trid.
1.
V

Tt 3 CAPVT

Fœdus Pontificis cum Cæsare ac Venetis contra Turcam. Inducta inter duos Reges. Concilium Vicentiæ indictum.

Primum re-
tulit ad Se-
natum,
8. Septem-
bris.
Secundum
19. vt ex
Actis Con-
sistor.

EXcursionem per Italiae litora ex voto non euenerant Hama-
deno: proin abducta inde classe, vires in Corecyram Vene-
torum Insulam conuertit. Et iam Pontifex cum illis &
cum Cæsare fœdus inierat contra Turcas, ad oppugnandum simul
ac propugnandum. Sed huius fœderis exitus, vt saepe accidit, spe
minor fuit, cum satis habuerit Andreas Atria, Cæsareæ classis du-
ctor, hostium conatus eludere sine pugna, tamenti maior adesse vi-
ctoriæ spes quam cladis timor. Ille liquidem leue suo Principi emol-
umentum ex altera sperabat; ex altera verò grauissimum detri-
mentum formidabat. Quod consilium Atriæ Cæsari apud fœde-
ratos inuidiam, apud vulgus infamiam peperit.

Interea Pontifex vsus opportunitate, à Senatu Veneto impetra-
uit Vicentiam ad Concilium ibi celebrandum. Contigerat quo-
que vt Cæsaris sorores, Eleonora Francisci Regis coniux, & Maria
Ludouici Pannoniæ Regis vidua, quæ Belgium administrabat, bre-
ues inducias sancirent, quasi quoddam crepusculum ferentioris ac
diuturnioris concordia. Vnde Paulus 8. Octobris Diploma vulga-
uit, quo gratis hilariter actis Diuinæ beneficentiæ, quod Italiam
à Turcarum aggressionibus liberasset, & pacis spe inter duos Prin-
cipes significatâ, Veneti Senatus pietatem laudabat, qui quamquam
grauissimâ Corcyræ defensione implicitus, commodam eogendo
Concilio urbem Vicentiam concesserat. Sed cum id tam serò contem-
ptum esset, vt parum suppeteret temporis ad rem promulgandam,
quo statuto per præteritam prorogationem die, qui conuocandi
erant adessent, hoc est Kalendis Nouembris, instaretque incom-
moda itineribus tempestas, rursus illud protrahebat ad Kalendas
Maias, Philippo ac Iacobo Apostolis solennes.

Habendæ simul morum emendationi opera nauata, infirenti
iterum Cœtu quatuor Purpuratorum Patrum, & quinque Pres-
biterum in primis præstantium. Purpurati fuere Contarenus, Sadole-
tus, Caraffa, postea Summus Pontifex, & Polus à legatione regres-
sus. Præsules omnes postea Purpuram adepti, præter vnum, cuius
meritis iure obstitit culpa non sua. Fuit hic Gibertus, cuiusque ad
idem opus collegæ fuerunt Fredericus Fregosius, Archiepiscopus
Salernitanus, qui exemplo admirabili Purpuram recusauit, eamque
non

1537.

non nisi iussu Pontificis coactus accepit; Archiepiscopus Aleander, Gregorius Cortesius è Familia Diui Benedicti Abbas Venetiis, & Thomas Badia, sacri Palatii Magister, vterque Mutinensis, vitæ probitate ac literis præclarus. Hi plura emendationis capita proponere, quæ præcipue versabantur in quibusdam ab Romana Curia collatis beneficiis; quæ cuique displicent dum alteri conceduntur, sed eadem postea ab vnoquoque importunè sibi flagitantur: atque ipsi Principes, qui reformatam disciplinam requirebant, validius præ ceteris admouebant machinas, quibus identidem à Pontificibus eadem extorquerent. Vnde Scombergius Cardinalis, vir & Religionis studiosissimus, & Germanicorum ingeniorum peritissimus, persuadere conatus est, vt Suauis fatetur, Quando plerique mortalium cupiditate relaxationis insaniebant, sacrorum Claustrorum repagulis, votorumque ligaminibus petulanter diffractis, opportunam non esse nouorum nexuum medicinam: Instare Concilium, cui huiusce rei deliberatio permittenda; quippe constando ex cunctis nationibus, adeoque earum peritiam habituro, quæ nec pondus sibi intolerabile suscepturæ fuissent; & vbi de communi voluntate suscepissent, libentius tolerarent, quàm paucorum impositum auctoritate.

4 Addit Suauis, Hanc opinionem acceptam, tametsi contrà Ioannes Petrus Cardinalis Caraffa disseruisset. De hoc postremo nihil habeo exploratum: sed, vt ita fuerit, obseruetur, an is quando postmodum Ecclesiam gubernauit, per eum emendationis ardorem quidquam amplius perfecit, quàm effecerunt alij de iis emendationibus prius mente conceptis. Dixi, *quidquam amplius quàm effecerunt alij*: nam quamquam ob rationes antea narratas, & ob eas quæ ante triennium Senatum Purpuratorum impulerant ad huiusmodi Concilium, allatas à nobis * libro superiori, satius habitum fuerit, nihil ad id nouo diplomate obstrepere; tamen reipsa pederentim; sed efficacius eius decreta inchoata. Ac deinde sub eodem Paulo III. spe Concilij longius protracta, reformandæ disciplinæ cura rursus incaluit anno 1540. designauitque * Pontifex in Senatu quadrumplitem Senatorum triadem, qui sancitas emendationis leges in vnoquoque Tribunalium seruandas curarent; videlicet *Apostolicæ Camere*, aliisque peculiaribus Romæ foris consulerent De Cuppis, Ghinuccius, & Polus; *Romana Rota*, Cæsarinus, Montanus, & Guiddiccionus; *Cancellaria*, Grimanus, Aleander, & Ridolfus; *Penitentaria*, Contarenus, Caraffa, Ceruinus. Præterea seueris edictis cautum, ne Præfules à suis Ecclesiis abessent, allectique ad id noua

* Cap. 17.

* 27. Augusti an. 1540. vt in Actis Consistor.

confer-

1537. concessione, ut non sine Pontificiæ Curia iactura ipsis liceret in sua Sede morantibus, alternis mensibus pro arbitratu distribuere ea Sacerdotia, quæ suis in Ecclesiis vacarent: varia quoque opportune confecta diplomata. Alteram etiam partem non modicam eorum legum quas plerique laudauerant, stabilivit viuentem Paulo Concilium eius industria coactum: reliquas verò postea, leni quidem, adeoque lentâ, sed æquè assiduâ curâ in eadem Synodo posteriores Pontifices perfecerunt. Atque ad id confirmandum, in promptu mihi est * epistola Contareni Cardinalis, dum Legatus Ratisponæ aderat, in qua insignis ille Sacri Collegij Cato, ac nullius dissimulato nãui quem in Clero Aulaque obseruasset, uti & ipsius, & aliorum de ipso scripta testantur, narrat, Ferdinandum Regem secum amicè conquestum sæpius fuisse, agitatum Romæ morum emendationem, sed numquam præstitam; se verò fidenter respondiisse, licere sibi huiusce rei rationem reddere, quippe deliberationum illarum conscio, non posse tam multiplicem legum novarum obsequantiam suauius, adeoque fructuose, nisi lentè induci: Ut Episcopi in sua Diocesi persisterent, iam prouisum; Præstantissimos viros in Senatum adlectos; ita pariter correctam in reliquis Aulam, uti illius in præsentia mores cum præteritis conferrentur, satis fore ad accusationem eluendam; cum ipsa emendatio non in paginis, sed quod potissimum est, in operibus discernere: subditque, factum tunc Regem, ea omnia vera esse. Quoniam autem Suauis ait, dissertationem illam à Cardinalibus censuræ destinatis confectam eo tempore de quo scribimus, meruisse ut suæ historiæ infereretur, nisi eius prolixitas obstitisset, iuvat ipsius dissertationis capita breuiter expendere, ac palàm facere, designatam in ea morum restitutionem in omnibus ferè ipsius partibus fuisse ad opus deductam sanctissimis præscriptionibus, quæ hodie obseruantur, quantum sperare licet ex imbecillitate humanæ conditionis ac diligentia.

Ea capita bifariam diuidebantur. Altera ad Ecclesiam Romanam peculiariter spectabant, reliquis Christiani Orbis tamquam exemplar proponendam. In ea verò reprehendebatur minus decorus Vaticanæ Basilicæ cultus, in Diuinis laudibus mysteriisque celebrandis. Num quid in iis nunc desiderandum? In Nosocomijs aliisque pijs operibus fœcordia. Quantum hodie in eo studio Roma præcedit? Pompa matronalis, quâ mulis vectæ, comitante Clericorum familiâ deducebantur meretrices. Num amplius hoc enorme spectaculum Romam deturpat? Cruenta inter Procures & aperta diffidia. Quæ nunc urbium Romæ pacatior?

Altera,

* Ad Cardinalem Farnesium, 27. Junij 1541.

6 Altera, in vniuersa Ecclesiæ gubernatione versabantur. Quo in genere cuncta incommoda profecta asserebantur à Pontificum facilitate, in fide habenda quibusdam assentatoribus, qui potestatem in ipsis interminatam exaggerabant, non tamquam administrantium, sed planè dominantium in vsu Clauium; adeò vt quod licet, & quod libet, in iis minimè distinguatur. Ad singula progrediamur.

Primum: Inculcatur, ad sacros Ordines adscribi Clericos ac Sacerdotes illiteratos planè atque indignos. Obseruetur, an id nunc Romæ contingat; an validiores ad id leges ab ea expeti possint. Verumtamen præterea opus est hominibus, qui sciant ac velint eas leges ad vsum deducere; quod à prouidentia plusquam humana, non à Romana dependet. Idem aio de secundo detrimento; nimirum de Sacerdotis inconsideratè distributis, ac præsertim de Parochorum ac Episcoporum dignitate. Enimuerò nullus est principatus, in quo tot munera redditibus modica, curis laboriosa, solitaria, situque molesta, per tot examina, simulque tantà literarum, morum, ætatis, natalium habità ratione impertiantur, perinde ac Romæ Parœciarum curæ, & Episcopatus conferuntur. Angelica solertia petatur ab Angelis in celo regendo, non ab hominibus in terris administrandis. Tranfitur ad cessiones Sacerdotiorum, retentâ parte prouentus priori possessori pendendâ; in quibus pro se quisque experitur (multi verò cum querimoniis), quàm in præsentia difficiles sint Pontifices.

7 Iam verò eorum iurium, quæ ad vacatura Sacerdotia concedebantur, vulgo *Expectatiue* appellata, & hîc pariter accusantur cum aliis capitibus quæ adiciemus, nunc omnino vsus abolitus. Multitudo Sacerdotiorum vni collata, generatim euitari non potest, cum singulorum ferè prouentus satis non sit alendis Ecclesiasticis, ac præsertim sublimioribus, qui ceu columnæ, eolumen simul sunt ac decus Ecclesiæ. In iis verò Sacerdotiis quæ possessoris præsentiam exigunt, ac præsertim in Parœciis & Episcopatibus, ipsorum multitudo interdîcta; præterquam in quibusdam Prouinciis hæresi contaminatis, vbi conducibile ducitur; si multa alicui Principi Religionis studioso conferantur: ceterùm ipsis Cardinalibus æquè ac reliquis id prohibitum, nec minùs iidem pari cum aliis feueritate commissis sibi Ecclesiis abesse verantur; quod inter præcipuos abusus pariter numerabatur.

8 Præterea, in ea disceptatione acriter inculcatur, vt Purpurati Patres à Catholicorum Principum clientelis amouerentur in Sacerdotiis ab iisdem accipiendis. Nemo non intelligit, quàm

Pars I.

Vu

id

oria
y Trid.
1
V

id Romano Pontifici arduum foret: nec ea de re pluribus differam. Diuturna procul ab Vrbe Cardinalium absentia, quæ ibi quoque redarguitur, non nisi aut Ecclesiæ commissa, aut legationis causa, aut interdum in Principum gratiam permittitur.

Quæ spectant ad Ordines Religiosos; tam acriter cum ipis actum est, ut plerique de seueritate potius conquerantur, quam indulgentiâ offendantur. Sed hîc etiam experimento docetur, quantò sit difficilius formas in materia imprimere, earum impressioni interdum reluctante, quam in pagina scribere, quibusvis characteribus excipiendis parata.

Quis nunc leges relaxandi consuetudinem non nisi generatim perraram affirmet? Ut autem Pontifex, ceterique Antistites (quod censores proponebant) nihil inde sibi decerperent, esset quidem sanctissimè optandum; sed oporteret, nouam aliquam artem aut conficiendi edocerentur Pontifices, quò satisfaceret cunctis Principibus, tam ardentè frequenterque subsidia deposcentibus, quando bella aduersus infideles incidunt, hoc est ferè semper. Quanam pecuniæ flumina vnius sæculi spatio recensere possèm, à Romano Pontifice, & ab Ordine Ecclesiastico in hunc vsum profusa? Et tamen obstrepunt vndique Principum ac populorum indigentium querimoniæ contra Romanam tenacitatem. Itaque perinde plane est, velle Christianos, ut hi prouentus Romæ & Ecclesiasticis minuuantur, ac velle, ut simul idem fons vniuersi generis humani sitim expleat, simul canales, quibus aqua in ipsum defluit, præcedantur. Aduertendum hîc est, eâ planè tempestate Pontificem ad sumptus grauissimos vrgeri, quibus fœdus maritimum promoueret; Ferdinando Regi in Pannonia Turcicis armis atrociter vexato subueniret; Polonia Regi contra Scythas opitularetur: Ab eodem Pontifice tunc efflagitasse subsidia Fredericum Palatinum, ut eas ditiones recuperaret, quas sibi à Christierno Rege Dania hæretico occupatas conquerebatur: Simul etiam eius opem implorasse Catholicos tum illius Regni, tum Noruegiæ ac Sueciæ, contra impetum memorati Christierni & Gustau: & tamen oportere tunc pariter sumptum suppeditare pluribus Legatis, qui de pace agerent, & quæ celebrando Concilio opus essent largè pararent. Si cui verò luberet exactam Pontificis per eos annuos prouentus rationem curiosius nosse, eam comperiet in narratione Soriani, Oratoris Veneti, sapius à nobis memorata, quæ duo ac ducena scutorum milia non excedebat; è quibus plus dimidio trahebatur ex concessorum facultatum pretio, ac venditione illorum munerum, quo-
rum

rum fundus maiori ex parte gratiosi atramenti fructus est.

Opponet quispiam, Pontificios redditus copiosius redundaturos, si accuratius procurarentur. At equidem cedo Principatum paris amplitudinis, in quo hæc accuratior procuratio exerceatur: quòd si nullus est, hominum conditio, non Pontificum incuria incusetur. Opponent alij ea quæ Pontifices consanguineis largiuntur. Hoc in genere heroica præsentis Pontificatus exempla amplam mihi libertatem loquendi de præteritis largirentur: hinc ego, non ex vlla humana ratione, sed ex ipsa solùm æquitate, ne plus iusto mortuis detrahatur, pro certo affirmo, peccatum quidem in eo, sed multis partibus minùs, quàm seu populorum error, seu maleuolorum calumnia confuxerit. Ceterum parem huic Principatum proferant, in quo non sæpè contingat, à Principibus plura profundi in gratiosos administratos, quin plerumque dissipari in homines, solùm fauore non merito vel utilitate domini commendatos, quàm ea, quibus Pontifices consuevere suos remunerari, qui non modicam curarum partem sustinebant, & inuidiam Principatus quasi hereditariam adhibant. Quod si nusquam est, sanctè Deum exorent, vt S. Petri spiritus, qui hodie perstat, eius animet successores: sed interim mentiantur leges huius Imperij, vt hominibus destinati ex Adami labe profectis.

10 Mihi sanè de legum relaxationibus affirmare licet, Pontifices multis ab hinc annis ita constituisse, vt quidquid pecuniæ inde collectum est, pios in vsus conuerteretur.

Alia quoque corruptelarum genera numerabantur. Concessa scilicet multis post solennia vota Religiosis facultas deponendi habitum, seque ab obedientia subducendi: nunc verò citra summam necessitatem neutiquam conceditur. Permissa potestas matrimonia contrahendi cum consanguineis secundo gradu coniunctis: hæc pariter non sine graui causa indulgetur; tametsi vbi parè id fiat, quid offensionis aut incommodi afferat, non apparet. Altaris deponendi vsus: & hic per vniuersam Italiam desuevit. Redintegratio titularum simoniacis possessoribus, quæ itidem arguebatur: sed ea in præsentia non impertitur, cum, vt loquuntur Canonum periti, *Simonia realis* præcessit; neque pariter impetrari solet in ceteris eiusdem criminis generibus, nisi interdum in conscientia foro, quando vitium ita latet, vt nec probari possit, nec infamiam parere: fatius quippe tunc est, delinquentium animos ad quietem componere, quàm ad salutis desperationem adigere; vnde enormia quæque in iis hominibus erumperent, quibus alienæ salutis procuratio

V u 2 deman-

oria
y Trid.
1
V

1537.

demandatur. Ibi demum reprehenditur immutatio supremæ de-
dentium voluntatis: sed quamquam è re publica sit, vt huiusmodi
potestas in quouis supremo Principe insit, quandoquidem mortui
reuiuiscere haud possunt, vt pro variis quæ superuenerè conditio-
nibus rerum, diuersa statuunt; ac præterea legis beneficium sit, pos-
se dominium exerceri ab homine, adhuc quadamtenus domino
earum rerum quas inter viuos reliquit, cum è viuis decessit; tamen
conetur quispiam hæc Romæ impetrare, qui eius ad ea nimiam fi-
cilitatem vituperat, & se vtiq; falli animaduertet. Hæc erant quæ
ad reformandam seu vitam, seu potestatem Ordinis Ecclesiastici
pertinebant. Commendabatur insuper, vt ab Academiis impiæ do-
ctrinæ arcerentur. Qua sanè in re, modò Pontifex liberam admo-
ueat manum, timendum non est, ne Quæsitorem Fidei solerti operi
huiusmodi toxicis Ecclesiæ pascua non perpurgentur.

Itaque si dissertationem illam historiæ suæ Suauis inseruisset, vin-
dicatio Concilij ac Pontificum ab eo fuisset inserta, qui de præce-
dentium virorum consilio, Ecclesiam Aulamq; quoad fieri poterat,
emendarunt. Sed effatum quoddam Philosophi ibi prolatum, mi-
mirum, Legum relaxationem Reipublicæ cladem esse, eo tenore
quo prudentes illos censores accepisse arbitror, verum est; contra
verò generatim acceptum, falsissimum. Vero consonat, si sermo
sit de relaxationibus, vel adeò crebris, vel adeò facilibus, vt lex in
tabulis potius, quàm in moribus viua persistat; tunc enim earum
reuerentia in contemptum degenerat; sed veritati plurimum disso-
naret scitum illud, vbi prohiberet in Republica quæcumque legum
laxamenta. Eas quidem nullo pacto laxari fas est, quas Natura, cuius-
q; Auctor animis insculpsere: si reliquarum firmitas adeò ne-
cessaria fuisset, earum prætermisio vitio vertenda esset Legislato-
ri supremo, qui hominum imbecillo consilio eas sancendas reli-
quisset. Disputat Philosophus, an magis conueniat Rempubli-
cam regi legibus vniuersè latis à Fundatoribus, an sanctionibus ad
euenta singula editis à Magistratibus. Tria pro priori parte afferit
emolumenta. Ea sunt: Leges constitui absque animi perturbatio-
ne, diuturni consilij maturitate, & ab hominibus selectioris pru-
dentia. Pro altera parte adducit, non posse à Legislatoribus præ-
uideri condiciones cunctis postea euentibus adfuturas. Vtraque
opinio in eo certè conueniet, quòd lex omnibus communis ple-
rumque vim habeat; at per aliquam occasionem liceat eiusdem de-
rogatio. Præterea vsque adeò humani est ingenij in veritum ferri,
vt semper operæpretium sit, leges seueriores præscribi, quàm Legi-
lato

* Vide præ-
fertim 3. Po-
lit. c. 12. &
primum Re-
thor. c. 1.
& 13.

latoꝝ seu optauerit, seu sperauerit obseruandas. Hinc fit, vt earum rigor molliatur, vel conuiuendo, vbi modicè peccatur; at hoc ipsum legis auctoritatem obrundit, redditq̃e subditos ad peccandum proniores: vel indulgendo decentes ac moderatas earum relaxationes; quod imperantibus subditorum reuerentiam ac beneuolentiam simul auget, simul in subditis innocentiam fouet. Vt multa in vnum congeram, iustitia gratiæ expers, est misera inferorum conditio.

12 Rifu quidem excipiendum est, quod hic addit Suauis, veluti à quibusdam sagacioribus animaduersum: Exemplum earum legum fuisse transmissum à Pontifice per Scombergium in Germaniam, vt amulis persuaderetur, Romæ dari operam illi rei, postea verò eo inuito typis editum. In variis Pauli III. mandatis, quod primum reperi, est, ne ea de scripto traderentur: mox enim hæreticorum typis impressa ea proditura fuisse; & si quid Aulam Romanam tangeret, illicò exprobratum iri, prout Adriani monitis à Cheregato Norimbergam delatis acciderat: nec Romanæ Aulæ vitia profertenda, vt euitaretur quod obrigerat Melitio, ad Saxonem à Leone misso, cuius narrationes quàm faceret, tam inconsultè ab eius popularibus acceptæ sunt, quasi luculenta testimonia Aulæ Romanæ, atque pro huiusmodi in Wormatiensibus Comitibus exprobratæ. Nec alia de causa semper in Senatu statutum, ea documenta clàm habenda, & per opera potius quàm per leges complenda. Et quod spectat ad memoratam Cardinalium disputationem; in manus mihi incidit Aleandri Legati Epistola ad Coclearum, * in qua sic loquitur: *Multa haberem scribere de Republica; sed mali custodes estis rerum arcanarum. Consilij Cardinalium promulgatio cum inuectiua Sturmiy, manibus hominum teritur, antequam vel ab auctoribus edita, vel executioni fuerit demandata: quod palàm facit, eam dissertationem alicui Catholiciæ partis Germano concreditam; vt quid de ea sentiret exponeret, & ab eo non satis cælatam ad aduersarios emanasse. At Diuinâ prouidentia effectum, vt ea monita prodirent in medium, quò reuera cunctis paterent penitiora vulnera regiminis Ecclesiastici per summam diligentiam perquisita, & liberè ac sincerè proposita à censoribus, incomparabili studio Religionis sapientiæque præstantibus, fuisse non dogmatum falsitatem, non sacræ Scripturæ deprauationem, non legum iniquitatem, non calliditatem politicam sanctorum fucatam, non vitiorum impunitatem, quod Lutherani oblatrabant, sed nimiam indulgentiam in delictis persequendis, vel in abrogandis iis mandatis, quæ multò licentiùs abrogauit Lutherus,*

* Vienna
26. Iulij
an. 1539.

oria
ij Trid.
1.
V

1537.

rus, cum ea Wittembergæ publicè concremauit, suosque affectas eorum obseruatione prorsus absoluit. Neque, ut ostendimus, seuerâ illa Præfulum consultatio perinde se habuit, ac Medicorum Chirurgorumque consilium, quod frustra ægroto præscripserit salutaria pharmaca, quæ ab eo postea seu delicate reiecta, seu negligenter ommissa. Quidquid tunc emendatione dignum habitum fuit, pro viribus humanæ conditionis emendatum nunc cernitur, imminuta bene ex parte Pontificiarum concessionum vsu, adeoque imminuta illâ duplici bonorum adeptione, ex qua solum Principatus videtur optabilis, auri videlicet & gratiæ.

CAPVT VI

Pontificis Nicæam profectio ad duos Reges conciliandos. Legati ab eo Vicentiam missi. Noua protrahendi Concilij necessitas.

IN comperto erat, haud satis futuram ad perditos recuperandos, morum integritatem in Romana Curia, nisi Principum terrores accederet. Alterâ populos simplicitate deceptos allicere poterat; altero Proceres ambitione tumultuantes coerceri oportebat. Et huiusmodi terrores incuti non poterat à duplici quantumuis valida potentia, alterâ ab altera per mutuum certamen debilitatâ. Expropter quàm posset maximâ sollicitudine Pontifex adhibebatur duos Reges ad concordiam cohortari. Captâ igitur opportunitate induciarum, quæ quasi quædam nubium explicatio videbantur ad formam Iridis excipiendam, Legatos destinauit, qui de pace atque Concilio agerent, Iacobatum Cardinalem ad Cæsarem, & Primum Cardinalem Carpenssem ad Galliarum Regem, apud quem munus Nuntij gesserat; ac per eosdem dies misit Episcopos, Rhegiensem ac Veronensem, qui Veneto Senatui grates agerent, ob concessam Synodo Vicentiam, simulque ibi pararent quæ illi cogendæ opus forent. Interim Romæ consulebatur, an expediret, ut confectum ipse Pontifex Vicentiam se conferret. Videbatur ex vna parte id opus esse ad præstanda de Concilio promissa palam exhibita, confirmandamque Pontificiæ voluntatis efficaciam: ex altera vero ea deesse, quæ ad illud celebrandum necesse erant, nondum pace compositâ. Quod si Pontifex ipse ibi adesset, nec eum vel antecederet, vel subsequeretur Præfulum Oratorumque frequentia, seipsum obiecturum fuisse ludibrio, quasi leuem in adeundo, & speratum in imperando.

Consultius ergo visum, ut præmissis Vicentiam suis Legatis, præ-

* 19. Octobris 1537. ex Actis Consistor.

* 5. Octobris in Actis Consistor.

lam faceret, quantum in se erat, nihil omitti quo minus Concilium inchoaretur; simulque, ne suo labori parcere pro re Christiana videretur, Subalpinam & Insuabriam oram adiret, vbi Franciscus Rex ex occasione proximi belli morabatur, & qua Caesar transiturus erat, vt e Germania in Hispaniam traiceret, ibique vtrumque alloqueretur de pace inter se firmanda, & inchoando Concilio: quibus ex voto cedentibus, inde Vicentiam illic peteret. His itaque in Senatu decretis, * Legati ad Concilium selecti tres ex Purpuratis, Campeggius, earum rerum experientia in primis praeditus, Simonetta, Canonum peritia insignis, & Aleander, non minus rerum intelligentia quam exercitatione praecellens: vnde in eodem Senatu, in quo illi commissa legatio, fuere simul cum eo adhibita duae illae caeremoniae, quae per duos congressus in Purpuratorum inauguratione haberi solent, & imponendi, & abrogandi silentij. Post triduum Pontifex Niczam profectus, vbi sperabat se duos Reges ad colloquium adducturum. Statim ac Placentiam peruenit, literas accepit a Legatis Vicentia, significantibus, nullum ibi Episcoporum conspicere: quare ne contemptui exponeretur auctoritas Pontificia ac Legatorum, qui intra quinque dies solemini pompa urbem ingressuri erant, auspicatorum Concilium, statuit in Senatu, * inaugurationem Synodi intelligendam esse protractam ad diem per se praestituendum, adeoque non posse ante illum diem inchoatam censeri; euulgauitque de ea re diploma, ^b admonitis festine Legatis, ne quid solenniter agerent.

Paulus iter profectus, cum Caesare 18. Maij prope Saonam; deinde cum Rege extra Niczam ad colloquium venit; ibique Senatum habuit, ^d in quo ad rem assidue promouendam tres Legatos sacri Collegij nomine constituit, qui vltro citroque eos Principes, quos e re visum fuisset, adirent. Hi fuere tres Purpurati, Cupis, Senatus Princeps, Ghinuccius, & Caesarius. Mensum vnum per ea loca versatus est Pontifex, modo cum Caesare, modo cum Rege sermone habito. Nequit inter eos pacem componere, sed inducias in decem annos firmavit, haud tamen impetrare vnumquam potuit, vt illi simul congregarentur: quamquam postea regresso Paulo id euenerit prope Aquas mortuas; Gallus enim prius suapte sponte in manus Caesaris sese tradidit, cymbula vectus ad illius naues. Postea vero Caesar in Regis manus, ad eum terra progressus, biduumque apud illum commoratus. Id actum est per mutuam amoris significationem, patefacta a Carolo voluntate gratificandi Francisco Regi, & cum eo pacem sancienti, redditisque pariter a Rege promissis Caesari

* 20. Martij, vt in Actis Consistor.

a 29. Aprilis 1538. in Actis Consistor.

b Quod incipit. Romae a- nus Pontifex, eadem die.

c Haec mandata peruenierunt Vicentiam 28. Aprilis, vt constat ex responsione Aleandri ad Cardinalem Ghinuccium, Diplomatum Secretarium.

d 5. Iunij 1537. ex Actis Consistor.

oria
j Trid.
1.
V

1538.

Cæsari opitulandi, tam ad hæreticos subigendos, quam ad Turcos propulsandos. Qua de re consilia ibi inita à Cardinali Lotharingo & Comestabili Momorantio ex parte Regis, & à Couio & Granuellano ex parte Cæsaris; conuentumque in eo est, vt memorati Administræ & Oratores, vtriusque Principis negotium agerent absque solemniori congressu strepituque; & Rex interim denuntiaret transfugis à Fide, se in sinceram cum Cæsare amicitiam rediisse; eosque vehementer hortaretur ad reconciliationem auctoritate Pontificis habendam. Hæc omnia primùm ab Aquis motuis scripsit Carolus, deinde Vallisoletò à Ferdinando Regi confirmavit.

^a Misit exemplum Legatus Alexander Vicenti ad Pontificem, 2. Notembris 1538.

^b Alexander Vicenti ad Pontificem, 12. Augusti 1538.

^c Ioan. Baptistæ Adriani lib. 2. Hist.

^d 29. Iulij ann. 1538. in Actis Consistorij Diuini Blasij Casenarij, Augusti 1538. e Ioan. Baptistæ Adriani lib. 2. Hist. & alij.

Verùm tam studiosus vtriusque congressus ad Pontificem per suos Nuntios impigrè delatus, tamquam obignata subscriptio amicitia paternis eius monitis contractæ, satis non fuit, vt sagacem illum senem spe lactaret firmæ concordia inter eos Principes pertitura; ^b qui tum ex physicorum, tum etiam multò validius ex politicorum sententia amicitia impotes ^c censebantur. Et sane ad colluquium illud Cæsarem adduxerat non tam voluntas quam casus, eius triremibus tempestate iactatis, postquam à Pontifice digressum Barcinonem petebat: nec alia ex causa tunc facilius ad id se fluxit, quam ante profectionem Pontificis, nisi quòd eo pacto res in mutua humanitatis officia erat abitura citra pactionis archionecessitatem; at è contrario sequestri tam venerabili presentia placere cogi videbatur ad pacem iis conditionibus componendam, quas de Gallus postulasset, & Pontifex pro quiete publica suauisisset. Nihilominus haud omisit Paulus rem læto animo ad Senatam referre, ^d actisque solenniter Deo gratias edere publicæ gratulationis argumenta: ipsam enim significationem credendi quippiam, vel non credendi, interpretantur homines tamquam ab eiusdem rei defecio vel auersatione profectam.

Duo hic in Paulo III. carpit Suauis. Alterum est, quod ab aliquo scriptorum illius ætatis accepit, ^e causam suscepti Nicæam tenneris fuisse non tam Christiani generis pacem, quam Mediolanensem ditiorum familiarum suarum impetrandam, vtrique Coronæ exhibita illius Principatus nomine clientelâ. Equidem vt libere loquar, potauerim, libenter id Pontificem consecuturum fuisse, cum intellexeret, simul in eo coalescere & proprii sanguinis, cuius erat studiosissimus, commoda, & Reipublicæ vtilitatem, Italico ibi Principe constituto. Sed fidenter affirmare mihi licet, lectis intimis & arcanissimis illarum rerum monumentis, cuiusmodi sunt mandata

1538.

à Paulo tradita cum suis Nuntiis Legatisque, tum Farnesio Cardinali nepoti suo, semel ad Carolum missi, & iterum ad utrumque Principem, ac litera ultro citroque per eam occasione perscripta: perlectis, inquam, iis omnibus, quae tunc Pontifex in sua familiae gratiam agitavit, ne verbum quidem à me compertum, quod ad comparandam suis Mediolanensem ditionem spectaret, etiam in rerum conditionibus magis quam id temporis ad hoc ipsum opportunis; quales erant post connubium Octavij Farnesij cum Margaritha Austriaca: adeoque cum eiusmodi concessio collatura fuisset Caesari & amplitudinem filiae suae, & suorum posterorum dignitatem. Quin ubique comperio, semper à Pontifice iniunctum singulis Ministris, ipsique nepoti, cum pacis necessitas urgeret, quod & Othomanno resisteretur, & haeretici deprimerentur, nec ea, nisi tradita Francisco Regi Insubriae perfici posset, Caesarem rogarent atque obtestarentur, ne gravaretur hac magnanimitatis hostia tamquam incolumitati Christianorum, & Religionis emolumento litare. Verum, ut etiam fides iis porrigatur, qui non aliam notitiam, quam ex opinione vulgari semper ad deteriora proclivi, arbitrantur studuisse Paulum suis Mediolanum conquirere; certe inficiari nemo poterit, eum tam altae cupiditati tam strenue temperasse, ut accuratius publici quam privati parentis partes expleverit. Satis enim intelligebat, unicam rationem Insubriae impetrandae à Caesare (penes quem eius concedendae potestas erat, eiusdem quippe possessorem ac dominum supremum) futuram fuisse, si à proposito neutri parti adherendi discederet, de quo adeo querebantur Austriaci. Qui medius inter duos hostes aequè perstat, sperare quidem quietem utrumque potest, eximia beneficia ab alterutro sperare non potest. Quin uti animi perturbatio cognitionem decipit, & tepidus calenti manui frigidus, frigidus calidus videtur; ita qui aequaliter in medio pedem figit, utriusque partium suspectus evadit, quasi alterius studiosus. Erat etiam Clementis exemplum, qui partes Caesaris aperte secutus Florentiam obtinuerat.

Quod si tot legationes, tot sumptus, tot officia, tot itinera, tot res per eas curas confectae parum valent ad persuadendum in Paulo III. pacis ac Religionis studium, quicumque certe in terris labor frustra suscipitur, quo praecelari nominis fama comparetur.

6 Sed hac in re possum equidem accusationem euertere oculato teste omnem exceptionem superante, cuius dictum latere suavem haud potuit, adeoque malignae fraudis eum redarguit. Num forte non legit narrationem Nicolai Tepoli, qui Orator à Senatu Veneto

Pars I.

Xx

neto

oria
y Trid.
1.
V

1538.

* Apud Bar-
berinos.

neto ad ea negotia peragenda missus, Regum pacificationem de sua Reipublicæ voluntate omni studio promouit, omniumque arcana-
rum conscius fuit? Hic itaque in illa accuratissima narratione non
modò numquam indicat agitatum à Pontifice de Insabria Fara-
sis impertienda, sed refert, eundem per summam efficaciam stu-
duisse Cæsari persuadere, vt illam Aurelianensi Duci concederet.
Insuperabilis quæ obstitit difficultas, in eo erat, quòd volebatur
vna parte Cæsar, vt eius concessionis effectio tres annos protrahere-
tur, donec Ferdinandi fratris sui filia ætatem pertingeret, quæ cum
Aurelianensi coniungeretur, Insubriâ interim penes amicum depo-
sitâ, acceptisque à Rege suppetiis in Turcam, & officiorum ope in
Protestantes. E diuerso Rex abnuebat, præsentem suarum rerum de-
spendio, amicorumque iacturâ spem futuræ accessionis emere,
hinc verò recusabat Cæsar præsentem Mediolani iacturâ spem Gallicæ
auxilij fauorisque mercari. Inter hæc difficultates vtrimque in-
eluctabiles, ait Tapolus, præ se tulisse Pontificem tam studiosam
boni communis voluntatem, tam liberam parentis, & Christianam
animi sinceritatem, vt ab vtroque Principe quemcumque vaporem
dissidentia prius de se conceptæ planè depulerit, suspensionemque
in fiduciam verterit. Affirmat quoque, Pontificem ardenti humiliter
pacis desiderio posthabuisse cuncta corporis incommoda, senectute
morbisque confecti, cunctasque Maiestatis offensiones, cui haud par-
exhibita, præsertim à Sabaudia Duce, reuerentia fuerat, vt qui poli-
licitus illi Nicææ arcem, in qua & ipse diuerneret, & in colloquium
Reges exciperet, reipsâ postmodum eam denegauit, ob suspensionem
ex militia externa inducenda excitatam. Vnde Paulo, nolenti alio
pacto urbem ingredi, necesse fuit in Cœnobium extra Nicæam se
recipere. Quod Pontificis rei que agitata incommodum, vt adie-
rit Tapolus, viam strauit induciarum sanctioni, quas prius Carolus
diuturnas, Franciscus breues recusabat. Ipsarum siquidem diutur-
nitati repugnabat antea Cæsar Sabaudj gratiâ, qui oppidis à Gallo
occupatis interim priuabatur, at vbi postea sensit, auctoritatem
suam tanti apud Ducem non fuisse, vt ab illo tam æquam gratifica-
tionem Pontifici impetraret, prout se posse considerat, ac se velle
declarauerat, statuit vicissim longas inducias voluntati auctoritati-
que Pontificis concedere, posthabitâ Sabaudj utilitate.

Alterum quod super hac re in Paulo Suauis arguit, Concilium
spectat. Ad hoc ipsum intelligendum scire oportet, cum Pontifex
ab vtroque horum Principum quæsiisset, vt Antistites, qui tunc
erant in eorum comitatu, ad Synodum mitterent, mox verò reli-
quos

1538.

quos suarum ditionum, moram ab utrisque postulatam, causantibus, nec decere alteros tam arduum opus solos aggredi, nec alteros ad maturè conueniendum præstò esse: proinde rursus à Pontifice Synodum Romæ prorogatam vsque ad futurum Pascha, * disertè asserente, id fieri tam in gratiam Cæsaris & Ferdinandi fratris, quàm Regis Galliæ; cum ita se subtraheret à calumnia vitandi Concilij quasi Pontificiæ Monarchiæ periculosi. Edixit etiam, non idcirco putandum prius diploma Placentiæ editum per ea abrogari: quibus significabatur, tamen si eius inchoatio vsq; ad Pascha traheretur, non idcirco Paschatis die vt inchoatum censendum, absque noua denuntiatione Pontificis; quandoquidem fieri poterat, vt ex variis rerum euentis ne tum quidem è Republica foret eius inchoatio.

* Genue
28. Iunii
1538 ex
Actis Con-
sistor.

8 Hic verò Suauis autumat, Paulum huic duorum Principum petitioni ad eò se promptè flexisse, vt non tam alienis votis indulgere, quàm proprio satisfacere videretur. Sed in hoc pariter eundem mendacij reum arguit Tepoli narratio; in qua non solum nulla eius rei mentio fit, sed contraria planè habetur, vbi affirmat; Cum inter pacis conditiones proponeretur, vt Rex Galliæ Concilio consentiret, haud illum id Cæsaris impulsu agere, sed in Pontificis gratiam voluisse. Quòd si Paulus non se durius gessit concordia Regum petitioni protrahendi Concilij, nonne Suauis animaduertebat, esse prudentis consilij ad retinendam & auctoritatem & beneuolentiam, haud obfirmatè iis repugnare, quæ inuito petitore impedire in potestate nostra non est, cum spes non suppetit hominem à petitione dimouendi? Quid amplius effecisset Pontifex, si firmus in festina inchoatione Synodi perstitisset, nisi palàm ostendere, in eo sibi potestatem impotentem inesse, eosque Principes impelli ad id per seipsos exequendum, Pontifice apertè repugnante, quod tunc ab ipso tamquam beneficij loco poscebant? An fortè id æquis titulis non petebatur? Rationes audiamus, quas Pontifex attulit inter mandata suis Legatis præscripta.

* Exat in li-
bro Archiuij
Vaticani, re-
lictò ab A-
leandro, cui
titulus, *Lite-
ra Italica ex
Legatione
mea tertia
Germanica,*
in quo libro
sunt etiam
scripturæ ac
Literæ A-
leandri in-
frà citandæ.

9 * Prima fuit: Ab illis Regibus affirmari, se libenter Synodo interfuturos: sed cum diu ab tua quisque Regia belli causâ abfuisset, opus esse domum redire, & aliquamdiu sua negotia ibi componere. Secunda: Cum ad tempus induciæ solum inter eos confecta fuissent, nondum pax perpetua, quæ vti inter eos conuenerat, missis Romam vtriusque Oratoribus agitanda erat, vbi Pontifex eius sequestrum ageret, rei euentum præstolandum: etenim stabilità pace Concilium proculdubio solemniori frequentiâ, accuratori solertiâ, defæcatori securitate, vberiori fructu celebratum iri.

X x 2

Tertia

oria
ij Trid.
1.
V

1538.

Tertia erat: Cùm immineret præualidus Turcarum impetus, vniuersæ Pannoniæ minitanti, eorum conatus neruis omnibus reprimendos. Proinde Episcopos tam Germaniæ quàm Pannoniæ, eosque præcipuè, qui profanis pollerent ditibus, defensionis operam impensuros, adeoque partem adeò nobilem Infularum Concilio defuturam.

Quarta: Ex pluribus acerbisque dissidiis inter Germaniæ Proceres gliscentibus, difficilem tunc videri huiusmodi Conuentum, & importunum; quapropter satius esse, illorum concordiam expectare, cuius spem non inanem Carolus ac Ferdinandus faciebant.

Postrema: Cùm duos iam menses Legati Vicentiæ consumpsissent, nullum ibi Episcoporum visum, nec proximi illorum aduentus indicium haberi; quod non solum vtilem, sed necessariam quoque dilationem ostentabat.

Num fortè hæ rationes parum ponderis præ se gerunt? Sed eas omnes mittamus. Nõnne diu erat, quod tres præcipui Principes in eam petitionem conspirarant? Quis ardentius Carolo Concilium exoptauerat? Quà penè dixerim importunitate ad illud conuocandum Pontifices extimulauerat? Cuiusnam magis quàm Cæsaribus interesse videbatur ea præstare, quæ tot flagrantissimis totius Germaniæ postulationibus sponderat? Cùm igitur idem prohibitionem deposceret, nullus erat dubitationi locus, quin vel nequeret, vel parum congrueret id temporis Concilium cogi. Enimuerim

* Germani tam prius auidi festinati Concilij, per eam occasionem ne vnam quidem linguam gerere visum sunt, quæ de prerogatione mutiret.

* Variæ Literæ Alexandri Legati, & Miennelli Nuntij in Germania.

CAPVT VII.

Censuræ ac mulctæ à Pontifice in Britannia Regem promulgatæ.

Egerant ad ea vsque tempora Pontifices cum Rege Britannia, seu cum corpore tabefacto quidem, at delicato, cui lecta medicamenta essent adhibenda, opem non vim inferentia, præstolando temporis beneficio accommodata. Sed experientia iam spem consumpserat, adeoque pariter timorem; cùm illi nihil hostilium in mentem cadere videretur, quod in Ecclesiam non exacerceret. Duo capita, quæ in maxima fuerant apud Anglos reuerentia, præcidi iusserat, Cardinalem Roffensem ac Thomam Morum, ab ipso, cùm castus regnaret, ad summos gradus euectos. Marellanus crimen erat, noluisse hunc Nabuchodonosorem adorare tamquam Christum.

Christi eo in Regno Vicarium. Paribula perfuderat innocenti cruore integerrimarum Matronarum maximè spectabilium, Cœnobarum virorum in literis summè præstantium. Aduersus Polum Cardinalem, qui præter affinitatis cum eo coniunctionem, ceu agnus præ mansuetudine habebatur, eratque omnium virtutum exemplar, tam atrociter insanit, vt insectationibus, quas memorauimus, nondum satur; cum ille Parisiis Cameracum confugerat, obtulerit Cameracensi Senatui multa militum millia vsque ad exitum belli, modò sibi hominem dederent. Et sanè impendebat Polo ingens vitæ periculum, nisi Cardinalis Leodiensis illi præstò fuisset tamquam Angelus ad custodiam. Tempa per eum direpta, sacra Cœnobia profanata, Religiosi Ordines eiectione, nomen Romani Pontificis horrendis execrationibus infra ipsum Luciferi nomen proculcatum. Vbi Pontifex Concilium indiceret, illi eò Regis diræ in illud concrepabant tamquam in sacrilegum ac tyrannicum. Vbi ex necessitate ipsum protraheret, alia rursus diræ perstrepebant, quibus prorogationis consilia ceu fraudes damnabantur. Ad summam, nihil Henrici similius quàm Suauis, in lacerandis Pontificum rebus gestis, in iisdem carbone stygio expingendis, in Christi Vicario odiis prosequendo, quantum satanas Christum odit.

Postremum eò impietatis præceptis abiit, vt vel Ethnicis abominandus videretur, nec vilius excusationis capax, tametsi in astu furoris & in hostem recentem excandesceret: & tamen rabiem Henricus exercuit animo sedato (si quid vnquam sedati ab intestiniis furis eius animo concessum est) & aduersus Diuum antiquâ Religione cultum. Id planè egit, cum in cadauera immaniter sæuirit: & quoniam S. Thomas Cantuariensis Antistes, pro tuenda Ecclesiastica dignitate contra Henricum Secundum martyrium fortiter tolerauerat, hic verò postmodum Martyris ossa veneratus, voluntariâ pœnitentiâ sese abiecerat, veniamque ab illo lacrymabundus flagitauerat; Henricus Octauus illius ossa manu carnificis comburi iussit, cineresque in fluuium proiici, & habitâ in ipsum iudiciariâ quæstione, sollemnique latâ sententiâ tamquam in perduellem, venerabilem eius memoriam deturpauit; addictis fisco Regio tamquam patrimonij bonis, Templi ornamentis, quæ ob illustria Viri miracula ab annis quadringentis fidelium pietas illi sacrauerat. Revertit hæc enormia scelera Pontifex ad Purpuratorum Senatuum * eo die quo ibidem egerat de habenda morum emendatione; destinuitque ad consulendum super ea re viros spectatissimos, Ghinucium,

* 25. Octobris, vt in Actis Consistor.

oria
ij Trid.
1.
V

1538.

cium, qui tunc Pontifici ab Epistolis erat, & Campeggium, vtrumque rerum Anglicarum peritum, Contarenum, omnibus planè debitis eximium, instructumque prudentiâ Patriæ suæ, supremæ eius arte magistræ, & Caraffam, studio Religionis, integritate vitz & Aulæ Regiæ, præsertim Londinenfis, experienciâ probatissimum.

Iam verò apud se reputet vnusquisque, an vlcisci tot crimina, à postolica Sedi, Iustitiæ ac Deo iniuriosa, post tantam tolerantiam ac lenitudinem, tantumque consultationis, fuerit *prudenter patientiam abrumpere*, vti Suauis loquitur. Censebant Vaticani Senatores, animaduertendum in Henricum grauisimo damnationis ræque aliàs à Romanis Pontificibus adhibito, videlicet censuris, Regni iuris abrogatione, ac præterea Catholicis commercium cum illius eiusque asseclis interdicendum: atque id ita peractum per diploma die 27. Decembris eodem anno, misso priuatim Polo Cardinali ad Cæsarem ac Franciscum Regem, qui eos inflammaret ad abruptendam quamcumque cum Henrico communionem, edoceretque cetera, quibus Britannia indigeret.

Henrici tam impia facinora plausu quidem excipit Suauis, scribitque, molestiorem accidisse Pontifici detractum sancto Thomæ cultum, quàm oppugnatam in se potestatem Synodi conuocandæ, siquidem sacris honoribus hominem spoliare à Pontifice inter Cælites iam relatum, idem erat, ac ingens arcanum patefacere. Sed dictum hoc multis erroribus permixtum est, amaro lioris succo dilutis. In primis Rex, qui Pontifici Ecclesiæ supremum Principatum pernegat, ac sibi arrogat, vti Henricus ad eam vsque horam præstiterat, proculdubio longè ampliùs illi detrahit, quàm auctoritatem hominis inter Cælites adscribendi; cum & eam illi detrahat, & simul reliquam omnem supremam Pontificis potestatem, planeque ipsum redigat ad Antistitis priuati conditionem. Secundo, oppugnatio Summi Pontificum Principatus, potestatisque Oecumenicæ Concilia conuocandi, ad id vsque temporis ab Ecclesiâ Romana damnabatur tamquam hæresis, Fidei fundamenta commouens; sed non hæresis damnabantur ab eadem Ecclesiâ auctores, qui affirmarent, posse Pontifices falli in deferendis alicui Cælitum honoribus, quippe quod ad factum merè spectaret: quam opinationem suis in libris in lucem editis Caietanus paulò ante asseruerat, tamen si damnaretur tamquam temerarius atque impius, quicumque affirmaret, in hoc vel illo inter Sanctos adscribendo erratum reipsâ fuisse. Verumtamen nunc eiusmodi opinio passim resellitur, cum censeatur pertinere ad ipsam Dei prouidentiam, quâ semper
Eccle-

Ecclesiæ suæ præstid fuit, ne illam in re tanti momenti decipi sinat. Tertio loco: Nonne Suavis animaduvertebat, damnatâ sancti Thomæ memoriâ eo nomine, quod supremam Regis potestatem Ecclesiasticam oppugnasset, damnatam pariter iri sancti Ambrosij memoriam, quod ausus fuisset supra Imperatorem Theodosium exercere potestatem; & S. Ioannis Chryostomi, quod in Eudoxiam Augustam suæ quoque auctoritatis nervos intendisset? Ac demum, si Regi liceat veneratione spoliare aliquem è numero Sanctorum, tot sæcula ab Ecclesia concorditer adoratum, idem etiam agere cum quocumque inter Sanctos habito licitum fore; adeoque neque nefas existimandum, erectas Sanctorum cultui aras euerti, eorum sacra ipsana conculcari, solumque generatim ac promiscuè colendos tamquam beatos illos Spiritus, quicumque sint qui cælo fruuntur.

Præterea videtur sibi Suavis Pauli III. imprudentiæ hac in re ludificari valido quasi argumento, vbi ipse addit, Euentu patuisse, quo in loco susceptum Pontificis consilium apud homines fuerit. Sed illudentis vecordia libro superiore * à nobis demonstrata iam est: perinde quasi maioris fuisset prudentiæ se proculcandum nihil obstitendo permittere, quàm incertâ victoriâ certare. Derideat simili argumentatione Philippum II. qui Aurantium, Britannię Rege longè minorem, publicâ sententiâ perduellionis damnauit, & tamen euentus ostendit, quo ea damnatio fuerit in loco habita. Derideat præteritos Galliæ Reges, qui tam sæpè Dynastas sibi beneficiarios ipsorum ditionibus tamquam perduelles spoliarunt, postea verò satius habuere, eosdem sibi reconciliare, auctis in eorum commodum conditionibus. Quis adeò desipit, qui Pontifici tribuendam censet vt Christi auctoritatem, itidem Christi dexteram omnipotentem? Ipsa cæli fulmina non semper scelestos interimunt; semper tamen deterrent, quod interdum interimunt. At neque fœdera postea cum Henrico à Catholicis Principibus confecta, despectum illius Pontificiæ sententiæ comprobant, vt Suavis argumentatur; cum illi numquam causati fuerint irritam Pontificis in Angliæ Regem sententiam, sed necessitatem extremam, quâ se premi arbitrabantur, quando fœdus cum eo sanciebant. Vt cumque res cesserit, certum est, huiusmodi Pontificum animaduersiones, tametsi quandoque plagam non infixerint, non idcirco contemptas ab illo Christianorum Principum; quin etiam eorum aliquis Britanno Rege præcellior haud prius potuit firmam capite Coronam atollere, quàm eam Romano Pontifici submiserit.

Neque

oria
y Trid.
1.
V

* Cap. 19.

1538.

^a Literæ Farnesij To-
leto quæ ad
Paulum III.
20. Ianuarij
1539.

^b Ex cõpen-
dio Litera-
rũ ex Gallia
21. Ianuar.
1539. scri-
ptis à La-
tino Iuvena-
li, Internun-
tio Pontifi-
cis Extraor-
dinario ad
Cardinalem
Farnesium,
& ab eo ad
Cardinalem
Aleandrum
missis, cuius
manu non-
nulla in
margine an-
notata, re-
posita sunt
in Archivio
Burghesio-
rum.

^c 3. Septem-
bris 1538.

^d De duobus
primis con-
stat ex auto-
grapho Car-
dinalis Far-
nesij, Episto-
lâ ad Alean-
dram, 17.
Decembris
1538. apud
Barberinos.

De tertio ex
Epist. Card.
Aleandri Le-
gati, & Fla-
uij Migna-
nelli Nuntij
apud Ferdin-
andum, ab
vtroque scri-
pta ad Cor-
din. Farnes-
ium, 20.
Nov. 1538.

Neque id temporis hanc fiduciam Paulus temerè conceperat; ciuilibus quippe tumultibus Catholicorum in Regem humanitate prorsus exutum, accedebat primò Regis vtriusque diserta comprobatio, vti ^a Farnesius Granuellano commemorauit. Addebantur se-
cundò promissa Cæsaris, spesque ^b à Francisco Rege, sicuti vel Sues-
uis testatur, facta, nec certè per simulationem; nam post diploma
Paulo sponderat, se Legato suo apud Angliæ Regem inuincibili-
rum, vt eodem die inde discederet, quo Cæsareus Legatus disces-
sisset; simulque eam insulam se aggressurum iustis copiis, vbi Cæ-
sar cum Rege Scotiæ suis etiam viribus adesset, quò adempta bello
postea inter se diuiderent, vel nouum illis Regem imponerent.
Quin compertum habeo, noluisse Pontificem, nisi hoc nixum fun-
damento, sententiam proferre. Cùm enim tres ante annos Ferdin-
ando Regi significasset quæ meditaretur in Henricum, ob iniu-
riam matereræ Cæsaris ac Ferdinandi, vnaque primæ Sedi ab eo
illatam, ^c responsum accepit, videri quidem consilium æquitati cau-
sæ, Regis contumaciæ, & Pontificio Religionis studio consenti-
neum, seque, quod in se foret, proptare illi præstò futurum ad rem
perficiendam, vt ratio postulabat, non tamen posse fidenter illud
comprobare, nondum perspectâ super eo Cæsaris voluntate. Pon-
tifex verò substitit, dum hic bello Germanico & Gallico distin-
batur: sed cùm postea ab vtroque expeditum cerneret, ipsūque
simul cum Regibus Galliæ ac Romanorum ^d benè animatum ad in-
terdicendum cum Britanno commercium, vbi Pontifex sententiam
protulisset, nimis profectò ignauiter audiisset, nisi rem tentasset,
quippe nemo Paulum non incusaret, quasi animus ipsi defuisset ad
curandam igne gangrænam, ne tam nobile Regnum putresceret.
Enimuerò non ciuili minùs quàm naturali corpori congruit Hippo-
cratis documentum; In extremis malis adhibendam medicinam
dubiam potius quàm nullam.

CAPVT VIII.

*Legatio Cardinalis Aleandri in Germaniam ad Religionis
dissidia componenda.*

CÆsar ac Ferdinandus Rex, qui ad id vsque tempus Con-
cilium per summum ardorem efflagitauerant, cùm Pontifex
lentè agere videbantur; vbi iam operi manus admovebantur,
edocti reijsâ hæreticos Concilio nequaquam acquieturos, intue-
bantur eâ perspicuitate, quam pariunt proxima corpora, verti-

rem oppositarum rationum, quas ipsis expendendas Clemens obiecerat, sed visas eo viuente minoris ponderis, quasi ab eo profectas qui rem suam ageret. Qua in re plerumque homines peccant, minime intelligentes, huiusmodi Consiliarij non quidem auctoritati fidendum, sed audienda perpendaque argumenta: amor enim propriae utilitatis, qui ad oppositam sibi veritatem caecus est, simul etiam ad sibi conducentem Argus est; quare validissima causae munimenta, quae Iudici patronus affert, ea sunt, quae à voce litigatoris rei suae fatigentis accepit.

1538.

2 Itaque cum illi^a futuram prospicerent ex Concilio non reconciliationem haereticorum, sed proscriptionem futuram, atque ex ea turbulentiores motus pertimescerent, in concordiae consilia omnes iere. De illa Caesar egit Villafrancae cum Pontifice; ubi conuenit inter vtrumque, ^b vt Legatus in Germaniam mitteretur Alexander Cardinalis, in quo maior quam in ceteris ad haec inerat rerum vsu solertia, magisque Casari perspecta. At quoniam si eo nomine legaretur vt Lutheranos ad concordiam ^c reuocaret, merito timendum erat, ne illorum arrogantia insolesceret, ne Pontificis maiestas abiiceretur, ne eius mercis pretium aufereretur, cuius tanta cupiditas ostentabatur; satis Pontifici visum Lucam regresso, tria Legato diplomata tradere: Primum, ^d quasi secundarium & ex accidente, de Bohemorum conciliatione, ad quam procurandam acceperat à Pontifice ante annum facultatem Moronus Nuntius, & cuius breui spem abiecerat: Secundum, primarium, vnde titulus Legationi inditus, de Pannoniae rebus; ad pacem videlicet perficiendam, nondum solemniter confirmatam inter Ferdinandum & Ioannem Reges, & ad componendam Ecclesiarum administrationem, quarum Antistites nondum erant Pontificis auctoritate comprobati, atque ad arcendam inde Lutheri pestem Turcarumque tyrannidem: Tertium, de concordia Lutheranorum, quod diploma ^e tantisper celaretur, dum spes euentus prosperi assurgeret. De hac Legatione, quae annum expleuit, per supinam negligentiam ne verbum quidem Suauis.

3 Ferdinandus Rex quamuis initio Aleandri electioni plauserit, eumque honorifice ac amanter exceperit; suorum tamen consiliis impulsus, in quorum multis non aequè ac in domino pietas inerat, Romae per suos Oratores, an etiam Nuntij Moroni operà; significauit, Aleandrum conflandae concordiae idoneum non videri, quippe Lutheranis odiosum ex praeteritis contentionibus, & ob Edictum

^a Epistola Moroni Episcopi Mantinensis, l. in Germania Nuntij, ad Cardinalem Farnesium, 2. Iulij 1538. & ab eo communicata Card. Aleand. in Archiuo Barberinor. ^b Ex Literis Caroli V. ad Ferdinandum Regem 12. Septembris, infra citandis. ^c In mandatis Hispaniam missis ad Poggium Nuntium à Cardin. Farnesio, 12. Octobr. 1538. & Aleandro communicatis: & mandata data eidem Aleandro sunt, in lib. Instructioni in Archiu. Vatie. d 14. Iulij ann. 1538. ^e Ex Epistola Aleandri Viueti 14. Iu-

oria
y Trid.
1
V

Pars I.

Y y

ctum

lij 1538. ad Ioannem Blanchettum, Ministrum Cardinalis Ghinucci, & aliis compluribus, postea ad Pontificem & Card. Farnesium datis. f Epist. Nuntij Moroni ad Card. Aleandrum, 2. Augusti & 3. Septembris. 1538.

1538. *Æt*um Wormatiense, quasi fulmen in eius officina laboratum, ac præterea, quippe ingenio præferuido, ad pugnam quam ad pacem strenuiorem. Quin contigerat, vt in penultimo Purpuratorum lectu, cum Pontifex haberet in animo Aleandrum prouehere, cohibitus fuerit, obtento obstaculo, ne id molestum accideret Ferdinando propter concitatum ab illo inuidiam apud Germanos, hominis impetu exasperatos. Cuius rei factus tunc certior Ferdinandus, grauius indoluit, admonuitque per literas * Pontificem de re propolita falsitate, de beneuolentia quã Præsulem illum eximium proferebatur, de grata quã apud Germanos viuebat commendati nominis memoria, de gaudio quo ipse & vniuersa natio afficeretur, vbi ad primas Ecclesiæ Sedes euectum Aleandrum aspicerent. De hac etiam Regis Germanorumque propensione in actiorem Aleandri fortunam sæpius in eandem sententiam eidem scripserat Moronus Nuntius. Quare motus huiusmodi quò magis improuisus Legato, eò sanè acerbior accidit; incessitque timor, ne Pontifex Reipublicæ bono magis intentus, quam priuatæ administri famæ, seipsum altero * suffecto reuocaret. Neque sibi ipse defuit, missis ad Pontificem exemplaribus tam epistolæ Regiæ aliâ ad illum scriptæ, quàm iteratæ Nuntij testificationis (à quo hæc aliensã, * suum apud animum suspicabatur) de illius nationis erga se beneuolentia: vnde arguebat, minitantem sibi procellam non aliunde ortam esse, nisi vel à calumniis prauorum Consultorum, quibus religiosissimus ille Rex obsidebatur, vel ab ipso Rege, qui nollet rem agitari à viro dignitate conspicuo, ac literis præcellente, sed ab homine minoris notæ, qui à Pontifice delegatus meram gereret Pontificij nominis speciem, sineretque se duci, quò politici ex humanis rationibus conducibilius existimassent. Illius enim rei tractatio duxerat originem à Ferdinandi desiderio subsidij, sibi per Germanos conferendi aduersus Turcas; quod cum à Catholicis negabatur, causantibus necessitatem sese contra Lutheranos impetum muniendi, tum ab hæreticis, periculum prætendentibus molestiæ quã à factione Catholicorum, quã à Cæsare sibi inferenda. Hinc Brandenburgicus quamdam concordie formam insinuauerat, quã Lutheranis indulgeretur Eucharistiæ perceptio sub vtraque specie, Sacerdotum coniugia, aliaque à legibus Ecclesiasticis laxamenta, veræ Fidei minimè repugnantia.

Citra iactationem significabat Aleander, ex cunctis qui ab Apostolica Sede delegati eam rem curauerant, à nemine præterquam à se fructum decerptum, per opportunam tolerantiam sibi temperante,

* Viennâ
3. Februarii
1537.

* In Literis
iam citatis.

* Ex notis
ab Aleandro
additis exemplo
citata
Epistola.

* Apparet
ex citato
exemplo Literarum
Nuntij Moroni ad
Cardin. Farnesinum,
2. Iulij 1538.

rante, & ardentissimè rem promouente in Comitibus Wormatiensibus, ubi tot difficultatibus superatis extorserat à manibus omnium Principum Ordinumque Germaniæ validissimum telum, quod simul hæresim percelleret, ac Pontificatum communiret. Se cohibuisse tot annos, ne scriptionum acerbitate Lutheranos irritaret, quibus vti nonnulli Catholicorum, ardore magis concitati, quam prudentiâ circumspècti, bili vulnus exulcerarunt. In Augustano Conuentu, ad quem præpeditus morbo missus haud fuerat, cum propinqua concordiæ spes euanescere cœpit, Melanchthonem suspirasse, *Vtinam adesset hic Alexander, quicum sat scio nos conuenturos!* Antistitem doctrinâ & integritate comprobatum excludi à Cœtibus, ubi de Religione agatur, eo solum nomine quod perditis odio sit, haud videri consonum exemplis Ecclesiæ vsu confirmatis: etenim prætextu non absimili agitatum est de excludendo Athanasio à Concilio Sardicensi; & tamen, ne excluderetur eâ constantiâ Patres obtulisse, vt septuaginta Episcoporum Arianorum inde secessionem libentius tulerint. Atque illius sanè viri præsentia in causa fuit, vt in Occidentis Ecclesia veri Canones Nicænæ Synodi, doctrinâque Catholica, vel ipsis schismaticis Græcis consentientibus, perseverent.

Verùm hæc Aleandri defensio plus ponderis quam necessitatis habebat: officia quippe Ferdinandi quod ille remoueretur, nec valida nec diuturna fuere. Sub initium rei agitandæ Protestantes Elynachi ad Rhenum coniuncti postularunt à Ferdinando, vt rei transigendæ potestatem Septemuiris Palatino ac Brâdeburgico permitteret. Sed vtrique inter Catholicos minùs erat fidendum; alteri tamquam in Pontificem alieniori, ob datam eius fratri repulsam de Eystadensi Ecclesia adiutoris nomine accipienda; tamen si adeo æquis de causis, vt Ferdinandus eam ceu sanctam commendauerit: Alter, vt dictum est, in Fide nutabat; nec modò ipsius frater Luthe- ro palàm adharebat, sed Septemuir ipse suos populos Lutherana publicè doceri dogmata patiebat. Dissimulanda tamen ea diffidentia visa est, ne patefacta suspicio tales redderet, quales Catholici suspicabantur. Quare Pontifex per diploma traditum Aleandro de concordia Brandeburgicum laudabat, quasi parentis religiosum studium imitantem in errantibus ad rectam semitam reducendis. Idcirco statutum fuit, à Ferdinando ipsis rescribendum, haud licere potestatem illis concedere rem conficiendi, donec responsa Caroli rediissent; sed interea curarent Lutheranos ad honestas condiciones adducere. Ipsi quoque Septemuires iam ab ea petitione recesserant, per Lutheranos habita tamquam iniqua & inuidiosa.

Y y 2

solum.

a Epistola Aleandri ad Pontificem Lintio 14. Septembris 1538.
b Aleandri Literæ ad Pontificem 1. Octobris & 2. Nouembris 1538.

* Epistola communis Legati ac Moroni ad Cardinalem Farnesium 18. & 20. Nouembr. 1538.

ori
y Trid.
1.
V

1538. solumque postularunt, ut plena huiusmodi potestas à Cæsare Ferdinando fratri impertiretur.

* Ex post scripto Literarum Validoletio 21. Septembris 1538.

Acceperat hic ^a arcana à Cæsare responsa, nihil se posse illi precipiatim mandare, nisi prius cognouisset quid demum Lutherani vellent; quid Pontifex indulgeret, cuius & Legati Aleandri consensu & auctoritate cuncta peragenda, coniunctaque pariter Regi Gallia voluntate, quò causæ fieret propensior. Illud vnum se in præsentia significare generatim, ut per tres gradus ordine procederetur. Primus erat, Ut hæretici ad ritum Catholicorum omnino reuocarentur. Alter, Vbi id assequi non posset, ut illis ea concederentur, quæ neque vel ipsi Fidei obstarent, vel reliquo Christianorum generi offensionem parerent, quò seu in perpetuum, seu ad certum tempus concordarent. Quòd si ne id quidem succederet, tertio loco, Ut cum ipsis pacifceretur inducias quàm minimè posset incommodas: rem suapte naturâ haud talem esse, ut conficienda tam breui tempore videretur, quin prius liceret nouam à se responsionem excipere; sed utcumque res foret, esse in potestate Ferdinandi suo nomine spondere.

Creuerat per eos dies inter Pontificem & Austriacos beneuolentia: cum enim è viuis decessisset Medicus Cardinalis, non sine timore veneni à Duce Alexandro fratris filio propinati, quòd Florentino Principatui ab eo timeret; deinde verò cum interfecto Alexandro fraude Laurentij, illi ex eadem familia coniunctissimi, ad eundem Principatum accitus esset à Senatu Cosmus, ex eodem quidem, sed non ita proximè ortus sanguine, Margarita notha Cæsaris filia, relicta Alexandri vidua, quamquam à Cosmo, quò nouum Principatum firmaret expetita, à parente tamen Octauiio Farnesio Pauli nepoti desponsa est, eodemque tempore Romam deducta. Et tamen sui tenax propositi Pontifex, medium se inter partem habendi, in beneuolentia pariter Francisci Regis persistebat; ad quam confirmandam, eo planè tempore quo cœptum erat agi cum Cæsare de nuptiis inter ^a Margaritam & Octauium, nescio quid etiam Carolo consentiente, Francisco Regi propositum de collocanda Victoria Octauij sorore in matrimonium Vandomio è Regni sanguine, qui postea per alias nuptias ad folium Navarrae consecutus, eosque progenuit Principes, ad quos extinctâ stirpe Valentia Gallia Regnum deuenit: huic tamen proposito connubio Gallis frigidius tunc aures dedit. Quin Pontifex ad eò se difficilem præbuit in us indulgendis, quæ potestatis erant Ecclesiasticæ, & à Cæsare flagitabantur, ut hic per iocosum aculeum ^b dixerit Farnesio Cardinali.

^a Ex Epistola Legati Farnesij ad Pontif. 9. Febr. 1540. quæ tñ multis alijs extat in Archiuo Barberinordi.
^b Epistola Card. Farnesij ad Pontif. 19. Iunii Tolet. 1539.

1539.

illecebræ ad amplectendam hæresim, per quas à sensibus & avaritiâ trahebantur, obiectâ supremi Principis offensione coercerentur. Postremò, in Principum animis hæresis inualuerat; etenim eo tempore bonorum Ecclesiasticorum cupiditas Septemuiros Gallicum ac Brandeburgicum compulerat ad edicta nouæ sectæ uentia promulganda.

Accessit ad hæc mors Georgij Saxoniz Ducis, qui tamquam præcipuus in Catholicæ factionis patrocínio, etiam ab hæretica ueneratione obrebat. Huius obitus, quem vnici filij mors antecesserat, nobilem illum Principatum detulit Henrico fratri Lutheranorum. Itaque credita uirium imbecillitas præ tam validis aduersariis, animorum imbecillitatem obtegebat, eamque prudentiæ nomine colorabat. Proinde quæuis opera palam impendebatur, ut hæretici per concordiam ad officium reuocarentur. Ac vitâ functo Cardinali Tridentino, qui in Regio Consilio ut auctoritate apud Ferdinandum, ita uirili studio Religionis ceteris anteibat, ad consilia debiliora aditus liberior patuit.

Ad eam concordiam transigendam Legatus fuit à Cæsare Ioannes Vessalius^a Episcopus Londensis, & Constantiæ (ut Canonum periti loquuntur) Postulatus, qui Romæ duodecim annos exegerat, & fidus Pontifici censebatur. Hic ineunte uere Germaniam ingressus, comperit, à Lutheranis indictum ipsorum Conuentum Francofurti^b, ob suspicionem Catholici fœderis, ut dicemus. Sanctum hoc paulò ante fuerat inter Cæsarem, Ferdinandum Regem, duos Bauriæ Duces, Georgium Ducem Saxoniz, aliosque Catholicos Principes, indefessâ Mathiæ Heldi prius à nobis laudati sedulitate, quod Smalcaldico Lutheranorum opponeretur, animaduersarum in Cæsarem arrogantia & contumaciâ. Fuit hoc fœdus inftar arcæ Noëticæ, quâ incolumis perstitit Germaniæ pars in ea miserabili eluuiione. Vnde solitus erat Cardinalis Tridentinus dicere, *Heldum*, quamuis staturâ breuem, cognomentum illud mereri, quod Germanicè *Heròem* sonat. Dux fœderis constitutus Henricus Brunswicensis, cuius aliquot literæ ab Hassiæ Lantgrauio interceptæ, suspicionem armorum contra se Protestantibus incussere. Et quidem Lantgrauio publicæ rei studium priuatâ iniuriâ referuit, cum in iis literis se descriptum legeret quasi proximum infaniz caput.

Ad eum igitur Cœtum se contulit Londensis Antistes. Tria Lutheranis postulauerant, * Norimbergicæ pacis continuationem, & securitatem ab omni molestia per mutuam promissionem. Quæ dux conditiones pro temporum iniquitate Legato tolerandæ uidebantur.

^a Habetur in fine ultimæ dissertationis Romæ ab Aleandro missæ per suum Secretarium.

^b Epist. Aleandri ad Cardin. Farnesium, 6 Februarij 1539.

^c Eiusdem ad eundem Epistol. Augustino 1538.

* Literæ Viennæ à Cardin. Aleandro ad Cardin. Farnesium, 24. Ian. 1539.

tur. At verò tertia conditio, suprà quam ferri posset perniciofa erat; nimirum, ita pacem esse declarandam, vt ipsius vi Cæsareum Tribunal supersederet causarum quæstionibus in raptos Ecclesiasticorum bonorum exercitis, vsque ad futurum Concilium. Tam iniulto postulato prætendebatur, Cùm ea bona Religionis nomine Deo fuissent donata, dum Religionis veritas adhuc in controuersia pendebat, pendere pariter in controuersia reliquos articulos cum ea connexos. Quàmquam verò id de præterito non plus intulisset damni, quàm iacturam supellectilis, prædiorumq; haud magni pretij; trahebatur tamen in posterum licentiam occupandi opulentiora Ecclesiasticorum prædia, oppida & vrbes, citra Magistratus metum, ac si rebellium patrimonium foret; & ne spes quidè supererat, ex Concilij sententia illa recuperandi, quandoquidè nomine legitimi Cõcilij nihil aliud animo cõcipiebant Lutherani, nisi suorum præconũ synagogam.

12. Huic conditioni, quæ dum sedasset hæreticos, multò grauius Ecclesiasticos Ordines perturbasset, reluctatus est Londensis. Quare Palatini ac Brandenburgici operâ, consentientibus Cæsaris ac Ferdinandi Legatis, huiusmodi temperamentum 19. Aprilis initum: Quindecim menses concordia Religionis persisteret, causarumque quæstiones, ob inflicta iam damna suspenderentur; ita tamen, vt in posterum cautum esset, ne amplius infligerentur. De reliquo, Londensis eâ ductus ratione, quòd acceptior Principi minister euadat qui pacem ab illo expetitam potius cum incommodo perficiat, quàm abruptat, eas condiciones accepit, quæ Pontifici ac Cæsari, Regique Ferdinando simul officiebant. Ac Pontifici quidem, quia inter alia de articulo quodam conuenerant, vt scilicet primo Augusti haberetur Norimbergæ congressus de Religione, inter senos vtrimque Theologos, cum Cæsaris ac Ferdinandi Oratoribus; quo in articulo narrabatur, duos Septemuiros enixè operam dedisse, vt esset in Cæsaris arbitratu id significare Pontifici, si fortè vellet ad illum Conuentum suos administratos allegare; sed Lutheranos contestatos esse, se illi Christianæ Religionis Principatum minimè deferre, adeoque non assentiri, vt ad eiusmodi Cœtum aduocaretur: Cæsari verò in eo officiebatur, quòd conuentum fuerat (quamquam in articulo seorsim & clanculum, quò melius eius dignitati consuleretur) ne Cæsari, tametsi quindecim mensibus elapsis, reipsà agere liceret, neque iure, intra illud tempus aduersus Ducem Iuliacensem, Saxonis focerum, & cui Londensis erat subditus, de Gelriæ ditione: Ferdinando denique, ob admissam Saxonis subscriptionem, quâ contestabatur, à se Ferdinandum non agnosci Romanorum Regem.

Ea

* Habetur in dissertationibus Romanam à Legato missis num. 15.

oria
y Trid.
1
V

1539.

Ea igitur conciliatio cunctis Catholicis displicuit tum Religionis gratiâ, tum ex politicis rationibus; multoque magis, quia postmodum habito Conuentu Wormatiæ Catholicorum simul ac Protestantium, quo de auxiliis in Turcam decerneretur, statutum est, et non prius esse conferenda, quam controuersiæ Religionis componerentur. Quod palam fecit, Londensem tam incommodis conditionibus voti compotem in eo negotio minimè fuisse; nimirum, ut exoptatæ suppetiæ compararentur, quibus & Germanis defensio, & Austriacis Pannoniæ in tuto forent. Verùm præ ceteris in eam passionem excanduit Aleander, spe delusus, quam conceperat, & quam fecerat Romæ. Vnde ^b cum altercati diu fuissent, ad mittendine an excludendi essent intereâ noui utrimque clien- ac fœderati, ac postremò conuenissent, ne mutuo admitterentur sex mensium spatio, intra quod Cæsari liberum esset, hunc aliosque articulos ratos habere ad integrum præfinitum tempus; Aleander ansam arripuit ad eam concordiam euertendam; studiumque omni conatu, quâ voce apud Ferdinandum, quâ variis dissertationibus apud Pontificem, ^c & efficacius misso ad id hominem qui sibi erat à Secretis, ut Cæsari per eos persuaderetur, ne ipsam ratam haberet, positus ob eius oculos non modò ignominia Sedis Apostolicæ, cuius ipse aduocati ac patroni nomine diu gloriabatur, sed manifesto Religionis periculo in eo congressu, in quo ne minimè quidem spei sublucebat ab hæreticorum factione, quippe hostibus insensissimis; nec fiducia erat habenda ipsis Catholicis, qui colloquio destinarentur, quorum alij hæresim interdum, quam corde prius fouerant, euomebant, alij conscientiam utilitati posthabebant: ex Religionis abiectioe imminere pariter cladem Imperij, sicuti Orientis exemplum documento erat, & ipsi nouæ hæresis motus in Germania comprobauerant; quibus semper aliquid detrimenti vel Cæsaris auctoritas, vel Ferdinandi ditio passæ fuerant. Conabatur Aleander ostendere, Londensem per fraudem egisse, Augustanæ urbis muneribus, Daniq̃ue promissis corruptum; sibi auctoritatem potentiamque in Pannonia affectare; meditari Ecclesiastica vitæ repudium, cui numquam per sacros Ordines sese obstrinxerat: idcirco supra verum exaggerasse robora & arma independentia Lutheranorum, ut quasi adactus formidine maioris in suos Principes cladis, passus fuerit iis incommodis assentiri, quæ priuati lucri spe condita facillè deuorauerat: atque id pluribus eorum firmare Legatus studebat.

Præterea per eundem hominem, qui sibi à Secretis erat, Pontifici significauit.

^a Aleandri Literæ ad Farnes. 18. Maij 1539. ^b Sc exculat in vltima dissertatione Romam missa.

^c Extat in Archiu. Vaticano, in Aleandri libro, cui titulus, *Ex tertiana legatione Germanica.*

1539.

significavit, Mariam Reginam, Belgij Præsidentem, pravorum hominum consiliis abductam, à fratrum pietate plurimum recessisse; eam Lutheranis per suam administrationem patrocinari; dehortari Septemvirum Treuirensis, & alios, ne in fœdus Catholicorum coirent, perinde quasi voluntati Cæsaris id repugnaret; curare, ut per suum Oratorem retardaretur Orator, à Francisco Rege destinatus ad agendum cum Ferdinando Pontificisq̄ Legato de rebus quæ Religionis prodesse.

15 Ex altera parte, Londensis Romam scriptis maturè literis, rem actam tuebatur tamquam necessariam arcendis maioribus periculis tunc imminentibus: idemq̄ Cæsaris animo imprimere nifus erat, maturato in Hispaniam itinere. Nec prætermittendum censeo quod comperi in literis Contareni Cardinalis, postea, ut à nobis narrabitur, Ratisponam Legati, se ibi Londensis excusationem audisse; quam sibi probabilem videri præ se tulit; tamen non æquè fuerit probata Pontifici, * qui laudavit quidem humanitatem Londensis à Legato exhibitam, non item fidem: censuitq̄ nullà hominem excusatione purgari posse, seu quòd in eam concordiam Religionis dissonam ultra Cæsaris mandata fuerat progressus; seu certe, quòd in eandem pertraxerat Cæsarem à se perperam de rebus edoctum, cum præsertim duas ante hebdomadas Aleandro Cardinali perscripserit rei postea gestæ prorsus aduersantia.

Habetur in mandatis infra citandis.

* Literæ Cardinalis Farnesij ad Cardin. Contarenum 24. Maji 1541. in Commentariis Ceruicorum.

16 Sed ad res eius temporis redeamus. Credit Pontifex Aleandro, & ex occasione, quâ post regressum ex Hispania Farnesium Cardinalem nepotem suum eò misit Ioannem à Monte Politiano, ut ob annonæ caritatem frumentum è Sicilia Romæ impetraret, mandata illi tradidit. ex dissertationibus Aleandri propemodum descripta; Dissuaderet Cæsari pactionum confirmationem, incusata Londensis perfidiâ, apertisque de Maria Belgium administrante suspicionibus. Sed cum esset in comperto necessitas aliquid indulgendi Germaniæ, malorum è discordia nascentium intoleranti; duo à Pontifice proposita Cæsari. Alterum, quod Mathias Heltius promouebat, ut Generalia Ordinum Comitium indicerentur, quibus interesset Cæsar, adeoque Norimbergense colloquium evitaretur: Alterum, quod Legatus præoptabat, ut Catholicorum fœdus armis & pecuniâ, aliisque adscitis Principibus roboraretur, eaque ratione Lutheranorum pertinacia coerceretur. Vtrumque Pontifex in mandatis proposuit; & quòd spectabat ad fœdus, omnem opem large spondit.

* Habetur id in mandatis Ioanni datis 9. Aug. & in Literis Card. Farn. ad Aleandrum 18. Aprilis 1539.

17 Indicat Suavis, hæc mandata sibi perspecta: sed dum ea refert,

Pars I.

Z z

bis

orig
y Trid.
1.
V

1539.

bis Pontificem corripit. Primò, & sanè tolerabilius, cum ab eo Paulus inducitur humanarum solum rationum momentis Cæsarem adhortatus, ne pactionibus assentiretur; cum reuera Pontifex tamquam præcipuo validissimoque argumento, studio ipso dimittæ gloriæ vsus sit; certum apud se habere visus, eam nunquam cumque humano commodo à Cæsare posthabendam. Deinde quodam malignitatis abripitur: nisi quatenus morbi vis dici maligna non solet, ubi non latet. Cum Rex Angliæ eâ tempestate secerum edictum in hæreticos promulgasset, quo iubebat Sacramentorum usum retineri, Missæ sacrificium ritè perfici, Religiosorum Ordinum vota custodiri, ad summum quidquid Fides Catholica præcepit obseruari, exceptâ erga verum ipsius Caput obedientiâ, de qua nulla in edicto memorato erat mentio; Pontifex Cæsarem cohortatus est, vt eiusmodi edictum imitaretur, quasi ab Henrico eorum sua crimina emendaturo, atque vt hæreticos admoneret, illum Regem tantum abesse ab eorum secta fouenda, vt potius paratum præ se ferret animum ad se cum Ecclesiâ reconciliandum. Hic verò Paulus III. à Suauis tam concinno deluditur epiphonemate: *se propria utilitas efficit, vt idem homo laudetur, ac vituperetur.* Quasi verò Constantiensi Concilio Ecclesiâ non damnauerit Husli hæreticum, affirmantis omnia hominis probi opera esse bona, & improbi mala: & quasi multa ab Ethnicis gesta, commendata non legantur à sanctis Patribus. At profectò in hoc si erratur, huiusmodi erroris arguere Suauem haud mihi liceret, cum ille semper sibi conflectat in cunctis Pontificum rebus gestis vituperandis, & in cunctis hæreticorum comprobandis.

CAPVT IX.

Cæsaris consilium de pactionibus Francofurti habitis. Legatus Farnesij Cardinalis in Hispaniam, eiusque res gestæ. Concilij prorogatio.

BIs modò Suauem ex manifesta fraude peccantem vidimus nunc sapius atque grauius in eadem narratione hallucinatum videamus. Ait missum Româ ad Cæsarem Episcopum Mœtistis Politiani. In quo aded aberrat à vero, vt nondum quidem Sedes ibi Episcopalis fuerit. Missus verò fuit Ioannes Riccius, à Patria *Poltrianus* vocitatus, ex aulicis Farnesij Cardinalis: hic postmodum ad præcipua progressus munera sub Paulo; ac deinde sub Iulio

cui per minorem vtriusque fortunam familiaris fuerat, inter Purpuratos adscriptus. Sed cum sæpè dicta, vti somnia, casus comprobat, contigit postea, vt Pio IV. Pontifice auctus Episcopali Cathedrâ Mons Politianus Riccius iam Purpuratum sibi Antistitem acceperit. Grauius in aliis labitur. Scribit, post abitum Politiani Concilium prorogatum. Sed ex opposito legitur eius prorogatio constituta in Senatu 30. Maij, eiusque diploma vulgatum 13. Iunij, antequam Farnesius Legatus Toletum perueniret: missio verò Politiani accidit 20. Augusti, post Legati reditum, qui datis die 18. literis, certiore facit Aleandrum Cardinalem, eam missionem in promptu esse. Fallitur, dum narrat, à Cæsare animi sui sensa neutiquam aperta, consenserit necne colloquio Norimbergæ destinato. Palmare profus erratum, cum reperiatur non solum in Pontificio tabulario, sed in pluribus priuatorum manibus, Cæsaris ad Politianum responsio, quæ statim postea fuit à Pontifice Aleandro transmissa, & clarissimè loquitur: quare vel in hoc Suauis, vt in aliis pluribus, rerum gestarum notitiâ caruit, etsi non abditâ, vel fraude non caret, dum eam lectores celat cum Pontificis existimationi conducit. Præ se tulit quidem ibi Cæsar, acceptam sibi fuisse Londensis operam, commendatq; hominem, quod per eam concordiam opposito quasi aggere cohibuerit præcipitis torrentis impetum, & collocatâ in Cæsaris arbitrio illius confirmatione intra sex mensium spatium, manus Protestantium intra idem tempus reuinxerit, suoque Principi liberas reliquerit. Ita honorificè Londensem in Germaniam remisit, dissimulante idcirco Pontifice iustam animi offensionem: simul etiam ibidem Paulo spondit, se rata minimè habiturum ea pacta Religioni parum consentanea, & profano illi congressui repugnaturum; quæ sanè præstitit. Præterea per obsequiosa Pontifici verba in eadem responsione dicebat, Cum Pontifex in suo iudicio reponeret vtriusque rei propositæ optionem, repudiare se generalia Comitia, non solum quia in se non esset suam illis præsentiam polliceri, sine qua cuncti consentiebant, Comitia ingens periculum incurtura ne in *Nationalem*, vt aiunt, Synodum quasi in abortum degenerarent; sed etiam quia tamen præsens ipse Comitibus interesset, & sua & Sedis Apostolicæ dignitas plenam discriminis aleam subitura esset. Cœpisse iam Germanos in vnum coalescentes reuerentiam erga se dediscere; vt in Ratisponensi Conuentu fuerat animaduersum, in quo aded violenter sese inuito terplanè fuerat decretum: Vbi ex quocumque impedimento Concilium Oecumenicum à Pontifice non cogeret intra decem & octo

* Transmissa fuit Româ 18. Octobris 1539. vt habetur in notis manu Legati.

orig
j Trid.
1.
V

1539. menses, illud confestim à Cæsare pro potestate conuocandum, ut certè illius loco peculiarem Synodum nationis habendam. Vnde postea Generalia huiusmodi Comitia euitata, ne tam perniciosi postulatio referuere. Accommodatius itaque sibi videri, ad colubendum Lutheranorum impetum, ne tam iniquo tempore ob ardua Turcarum præcipites agerentur, & ad arcendam à Catholicis desperationem exoptata quietis, alium indici congressum, quo vtriusque Religionis homines conuenirent, vnà cum Delegatis à Pontifice, cum suis Regisq̃ Romanorum Oratoribus, & Regis pariter Gallorum, qui suam quoque operam concordiaë procurandæ offerebat, ibique per mutuaë charitatis officia res amice ageretur.

Oblatas itidem Catholicæ parti suppetias à Pontifice comprobabat Cæsar, eumq̃ hortabatur, vt ad Catholicorum fœdus accederet, missis in Germaniam quinquaginta scutorum millibus, quibus alia centum millia se additurum pollicebatur; quod à Pontifice in tempore præstitum est compositis pactionibus, dispulsiq̃ à Rege Galliaë suspicionum vmbris, quas inde contraxerat.

Priusquam hæc agerentur, Augusta mors contigerat: quam ob causam Pontifex, vt quàm honorificentissimè solatiij officia exhiberet, Alexandrum Cardinalem Farnesium nepotem suum ad ea peragenda delegauit, qui 19. Maij profectus. Iniunctum illi, vt paucos apud Cæsarem dies moraretur, quâ ne suspicionem induceret, eo officiorum obtentu aliquid profundius delitescere; quâ, ne si fortè Cæsar aliqua difficiliora per Farnesium posceret, repulsa rediret ab Vrbe ante conspectum Farnesij, vnde eius officij gratia defloresceret. Tria tamen de rebus publicis quæ agitaret, commissa.

^a Primum erat de pace cum Gallo; ad quam perficiendam opus esse videbatur vt illi concederetur Insubria. Qua in re inuincit Pontifex, quod suo quidem priuato bono prodesset tum Ecclesiasticæ ditionis ob Parmam ac Placetiã, tum Farnesianæ familie ob contractam nuper affinitatem, placido se oculo spectare Principatum illum in Cæsaris potestate; sed præposse apud se communem Christianarum gentium rationem, quibus absque illa pacificatione frontem erigere non licebat aduersus immanem Othomanni potentiam; præsertim vbi Veneti Auria succensentes, vt increbruit timor, peculiari nomine cum illo inducias componerent, seque communi fœderi subducerent, in quo perstituri non erant, nisi per validam expeditionem aliquid Turcæ fuisset ademptum, cum amplius obstringi non possent sterilis defensionis nexibus, cum in periculo sumptusq̃ continuatione, sine lucri spe; & sine Galliaë Regis

^a Literæ Farnesij Card. ad Poggium Nuntium, 29. Octob. 1539. & alia ad Cardin. à Sancta Flóra ad eundem Farnesium, 8. Maij 1540. & alia Card. Ceuini Bruxellis ad Farnesium, 7. Iunij 1540. habetur in Epistola Legati ad Pontificem Toletano, ad finem Iunij.

^b Habetur in mandatis Legato 29. Maij, in Archiuo Bargheliorum, & in duas Literis Toletano scriptis ad Pontificem à Legato, in Arch. Vatic. alteris 21. Iunij 1539. alteris paulo post: atque ex Literis citandis Card. Farnesij ad Poggium, vsque ad an. 1550. apud Barberinos.

1539.

Regis nervis nihil huiusmodi viriliter tentari posse: sed etiam utcumque induciæ cum Othomanno, prout erat in votis, communes sancirentur, adhuc tamen Galli brachio futurum opus, quod Lutherani deprimerentur, adeoque pax Ecclesiæ stabiliretur, atque lætæ Cæsaris auctoritas in Germania restitueretur: proinde à Pontifice proponi vicissim connubia inter Caroli filiam & Aurelianensem Ducem, & inter Francisci filiam & Carolum orbatum coniuge.

4 Cæsar propositæ quidem paci proclivem ostendit animum, non item coniugi: haud Gallum propensum fore filix nuptum tradendæ id ætatis homini; sibi verò, eâ sobole virili ac muliebri circumlepto, cogitandum potius de nuptiis tot filiorum florentis ætatis, quàm patris consenescentis. Quod sanè re Carolus comprobavit, per ætatis reliquum cælebs.

5 Alterum quod Legato Paulus imposuit, ad Britannix Regem spectabat. Ut Cæsar unâ cum Rege Gallix Legatos ad Henricum mitteret, qui denuntiarent, nisi ille in sinum Ecclesiæ regrederetur, utrumque & commercia cum eo abrupturum, & ipsum armis appetiturum. Abnuvit Cæsar, causatus Lutheranos & Anglum eodem tendere, ut scilicet raptis Ecclesiæ bonis crescant, Romanumque iugum exentiant: proinde sicut animis coaluerant, ita manibus coalituros. Iam quatuordecim Germanorum militum millia ad Oceani litus consistere, auxilio Britannix traiectura. Henricum pecuniâ, non milite abundare; Lutheranos contra pecuniâ, non milite laborare. Idcirco satius esse Lutheranos antea concutere: Henricum enim, molestiam nondum passum, suâ se pecuniâ minimè priuaturum, quò Lutheranis opitularetur: contra verò Lutheranos, allectos à Rege armis appetito libenter cum copiis adfuturos: quocumque siquidem magnete, ad ferrum pertrahendum, longè potentius aurum esse. Virgente autem Legato, Pontificiæ dignitatis interesse, ne absque huiusmodi Legatorum denuntiationibus res planè languescere videretur, responsum est, expectandum quid Polus Cardinalis (qui postquam egerat cum Cæsare, Galliam petierat, & insidiarum metu Carpentorati degebat) cum Rege Gallix pariter transegiisset.

6 Postremum erat, ut de Concilio loqueretur; de quo certa mandata discedens Farnesius à Pontifice non acceperat, præstolante sententiam Senatus proximè habendi, quam iter facienti Legato significaturus erat, prout euenit. Diu anceps fuerat Paulus, an illud prorogandum, an omnino aperiendum sibi esset, atque ubi Episcopi non confluiscent penitus dissoluedum; cum iam satis ex-

oria
ij Trid.
1
V

1539. ploratum cunctis esset, se quod suum erat nihil omisisse, sic enim & sincerè se gereret, & famem Christianæ gentis depictis libris minime deluderet. Ad superiendum itaque Concilium adeo Pontificis animum induxerat, ut Aleandrum^a reuocauerit, qui tamquam Legatus Concilio præsideret. Etenim Germanorum Theologi, alique Ecclesiastici, diuinarum magis rationum studiosi quam humanarum periti, à Pontifice, eiusque administris Concilium iniquè efflagitabant, perinde ac si cui auctoritas inerat ad ipsum indendum, adesset quoque facultas ad congregandum, & quasi literarum ipsorum arma quanto validius se gessissent in doctrinarum certaminibus, tanto potentiùs armatas peruicacium seditiones oppresse fuissent: à qua persuasione viri illi pij abduci non posse videbatur, adeoque nec animo sincero erga Pontificem affici, nisi experimento fuissent edocti, impotentiam esse, quæ repugnantia credebatur. Sed hic Germanorum error discussus postea rationibus Legati, quem de se Concilij appetentem agnoscebant: atque id mandati quod submiserat Pontifex, postea suspensum. Tandem potior Senatorum pars censuit, quando cuncti Reges improbabant recusabantque iam conuocationem, id excusando Pontifici factum esse, qui potius aperto illis nolentibus Concilio & hæreticis contemptui fuisset, dum sui sibi non obsequerentur, & obtræctationi Catholicis, dum quod prauidebatur fieri non posse, tentaret. Quam conquestus priùs fuerat Aleander apud Regem, cum Germanorum Præsules adeo Concilium percuperent, ubi illud Vicentiæ indictum est, eorum neminem obtemperasse. Verùm eos Ferdinandus excusauit, non ex contumacia substituisse, sed cum re non habendum putarent, noluisse frustrà viæ laborem sumptumque profunderè. Idem pariter ipsorum Conuentibus euenire, quamuis dignantissimè indictis, nisi Cæsar adesset. Ceterùm, se planè contemmare, eam temporis conditionem non esse habendo Concilium accommodatam.

Duo igitur Pontifici consilia supererant. Alterum, ut protraheret Concilium ad alium certum diem, sicuti priùs actum fuerat: sed nihil solidi suppetebat, in quo sibi mixto liceret certo tēporis spatio se obstringere, nullà affulgente successus propinqui spe, cum præfatum Galliarum Rex Latino Iuuenali dixisset, Protestantes Synodo in Italia numquam adfuturos, idcirco nihil consultum iri eorum reconciliationi, si Vicentiæ cogeretur; nec armis, neque disputationibus eam esse sperandam, sed solùm officiis; se cum illis amicitiam exercere, adeoque omnem operam ad id impensurum. Pro

^a Literæ Farnesij Cardinalis ad Aleandrum, præsertim Ostrâ 15. Maij 1539.

^b Literæ Aleandri ad Farnesium, 21. Febr. 1539.

^c Aleandri Literæ citatæ.

^d Literæ Durantis obliente Farnesio Card. Hispaniæ Legato, ad Aleandrum Cardinalem, 28. Maij 1539.

^e Literæ Aleandri ad Farnesium Cardinalem, vlt. Februarij 1539.

^f Literæ Aleandri ad Farnesium Cardinalem, 15. Marij 1539.

^g Extant hinc partim in summa Literarum Iuuenali, restatque verò in narratione suæ translationis, missa à Farnesio Card. ad Aleandrum, 15. Maij 1539.

1539.

fede Concilij Lugdunum proposuit, à qua vrbe nec haretici ab-
 horrere possent, neque adeo Cæsar auerti, iam amicitia secum con-
 iunctus. Ita seu Regi amor sui persuadebat, seu studebat ipse Cæ-
 sari ac Pontifici persuadere, quò amicitia suæ utilitatem extolleret.
 8 Alterum erat, Concilij ad incertum tempus prorogatio, cum
 scilicet eius celebrandi opportunitatem nactus esset. Atque id in
 Senatu statutum, dato diplomate, in quo commemoratis à Ponti-
 fice tam curis impensis, quam difficultatibus obiectis in conuocan-
 da Synodo, recensitisque in præsentia Catholicorum Principum
 postulationibus nouæ cunctationis, Concilium pro arbitratu pro-
 rogabat, omnem conatum ac sollicitudinem pollicitus ad illud re-
 ipsa cogendum. Atque ad id suis administratoribus demandauit,
 ut hoc ipsum Principibus denuntiarent, eosdem extimulantes ad
 abrumpendas moras exposita Pontificis voluntate, cui statutum
 erat, nolle diutiùs rem protrahere.

* 31. Maij
 1539. in
 Actis Con-
 sistor.

* Literæ Du-
 rantis, nomi-
 ne Pontificis
 ad Legatum
 Aleandrum,
 3. Junij:
 1539.

9 Ad ea Cæsar Legato respondit, res actas in consultationem non
 cadere: sed uti sibi videbatur, non esse id temporis idoneum Con-
 cilio celebrando; ita se pariter opportunius existimare, ne quæ ma-
 lignis hæreticorum calumniis contra Pontificem daretur aditus per
 incertam prolationem, certo illud tempore, sicuti prius, destinan-
 dum fuisse. Opposuit Legatus, materiam calumniis magis sub-
 trahi incertâ dilatione, per quam liberum erat vel intra breuissi-
 mum tempus illud conuocari: at verò præscriptus dilationi dies
 proculdubio ad eum vsque diem Synodum impediabat, simulque
 nouæ procrastinationis suspicionem ex præteritis exemplis relin-
 quebat, quæ Pontifici paritura fuisset infamiam vel minus sinceri
 animi falsâ polliciti, vel imprudentis sibi haud verisimilia polli-
 centis: nimium decolorari hanc, quæ potissimum est Principum
 thesaurus, ubi videantur re in eo deficere, quod verbis palam pro-
 nuntiauerant.

C A P V T X.

*Altera Farnesij Cardinalis Legatio ad duos Reges, Pacis
 ac Religionis gratiâ.*

Romam redierant prius Farnesius Cardinalis ab Hispanica
 Legatione, deinde Aleander à Germanicâ reuocatus à Pon-
 tifice, quod ibi eius opera superuacanea, hic verò con-
 ducibilis futura esset, ut de rebus Religionis coram disliceret, cum
 Gandauenses tumultuati sunt in Cæsarem, illius vrbs dominum
 simul

* Literæ Far-
 nesij ad A-
 leandrum,
 18. Octobr.
 1539.

orig
 y Trid
 1
 V

1539. simul ac filium. Quapropter ipse & quò eam scintillam extingueret priusquam in incendium se diffunderet, & quò moras amputaret aduersus Iuliacensem Ducem, ad Geltrix Principatum emittentem, antequam armis auxiliisque se magis communiret, statuit in Belgium maturare inermi ac modico comitatu. Cùm autem illuc breuior non duceret via quàm per Galliam, se Gallo committere non est veritus, ac simul ab illo transitum petere, quem impetravit. Hæc mutæ benevolentix significatio sancix pacis negotium confirmavit, cuiusque tamquam certæ & tantum non vulgatæ rationem sparsit, ac nouæ pariter inter eos Principes affinitatis. Eorum uterque Pontificem certiore reddidit incepti consilij, missis ad id nobilibus internuntiis. Quare Paulus, cupidus operam suam festinationemque negotio conferre, & admonitus Romanorum Regem adire Belgium ad inuisendum fratrem, alloquendumque de statu Religionis, voluit denuò Farnesium Cardinalem eò allegare, qui adolescentiam nondum egressus, animam supra ætatem præ se gerebat. Huic ubi primum Purpuram Paulus derulerat, Marcellum Ceruinum Politianum destinauerat, qui à secretis ipse esset, eumque consilio regeret. Hic vir eximia probitatis, literaturæ ac prudentiæ, non modicum huius historiæ argumentum futurus, quippe qui euectus ad Senatoriam dignitatem, inter Legatos Pontificis Concilio præfuit, & cui, quæ ibi acta sunt complures annos, magna ex parte debentur: postea, supremum Ecclesiæ regimen illi commissum, quod post paucos dies morte præcisum tantum valuit ut hominis merita comprobaret, non ut expectatum inde fructum Christiana Respublica decerneret. Quemadmodum itaque Ceruinus Farnesium Cardinalem deduxerat in Hispaniam, officiosæ Legationis comes & dux, ita voluit Pontifex, ut eò pensius illum regeret in hac operosa legatione Gallix ac Belgij. Et quò ampliori cum dignitate Ceruino liceret & interesse & eloqui, unà cum Legato in congressibus maioris momenti, opportunum duxit, eum decore vestis reddere Farnesio parem. Itaque cum patris ante mensibus Neocastrensibus Insulis Ceruinum ornasset, nequam Lutetiam Legatus perueniret, in selectissima Purpuratorum cooptatione illum d connumeravit.

c 27. Augusti 1539 in Actis Confistor.

d 18. Februarij, ut in Act. Confistor.

e Legitur hoc totum in Epist. Farnesij Catal. ad Pontif. Lugduno 11 8. Decembris 1539. & Epist. ad Ceruinum quàm Farnesij infra citandæ, præter peculiare Bibliothecæ Barberinorum ac Borghesiarum, ubi sunt exemplaria: sed omnes cum alijs Scripturis ab Aleandio Ceruino traditæ sunt Silerio Vaticanæ Ecclesiæ, partim sunt hæc in Archivo Pontificio.

a Literæ Farnesij ad Poggium Nucerinum apud Casertem, Romæ 24. Nouembrijs 1539. b 24. Nouembrijs 1539. ut in Disertis Blasij Casertensis.

1539.

fuiſſet inde digreſſus. Habebat enim in mandatis, ne ſe per affectationem intermiſceret; quod planè tunc eueniſſet, cum Rex Gallie iam profeſſus eſſet, ſe nihil acturum negotij, quamdiu Cæſarem apud ſe haberet. Et ipſe Cæſar importunitatem tranſigendæ concordiæ vitaverat, dum in Franciſci poteſtate degebat, adeoque ſuſpicionem concepiſſet ex Legati conſpectu, quaſi ſeria intempèſtiuè ingerentis inter feſtiua vrbanitatis officia. Habebat igitur in animo Farnèſius præſtolari abutum Cæſaris in Belgium, & poſteà Regem adire, eiſque ſignificare, ſe miſſum à Pontifice, vt pacem inter vtrumque Principem compositam gratularetur, eiſque promulgationem promoueret: tunc enim abſque vilo ſuſpicionis morſu ex congreſſu Pontificij nepotis cum æmulo, gratum Regi futurum fuiſſet, vt ille ſtimulus ad eam perficiendam Cæſari admoueretur; ſimulque acceptum Carolo, vt Legati apud ſe præſentia argumentò cunctis foret, Pontificem Coronæ ſuæ præſtò eſſe.

3 Sed cum ex Regis commodo, qui Cæſari progreſſus obuiam, Papiſios eum deducebat, ac lecticà veheretur, iter adeò lentè hi Principes haberent, vt abſque affectatæ moræ nota nequiret Legatus diutiùs acceſſum protrahere, ſatius duxit, longè à mente Caroli ſuſpiciones arcere, Nuntio Poggio ad eum præmiſſo, qui hæc exponeret: Se Lutetiæ communia vrbanitatis officia neutiquam prætergreſſurum, quò ipſi Principes inter ſe liberiùs colloquerentur; in Belgio poſteà, quæ ſibi erant in mandatis pro Chriſtiana Republica, ipſi patefacturum. Inſtitit deinde Rex, vt a Farnèſius Lutetiam ingrederetur pridie quàm eò Cæſar perueniſſet: an fortè vt ſecum de rebus agere Legatus poſſet, quod præſente Cæſare vrbanitas prohibuiſſet? At Legatus ab eo abſtinuit, vt iam ſtatuerat, ac Cæſari ſignificauerat. b Itaque exhibitis ibi ampliſſimis officiis, beneuolentia plenis ac negotio vacuis, ad Sanctum Quintinum Cæſar à Franciſco Rege diſceſſit; Legatus verò dies aliquot cum Rege commoratus: Tunc ei, quod præcipua mandatorum pars erat, expoſuit: maturè videlicet curandum, vt pax perennis inter vtrumque Principem ſtabiliretur, quæ per tot argumenta mutuæ beneuolentiæ promulgata tandem dici poterat. Simul etiam, vt Rex daret operam, quæ & Othomanni furor propulſaretur, & Lutherani Angliſque ad Eccleſiæ obſequium adigerentur. Reſponſum à Rege; Certum à ſe redditum Cæſarem, nullum ipſi meliorem præ ſe amicum, fratremque amantiorem fore; atque vbi Carolus nollet ad alia tranſigenda progredi, ſed ſolùm in meris induciis perſiſtere, ſuis contentum ſe pariter futurum. Subiunxiſſe tamen; Quò vires

Pars I.

A a a

ſuas

a Ex Literis Farnèſij ad Pontificem è loco S. Martini, 29. Decembris 1539.
b Literæ Farnèſij ad Pontificem, 9. Februar, 1540.

oria
Trid.
1.
V

1540. suas in communem contra Turcam expeditionem, & aduersus hereticos conuerteret, opus sibi futurum, à multis ex amicis suis se coniungere; neque id recusaturum, si honesta illi detrectassent. Verum tamen huius rei gratiâ opus sibi esse, vt tricis omnibus per intergram reconciliationem tandem compositis, posset suis vti virtutibus à quauis alia remora expeditis. Addiditque; Placere sibi, vt Legatus Cæsarem in Belgium sequeretur, remque publicam promoueret per mutui connubij, sicuti proposuerat, confectionem. In hac quoque sententiam Ceruinum Cardinalem Momorantius allocutus, apud Regem gratiâ & existimatione facilè princeps; admiratus etiam Pontificis laudibus, cuius paternæ charitati aiebat acceptum referri, quidquid inter eos Principes concordix vel ad id usque temporis erat, vel in posterum futurum fuisset. Farnesius inde in Belgium Cæsarem conuenit, quò mox etiam Ferdinandus Rex accessit.

* Literæ
Farnesij ad
Pontif. Ambia-
no, 10.
Febr. 1540.

Iniunxerat nepoti Pontifex, vt omni conatu stipulationem pacis inter eos Principes sollicitaret, quæ vulgatur tamquam certa, à qua pendere videbatur Christiani Orbis incolumitas; præsertim cum per id tempus rumor percubisset, Venetos cum Turca pacem inuituros; quod euentus probauit. Quamobrem magis urgente necessitate communiendi aliunde fœderis, & cuiusvis obicis amouendi à Cæsaris viribus, quibus commune fœdus sustinebatur. Sed gaudia ex fama sancitæ concordix concepta elanguescere ceperunt. Etenim Cæsar à Nuntio acriter sollicitatus respondit, Eiusmodi rem tunc agi, ob quam sibi erat in ancipiti animus supra quam vnquam antea fuisset, vel postea dum viueret futurus erat. Ictus inopinatâ Cæsaris fluctuatione Legatus, valde timuit, ne inutilem atque ingloriam legationem suscepisset, euanescente firmitate ac laude firmatæ concordix. Auxitque angorem suspicio, ne Cæsar haberet in animo Legatum apud se retinere, quò tam conspicua sequestri præsentia spem Francisci Regis lactaret, adeoque per eum annum ab omni bellico apparatu dimoueret; vnde suboriri potest potuisset apud Regem opinio, se Pontifice conficio delusum, & proinde ab omni in illum fiducia decideret; cui conseruandæ Paulustam accuratè studebat, vt exoptauerit, quemadmodum indicauimus, aliquam cum Gallo affinitatem contrahere, quò compensaretur coniunctio, quâ ex Octauij coniugio Carolus cum Farnesius necebat, atque ita magis idoneus pacificator euaderet.

* Literæ
Farnesij ad
Pontificem.
4. Martij
Gandauo.

* Literæ
Farnesij ad
Pontif. 5. A-
prilis 1540.

* Literæ Le-
gati ad Pon-
tif. Ambia-
no 10. Febr.
1540.

Nexus hic Gallum inter & Farnesios vincendus etiam Regi Gallicæ cordi erat, prout per Momorantium Legato significauerat. Le-
citur

circò Paulus in collocanda in matrimonium Victoria^a nepte sua, Ducis Guisij filium ceteris anteferebat, vt per Ceruinum Cardinalem Cæsari significandum curauit, cui consilium haud improbatum, seu quòd ille id rationi consentaneum putaret, seu quòd designaretur, quasi Maiestate inclinata, poscere à Farnesijs, vt in sua tutela prorsus conuiescerent, præcipuè cum in eo periculum subeundum esset indecoræ repulsæ. Sed cum Paulo illæ nuptiæ non processissent, accepit, sicuti mox dicemus, in vxorem Horatij nepotis sui tertio loco geniti Dianam Galliæ Regis notham.

Quò igitur hanc speciem collusionis cum Cæsare Farnesius declinaret, ac ne Regem crederetur deludere, reditum à Pontifice petiit, & impetrauit. Fallitur hinc Suauis, dum Legati abitionem adscribit molestiæ sibi à Cæsare inflictæ, ob indictum conuentum & colloquium de rebus Religionis, sicuti mox exponemus: Pontifici namque, Legati auditâ petitione, placuit illum reuocare, priusquam sibi de eo colloquio perspectum esset. Quin ex iis quæ narrauerimus, palàm fiet, ad primos colloquij nuntios necesse habuisse Paulum noua mandata Farnesio imponere, quæ illi iam inde profecto, & per Galliam iter habenti reddita. Porro Legati suspicio, de Cæsaris consilijs in ipso apud se retinendo, vana confestim detecta est. Nam vbi primùm à Nuntio^d reditus Farnesij Carolo propositus est, illum Carolus comprobauit, asserens, actum iam ingravescere, nec posse pacem perfici, nisi prius Ferdinandus Germaniam repeteret, vbi aliquid de Religione firmaret, ac postea ad se regrederetur, quod vt minimùm bimestre spatium postulabat.

Sed alia interim grauior suspicio oborta. Sparsus fuerat rumor, componendam esse pacem, collatâ ditione Mediolanensî Ferdinandi filio, & Belgicâ Francisco Regi; id verò tam arcanè transigi, vt nihil prorsus Legato concrederetur. Hinc ille acerrimè vereri, ne duo illi Principes quasi per duumuiratum Christianum Orbem inter se partiri vellent, attributâ Cæsari Italiâ Superiorique Germaniâ, ac Regi Galliæ Magnâ Britanniâ ac Germaniâ Inferiori: incredibile siquidem videbatur, posse alioqui Cæsarem adduci ad Imperium Austriacum discindendum, reuulso tam nobili Principatu absque alio emolumento, quàm vt Insubria fratris filio concederetur. Sed ea pariter Legati suspicio statim euauit, euanescente confictæ pacificationis rumore. Vnde licet addiscere, grauioribus subitei erroribus eum qui faciliè, quàm qui difficulter suspicatur; plerumque enim suspicio, quamuis veri similis, falsa deprehenditur.

1540.
a Epist. Farnesij Card. Romæ ad Ceruinum Card. in Belgium 27. Iulij 1540.
b Epist. Ceruini ad Farnesium Romæ 8. 10. Augusti 1540.

c Ex Literis Ceruini Melunio ad Farnesium Cardin. 31. Maij 1540.

d Ex post scriptis à Farnesio 7. Aprilis 1540. Literis citatis ad Pontificem scriptis die 5.
e Literæ Farnesij Cardin. ad Pontif. Gandauo 10 Aprilis 1540.

oria
j Trid.
1
V

1540.

* In Literis
Guilonis
Afcenij
Card. Sfor-
tiz ad Cer-
uino. Card.
Romã
15. Maij
& 5. Iunij
1540. aliis-
que suble-
cucis.

Ex argumentis verò solidioribus cœpit Pontifex ipse Carolo di-
fidere. Nondum ille à Cæsaris ministris obtinuerat, concessam
sibi à Carolo * Siciliæ frumentum, quò Romam penuriâ subleua-
ret. Praterèa cùm in idem tempus incidisset seditio Perusinorum,
hortatu, sicuti credebatur, Florentini Ducis, & Pontifex à Neapo-
litano Prorege tria peditum millia impetrasset, quò tumultuantes
ad obsequium adigeret, adiectâ conditione, ne Proregi liceret eos
reuocare, nisi ob imminentem excursionis Turcicæ necessitatem.
Prorex tamen eos hoc ipso nomine reuocauerat, cùm illorum ope-
ra maximè vsui esset, & ij pro tertia persolui stipendij parte non-
dum militassent, tamen nullus reuera Turcicæ classis ingruisset.
Quod sanè Pontificem acerbè pupugit; quâ propter anie-
tatem, quòd adspiceret in Ecclesiastica ditone os tam nobile re-
pentè luxatum; quâ ob existimationis iacturam, quasi videretur
placere Cæsari, intestinis ipsùm molestis vexari, atque à subditi
despici.

At supra cetera Pauli animum confodit acerbum apertumque
dissidium inter Octauium nepotem suum eiusque sponfam, operâ
Lopezij Hurtadi à Mendoza, * viri nobilis e Consilio Regio, ad
illam ab Hispania destinati post funus Alexandri, vt eidem adesse.
Hoc verò dissidium eoufque processerat, vt negaret Margaritâ se
Octauij vxorem esse, propterea quòd consentum minimè verba
pronuntiasset cùm anulum maritalem accepit, adeoque mea
sponsalia inter eos esse, copulâ nondum habitâ, cuius vi eo tempo-
re, ex præsumptione Canonum, sponsalia in perfectum coniugium
transissent. Tam verò quamquam Pontifex & audentissimis officio
Nuntij, ac Legati, & misso iterum ad id Poltriano Cæsarem ex-
mulasset, vt concordiam inter coniuges auctoritate suâ compone-
ret, & Lopezium, quem discordiæ follem rebatur, inde amoueret,
frigidâ sterileque responsiones ad eam vsque horam reportauerat.
Quapropter c sibi videbatur, se suamque familiam tamquam fabu-
lam in scenam adduci, Romæ Orbisque terrarum irrisuibus ex-
positam. Verebatur etiam, ne Cæsar haberet in animo, illi traxum
iniicere timore dedecoris, quod sibi tam splendidi nexus abrupto
intulisset. Sed tandem patuit, d sincero animo in iis Cæsarem age-
re, tamen noller filia vim inferre, ac ministro, quem sibi fidelem
existimabat, notam inurere. Itaque simul Margaritam cohorta-
tus Octauio reconciliauit, simul reuocauit Lopezium, sed per de-
coram speciem, quæsitumque à Pontifice honorificum hominis di-
gressum. Prorex e quoque militem iterum misit, & Perusinorum
dedi-

a Licus in
Vita Cosmi
Medici
lib. 2.

b Literæ
Ceruini ad
Farnesium,
31. Maij
1540.

c Literæ Far-
nesij Romã
ad Cerui-
num, 9. Iu-
nij 1540.
d Literæ
Ceruini ad
Farnesium
Cardin.
10. Augusti
1540.

e Literæ Far-
nesij Card.
ad Cerui-
num Romã
17. Iunij
1540.

deditio subsecuta est, unde à Pontifice Carolo grates actæ.

9 Verumtamen nondum Paulo integrè obducta cicatrix, cum sibi ex indicis exploratum videretur, Proregem cum Florentino Principe consentire, simulque offensionem duceret responsum Cæsaris, ex postulationi suæ de Prorege redditum; illum videlicet prius errasse in milite Cæsaris iniussu concedendo, postea verò in eodem reuocando. De hoc responso liberè conquestus est cum Cæsare Pontifex, admonuitque, dum fœdus in Turcas & hæreticos adeo vtrumque coniungeret, debuisse eam Cæsari mentem inesse, vt eius administri tanquam propriam ipsius causam ducerent Ecclesiasticæ dirionis incolumitatem, à qua pendeabant suppetiæ, quas posset Pontifex communi causæ submittere, licet de peculiari affinitatis vinculo nulla ratio haberetur: proinde absurdissimum sibi videri, in grauibus euentis, moræque impatientibus, Carolo haud placere, vt eius administri ex quadam Cæsareæ voluntatis interpretatione, quæ ad iustum Pontificis adiumentum essent exquerentur.

10 Dum itaque in Belgio Farnesius moraretur, hæc femina priuatæ offensionis iacta, quibus ex causa publica facta est accessio. Nam Cæsar per Granuellanum magnum Cancellarium Legato significauit, videri sibi opus esse, vt Germanis fieret satis; Conuentum Spiræ cogendum 23. Maij, hoc est intra mensem; ac deinde post tres hebdomadas Colloquium inter Catholicos & hæreticos, qui designarentur vtrunque à Principibus numero pares, in quo Pontificis Ministris præsentibus, per aliquam concordiam Religioni consuleretur.

* Literæ Farnesij Card. ad Pontificem, 20. Aprilis 1540.

11 Legato ea denuntiatio haud improuisa, cum aliquod ipsum murmur præoccupasset, id à Cæsare cum Principibus Germania constitutum. Ne tamen iuuentam suam committeret periculo minus cautæ responsionis in re tam graui, generatim subdidit; Abhorre Pontificem ab huiusmodi congressibus, quippe præuisos non nisi maligni fructus fecundos, prout cuncta præterita exempla, & perspecta Lutheranorum studia commonebant: proinde primo mandatorum loco sibi inuixisse, vt huiusmodi congressibus sese opponeret, & Concilium proueheret: nihilominus permissurum se, vt inopinatæ denuntiationi copiosius Ceruinus Cardinalis, vel vterque Nuntius responderent. Grauellanum tunc percontatus est Ceruinus, eane Cæsar ac Ferdinandus Farnesio proponant, vt eius sententiam exquirent, an vt solùm indicerent id quod fuerat fancitum. Hic verò Granuellanus hære, ac dissimulatâ interrogatione,

* Literæ Farnesij ad Pontificem, 22. Aprilis 1540. in quibus & illis, 20. die scriptis & citatis, habetur quiddam hic narratum.

oria
Trid.
1.
V

1540. gatione, sese conuertere ad commonstrandam huiusmodi congressum necessitatem, ad quos visus erat Pontifex propendere in mandatis Politiano præscriptis anno superiore, vt Notimbergensem congressum amoliretur, vnde Pontificij administri arcebant. Sed hoc facile reiectum; cum satis pateret, fuisse tunc à Pontifice quasi aggerem propositum Generalem Conuentum, dummodo celebratio Concilij haberi non posset, quam in præsentia ipsemet ostendebat: necessitatem verò non rectè prætendi; postrema siquidem Comitata Ratisponensia non Colloquium, sed Concilium poltlassè. Verùm de re quam sponderat Cæsar, frustra disceptabatur. Vnde Legatus ne breue quidem spatium ab eo impetrauit, quò per celerem tabellarium id Pontificem edoceret, obtentà virgente necessitate, adiectoque, pro certo habuisse vtrumque Principem, Pontificiæ mentis adeò conscium esse Legatum, vt ad eam cognoscendam neque morâ neque tabellario illi opus foret. His tamen opponebat Legatus; Cùm res ageretur opinioni Pontificis inexpectata, ac voluntati contraria; quam rem ad illum vsque diem Granuellanus ipse fuerat detestatus tamquam periculi grauidam, grauissimèque incommodis obnoxiam futuram, haud esse Cæsarianis exilimandum, se paratum aduenisse ad Pontificias partes explendas in tam salebroso negotio. Quæ sanè rationes, quò plus veritatis, eò plus etiam obtinebant ponderis in ea temporis conditione ad vellendum, quàm ad impetrandum.

a Literæ Farnesij ad Santafioram Card. 26. Aprilis 1540.
b Gandauo 26. & 27. Febr. 1540. quæ cum alijs citatis sunt in Archiu. Burghesiorum.
c Hæc de Legato sunt in varijs Literis ad Pontificem Gandauo 20. 22. 24. & 27. April. 1540.
d Ex eius Literis ad Pontificem 22. Aprilis, sed de rens vsque ad 26.

Molestè supra modum tulit quæ proponebantur Legatus; quippe qui per eam legationem intento oculorum obtutu eiusmodi opinionem studiumque conceperat de rebus Religionis, quæ per iuuenilem ætatem hebeti aurium vsu Romæ concipere non poterat. Vnde à primis vsque diebus eâ sanè libertate scripserat ad Pontificem de Romanæ Curia & Ecclesiasticorum celerrimæ emendationis necessitate, vt ea perlegens graui hæserim admiratione detexus. At ex altera parte, vt iuuenum est ad extrema seu spei seu timoris adduci, facile credidit Farnesius & Heltio, aliisque veræ Fidei studiosis, qui ab huiusmodi congressibus Religionis excidium prænuntiabant; & acerbo suffundebatur pudore, quòd ea legatio, à quâ immensam sibi gloriam promiserat, quasi à Castoris luce res Christianæ tranquillitatem datura, prius ciuili statu, dein etiam Religionis pacatis, vtrique nunc infausta cederet, collapsâ pacis spe, imitoque coram se consilio, quod insanabiliora vulnera Ecclesiæ minabatur.

In alio itaque congressu Granuellanum allocutus, acerbissimam indignam.

indignationem prodidit, ac die post primum colloquium proximo, praevalidum libellum Caesari tradendum curauerat, per quem incredibili libertate huiusmodi consilium vituperabat, quippe nec Diuinis nec Politicis rationibus consonum.

14 Non quidem Diuinis, cum esset in comperto, Lutheranos superbia elatos, in arenam descensuros non solum ad expendenda tamquam dubia, sed etiam ad impugnanda tamquam falsa, sacrosancta dogmata iam sancita, & per tot saecula vnanimi consensu ab Ecclesia confirmata. Quod si de Fidei vnitatem in reliquis conuenirent, exploratum cunctis esse, hoc ipsum sacrilego pretio vendituros, ut nimirum ceteri cum ipsis consentirent in deneganda Christi Vicario summa supra reliquos auctoritate, hoc est, in ea radice profus euelenda, vnde vitam & vnitatem omnes huius plantae rami sibi trahunt: summam denique spei eodem solum progredi posse, ut ij, concessis sibi Rituum Legumque Ecclesiasticarum laxamentis & immunitatibus, acquiescerent, quod sine Concilij auctoritate, ceterarumque nationum consensione permittendum non erat, ut ipsae postea eam peculiarem in Germanos indulgentiam pacifice tolerarent, nec admotum aegrae parti fomentum in reliqua sani corporis membra tabidum humorem diffunderet.

15 Non Politicis rationibus. Nam tota quae hinc speranda dicebatur utilitas, in pace Germaniae, in auxiliis Protestantium aduersus Turcam, in explendis Catholicorum votis, sita erat. Quod spectabat ad Germanorum concordiam; in confesso esse, fracta per summam audaciam ab illis Decreta generalia, prius Wormatiae, postea Augustae, deinde pariter Ratisponae habita, etiam arrogantibus tamquam sibi licita latrocinia praedaeque, per Caesaris ac Imperij contemptum: vnde sperari non posse, eos maiori obsequio praestituros id quod per nouum congressum statueretur: nec maiori fiducia suppeditas in Turcam eo anno a Lutheranis expectandas, cum adeo prouecta esset anni tempestas, ut post elapsum Colloquij tempus nihil amplius ad id spatij superesset. Postremo, multo melius Catholicis satisfactum iri Oecumenico Concilio, cui Pontifex praesto erat, quodque ipse Pontificio nomine se perfecturum pollicebatur: hanc esse medicinam vere salutarem in huiusmodi turbamentis ab Ecclesia semper vsurpatam, tutam ab errore, cunctis nationibus gratam, vno verbo, esse Lydium lapidem, quo citra periculum erroris sincerum aurum ab adulterino secernitur, tam in doctrinarum integritate quam in rituum sanctitate, legumque praestantia.

Ea omnia praevalidis intrepidisque dicendi formis exprimebantur,

oria
Trid.
I
V

1540. tur, tamen per hanc leuem clausulam temperata: Caroli ac Ferdinandi prudentiæ cuncta permitti.

Hoc scriptum Cæsari bilem mouit, multoque grauius, cum sibi auditum est, agitari ut illud in aliorum manus elaberetur, vel in Purpuratorum Senatu recitaretur; adeoque quasi libellum contra se vulgandum esse. Idcirco Legatus auctor Pontifici fuit, ne id fieret: simulque Paulum admonuit, ipsi opus esse, ut et Germani clientibus sibi compararet Cæsari minimè addictos: ad id proponebat, & uti peculiare amicitias cum Principibus Catholicis eius gentis iniret; utque in Senatum adscriberet ex Germanis non quos Cæsar exposceret, sed quos ipse sponte seligeret.

Curauit autem, ut per Nuntium viuidâ linguæ efficacitate apud Cæsarem eadem confirmarentur, quæ scripto porrexerat. At Cæsar, affirmans à se perlectum libellum, agnitaque rationum momenta, moram Farnesio non concessam, ut de iis Pontificem prius faceret certior, excusauit, testatus, ante sextum diem nec à se nec à fratre id consilij ceptum, adeoque & in eo capiendâ tarditatem, ad id exequendum urgentem celeritatem, impedimento fuisse, tantam decoro erga Pontificem officio fungerentur. De rei summa conatus est necessitatem ostendere, simulque spondit, in eo toto negotio Pontificem primas habiturum. Ita vsuuenit, ut cum res duriora, & non ad iniuriam exhibentur, tunc verbis mollioribus respargantur.

C A P V T X I.

Reditus Farnesij Cardinalis Romam: & Ceruini Legati Congressus in Comitibus decretus. Episcopus Feltrensis Nuntius mittitur.

^a Literæ Legati Gandavo ad Pontificem, vi. Aprilis 1540.
^b Literæ Sanctæ floræ Cardin. ad Farnesium, 4. Aprilis 1540.

INterea vertente Aprili ^a redeundi Romam facultas Legato perlatâ, prout ipse propositis sibi Comitibus & Colloquio flagitauerat. Itaque profectus per Galliam iter habuit; ^b ibique fuerat demandatum, ut Regi significaret, cum pacis negotium non ita promptu esset, ut prius sperauerat, fatius duxisset diu in Belgio persistere. Ab eo verò Rege non solum humanissime fuit exceptus, sed saluberrima in Religionis emolumentum edicta impetrauit, ut Suauis ipse fateretur.

Dum Cardinalis reditum adornabat, ex ipsius nuntiis rescriptum est Romæ Cæsaris consilium de Comitibus & congressu. Ipse quoque Cæsareus Orator Aguilarius Marchio ea de re Pontificem ad-

monuit, tradito ad ipsam excusandam libello. Illum Paulus per senilem moderationem accepit, ad remedia potius animo quam ad querelas conuerso. Quamquam autem Farnesius suis in literis prius aniceps nutasset, expediréne Legatos Spiram destinari, cum exploratum non haberetur, quanta cum dignitate Sedis Apostolicæ essent excipiendi; tamen ex prudentium amicorumque consilio id satius futurum existimauerat, cum consideraret, Spirensibus Comitibus, sicut dicebatur, Lutheranos minimè interfuturos; sed solum colloquio ibi præscribendo, atque ex altera parte, alicuius Legati præsentiam valdè profuturam ad salutaria in Cœtu consilia promouenda.

3 Sed angustia temporis haud sinebant, vt Româ Legatus mitteretur. Hinc de communi Purpuratorum sententia statutum, vt daretur negotium Ceruino Cardinali redeundi ad Cæsarem Legati titulo, eique adhaerendi, quòd Cæsaris auctoritas Comitiorum sanctiones, prout par erat, moderaretur: quibus tamen interesse profusus recularer, ad euitandam aleam, ne ibi spectator adesset, si quid minus decorum Ecclesiæ decerneretur; tamen ad maiorem facultatis amplitudinem particula Legationis fuerat appositæ, quæ Comitibus pariter complectebatur. Ceterum vbi ea dubitatio sublata fuisset, ac de re vniuersa Farnesius eò iam retulisset, designatus ei Legationi fuit Contarenus Cardinalis, Cæsari etiam acceptus. Illius missio, solennisque Crucis traditio postea retardata, quòd Pontifex in suspensionem venerat, pacem postremò compositam inter Venetos & Othomannum, se simul ac Cæsare inuitis, effecturam ne Contarenus ob patriam Carolo minùs placeret: sed confestim ea suspicio sublata.

4 Interim Nuntio Morono, qui apud Ferdinandum aderat, eratque Comitibus interfuturus, iniunctum, quamquam Regis tam religiosi præsentia timorem omnem abstergebat, ne quid contra reuerentiam Romanæ Sedis ibi tentaretur; tamen id si fortè accidisset, Nuntius inde statim discederet, sisteretque in aliqua ex propinquis vrribus, ac de singulis subinde Legatû Ceruinum admoneret. Ne in disputationem accederet de Religione: quòd si quando inter Catholicos ac Lutheranos disputaretur, Catholicos ritè munitur, & quæ ibi agerentur, accuratè perquireret, nullâ tamen auctoritate commendaret. Si quid temperamenti proponeretur, de eo per tabellarium celeriter Pontificem certiore faceret, & ab eo responsum præstolaretur. De mittendo illuc Legato promptam Pontificis voluntatem præ se ferret, modò certus esset, ibi pro

1540.

a Dux Epistolæ Sanctissimæ Card. ad Ceruinum, 15. Maij 1540. & alia eiusdem eodem die ad Farnesiu Cardinali.
 b Literæ Farnesij Card. Româ ad Ceruinum, 26. Iunij 1540.
 c 17. Maij cum clausula, etiam ad Dietam quatenus opus sit, in Actis Consistorialibus.
 d Literæ Farnesij Card. Româ ad Ceruinu Legatum, 5. Iunij 1540.
 e Eiusdem ad eundem Literæ 9. Iunij 1540.
 f Variæ Literæ Ceruini ad Farnesiu, præsertim ex datis Bruxellæ mense Septembri, 8. 15. Maij, in Archivio Burghesioru.

oria
 j Trid.
 1.
 V

Pars I.

B b b

digni

1540.

a Literæ
Ceruini
Cardin. ad
Pontif. 7. Ju-
nij 1540.
b Literæ
Ceruini ad
Farnesium
Bruxellis.

c Literæ
Ceruini ad
Farnesium,
31. Maij
1540.

dignitate adfuturum. Hæc summam Morono demandata. Verùm peste Spiram inuadente, indictus iam conuentus Hago- noam traductus. Nec vllum officij genus prætermisere. Cæsarum vt eò se conferret Legatus, sed frustra: quantum enim eò sit sponte ferebatur, tantum mandato Pontificis cohibebatur. Et ne neque postea Ceruinus probauit, b ab illis Comitibus Legatum Pontificium abfuisse, quod aiebat à Germanis adscribi contemp- tui Religionis, quasi eius negotium Romæ negligetur; fuitque auctor, vt Contarenus ad congressum omnino mitteretur, ex Comi- tiorum decreto Wormatiæ, modò Cæsari placeret, celebrandum 28. Octobris, Pontificis ministris Regumque Legatis presen- tibus; atque vndecim ex Catholicis Doctoribus, totidemque ex ha- reticis, Religionis controuersias expensuris, non contentions, sed concordia gratiâ, quò postea cuncta ad noua Comitata referrentur, & quod expediret statueretur.

Rex Galliæ, dum Ceruinus illac ad Cæsarem Legatus contende- bat, c singulari beneuolentiâ illum exceperat, allocutus de pacifica- tione nondum confecta inter se ac Cæsarem moderato animi sensu; narrauitque, fuisse postremum Carolo propositum, vt si Belgium mallet, cederet non modò Mediolanensi Principatus, sed cuiuscumque Italicæ telluris parti, quæ ad ditionem Cisalpinam, ac Salutorum spectaret: id ab se repudiatum, qui nosset neque huiusmodi concordiam Pontifici placitum. In reliquum præ se tulit animum persistendi in pactationibus induciarum, exercendique cum Cæsare amicitiam, nullâ prorsus mentione factâ lætæ promissio- nis (quod confidenter nonnulli scriptoresarrant) quasi Caro- lus, cum ab eo transitum per Galliam impetrauit, clam illi Medio- lanensem ditionem spondidisset. Profectò nulla veri species suade- dere potest, opportunitatem coercendi Gandauenles tumultum, empturum fuisse Cæsarem tam ampli, tam egregij Principatus re- cturâ. Sed quis magis adhuc non admiretur Historicos, identidem errantes in iis ipsis quæ suis in regionibus visu palàm fuerant vitu- perata? vt hic Spondano accidit, qui Ceruino inferioris Præfatus conditionem tribuit, dum is in Belgio apud Farnesium Cardinalem morabatur, ponitque pro certo, eundem in Aula Caroli abeunte Legato perstitisse, acceptâ ibidem postmodum Purpuræ Legationis- que dignitate: & tamen Purpurâ donatus fuerat antequam in Belgium peruenisset; neque ibi remansit, sed inde discessit, Lu- tetiam reuersus, cum Legatione fungeretur. Verùm excusandus Spondanus ob copiosam rerum Historiam summam contractam, eorum

1540.

eorum more, qui cum plurima in angustum congerunt, quandoque in ipsis tractandis deerrant : sed non item in Suavi, qui tantummodo vni insistit huius argumenti narrationi, notitiamque absolutissimam iactat, est excusandum silentium, hoc est, ignoratio huiusce Legationis.

7 In ea igitur Legatione, prima Ceruini officia Regi Gallie sunt impensa, expositis sui reditus ad Caesarem causis, commendatoque Religionis patrocinio, inter ea discrimina indictorum Conuentuum. Rex auersum ab illis Comitibus colloquiisque animum praese tulit: adiecitque, se rogatum a Caesare ut suum Oratorem mitteret, ea certe lege missurum, ut is Nuntij consiliis concors eodem cum illo tenderet. Atque ut Rex pollicitus est, ^a ita plane ipsius Orator Franciscus Oliuarius re praestitit, habita in Comitibus summe Catholica prudentique concione. Cum autem huiusmodi Conuentus euitari non posset, quod sane periculiosior agnoscebatur, eo grauior impendebat Pontifici vituperatio, si durius se gessisset in deneganda Colloquio Pontificiorum praesentia. Ad id duae potissimum cause conspirabant. Prima ex Ferdinando Rege, concordiae cupientissimo, ^b & ad remissiora huiusmodi consilia Caesarem stimulante. Etenim animaduvertebat, se nondum absque controuersia Regem Romanorum agnosci, neque adhuc Ioanne Rege prius demortuo Pannonia plene potitum, simulque Turcico se futuri obiectum, & inopia laborantem. Quare non alio propugnaculo suam vel amplitudinem vel salutem muniri posse rebatur, quam pace Germaniae: ipsius etiam Consiliarij Lutherani, quibus erat circumseptus, omni studio annitebantur eam necessitatis opinionem in animo Regis altius figere. Proinde si Pontifex, semotis a Colloquio ministris suis, voluntatem ostendisset ab ea pacificatione alienam, visus fuisset Austriacis, eorumque fautoribus, familiam adeo bene de Catholica Religione meritam, ac nationem illam, vnaque Christianam Rempublicam tanto bono fraudasse.

8 Secunda causa erat; Quia Lutherani ^c Haganoae per summam contentionem obstiterant, ne Pontificij ad Wormatiense colloquium vocarentur, in iisdem pactionibus Francofurti cum Londensi compositis obdurati: sed tandem conuentum erat, ut liceret Caesari ^d eos inuitare, obrestantibus tamen Lutheranis, a se non idcirco Romanum Pontificem tamquam Ecclesiae Caput agnitum iri. Vnde si defuissent, ea ipsa species indicasset Lutheranorum victoriam, illosque non sponte absentes sed exclusos, graui Pontificiae auctoritatis dedecore.

^a Literæ Ceruini ad Farnes. Cardin. 20. Augusti. 1540. & constat ex eiusdem concione.

^b Ex Literis Moroni Nuntij ad Farnesium Cardin. VVormatiâ 15. Decembris 1540.

^c Literæ Episcopi Feltrensis VVormatiâ ad Farnesium, 25. Nouembris 1540. ^d In ultimo Capitulo Haganoae recessus.

oria
j Trid.
1
V

1540.

a Epistola
Farnesij ad
Poggium
Nuntium,
16. Octo-
bris 1540.
b Designa-
tus est in
Senatu, pri-
mo Octo-
bris 1540.
vt in Actis
Consistor.

c In Instru-
ctione mor-
referenda,
data 16. O-
ctobr. 1540.

d Literæ
Meroni
Vormatæ,
13. Decem-
bris 1540.
e In Literis
Farnesij ci-
tatis.
f 17. Se-
ptembris.

g 5. Octo-
bris 1540.
extrat in li-
bro Instru-
ctionum spe-
ctantium ad
Concilium,
in Archiuo
Vaticano.

Induxit itaque Pontifex animum ad indulgendum Carolo et Ferdinandi precibus, suis etiam Internuntiis ad Wormatiense colloquium missis. Et quoniam Orator Cæsareus exposuerat, optari à Cæsare non Legatum, sed Nuntium notæ inferioris, de Veronensi Episcopo cogitatum fuit: hic tamen à Cæsarianis reiectus in Gallo propensus. Vnde Pontifex Thomam Campeggium Feltrensem Episcopum eò destinavit. Consueuerat Paulus in eligendis Ministris ad grauiora negotia pertractanda, satis haud acquiescere in quadam eorum quasi speculatrice notitia, & generalia complectente, absque peculiari rerum experientia; quò enim altera leculentiùs mentem attollit ad sciendum, eò tutius altera dirigat ad agendum. Et sanè Campeggio parta experimento notitia plurimarum rerum erat, quippe in huiusmodi negotiis exercito per varias Legationes, in quibus fratrem Purpuratum fuerat comitatus, & alioqui magna cum laude prudentiæ atque doctrinæ multis in Romana Curia muneribus perfuncto. Comes illi addidit quatuor Theologos ex Carolo ac Ferdinandi consilio: ^c hi fuerunt Thomam Badia, Apostolici Palatii Magister, Gregorius Cortesius, Abbas et Familia Cassinensi, vterque à nobis connumeratus inter emendationis præfectos; Petrus Gerardus, Gallus; doctusque quidam vir natione Scotus, qui Romæ Pontificiæ liberalitatis ope degebat. Plures eò destinasset, sed insigniores Theologi, qui Romæ debebant, erant à Religiosis Ordinibus, sicuti reipsa solus Cœnobita inter hos quatuor, Wormatiæ in primis excelluit, ex Granuellani Moroni que sententia; ^d quorum nomen & habitus inuisa ibi erant, de quo Pontificem Cæsar admonuit. ^e Atque hac planè de causa ^f in eo Ordine quem Ignatius Loyola per eos dies condidit, ac post multam diuturna que consilia Paulus comprobauit, instituto potissime ad pietatem per sacras missiones propagandam & excolendam, habitatio ratio est amouendi ab eo appellationes ac vestes religiosorum fratrum, tametsi alioqui venerabiles ac sanctiores essent, quippe minus tunc accommodatas, ex mortalium nequitia, bono quod querebatur. Scripsit quoque duas epistolas Pontifex, quibus per Nuntium inuitaretur Albertus Pighius, vir libris editis clarus; & Antonius Perenottus, Antistes Atrebatensis, magni Cancellarij filii ingenij perspicaciã literisque præditus, quibus dotibus eximia parentis auctoritas decus addebat: hic postea dum Regij administratum munus obiuit, in eius ætatis historiis plurimum claruit.

Hæc porrò Nuntio commissa: ^g Quamquam Pontifex non modo non probaret, sed detestaretur huiusmodi Cæcus, in quibus de

Religione disceptandum esset, animaduverteretque pariter, nimium exinde Sedis Apostolicæ dignitatem imminutam iri, absque cuius consensu fuerant indicti; tamen velle se illum imitari, cuius erat immeritus Vicarius, quique Maiestatem suam salutis humanæ causâ ad vilissimam quæque demiserat. Cuicumque rationi, suadente ne suum ibi Ministrum destinaret, præferendam duxisse spem, in Cæsaris id vrgentis probitate ac prudentia sitam: hinc sibi potiori nomine ab eo polliceri Sedis Apostolicæ patrocinium, quandoquidem singulari Cæsaris pietati stimuli addebantur, ne alios pœniteret, quod ipsius iudicio confisi, eiusdemque desiderio cessissent.

Vti Nuntius, eiusque socij, summam tum voluntatis tum sententiarum concordiam seruarent, nec vniquam sinerent ne minimam quidem dissensionis scintillulam erumpere, quæ omnem auctoritatem illius comitatus corruptura fuisset.

Vt reliqui nihil nisi consulto prius Nuntio, atque ex condicō aggrederentur.

Vt promptos ad auscultandum, lentos ad loquendum se gererent: abstinerent à disputationibus, ac potius amicis adhortationibus operam darent, per has animum lucrosi fieri, per illas mentem ad contendendum cieri. Temperarent se quantumuis laceffiti, ne quid seu per contentionem, seu per aculeos reponerent; sed per eam grauitatem, quâ palàm fieret, id non ex animorum imbecillitate, causarum dissidentia, sed ex charitatis excellentia, animorumque moderatione proficisci. Si concordia proferretur in medium, quæ neque Religionis candori, neque doctrinæ integritati noxia, ipsi videretur, eius conditiones confestim Pontifici significarent, factâ propitiij responsi spe.

Studerent potissimum abradendis Lutheranorum calumniis ex omnium animis, de legibus ritibusque à Romana Curia deprauatis.

Conarentur vti congressus ille, si quidem non prodesset, nihil certè noceret. Verùm quocumque tandem res euaderet, ne putarent se meritum operamque perdidisse re infectâ, quemadmodum nec ipsum Pontificem existimaturum nullius pretij operam impendisse, dum suas ipse partes apud Deum expleisset, etiam si ex hominum improbitate nullus inde fructus existeret.

1540.

CAPVT XII.

Euenta VVormatiensis congressus. Alia Comitiorum definitio pro Religionis concordia Ratisponæ.

Coetus 25. Nouembris inchoatus Wormatiæ: Cæsar ven-
causatus^a eas res nondum compositas, quibus in Belgio de-
tinebatur, pollicitusque aduentum suum etiam antequam
plenè componerentur, eò misit cum potestate Granuellanum, qui
Pontificiis clam significauit, Cæsarem Belgio nondum abiisse, quod
Legatus à Britannia Rege sibi missus, ^b qui lentius progrediebatur
ne ad ipsum nisi Wormatiæ perueniret, voto frustraretur: cum Ca-
rolus nollet vel ea in vrbe, vel nuspiam in Germania cum eo collo-
qui, gnarus, nihil ab illo prætermisum iri ad fouendam discordiam,
cuius spina tutissimam Anglo sepe prætexebant: præcipue vero
lapidem omnem ab eodem motum iri ad auertendum quodque
emolumentum Pontificis, quem sui veluti furoris metam spectabat.

Conuentus initio concionem habuit Granuellanus, in qua, com-
memorata Cæsaris voluntate erga pacem Germaniæ, & in prima
breuiter, sed honorificè, Pontifice eiusque in Religionem studio
collaudato, luctuosas calamitates recensuit à dissensionibus exor-
tas, conatus auditorum animos desiderio pacis inflammare. Reci-
tatum ibi pariter diploma Cæsaris, eò Granuellanum cum potesta-
te delegantis; in quo dicebatur: Cum innotuisset Cæsari, suum
ibi præsentiam à Germanis expeti, à qua publicam consensionem
sperabant, adeò se studuisse eorum votis indulgere, vt huius rei po-
tissimum causâ hereditaria Hispaniæ Regna suosque liberos reli-
quisset, initis cum Rege Romanorum fratre suo consiliis, quò ap-
peteretur facilius ad id assequendum via: idcirco celebrata fuit
Haganoæ Comititia, & nunc Wormatiensem Cœtum indictum, in
quo vtriusque partis homines amicis animis, citra omnem obliga-
tionis nexum, conferrent inter se de Religionis articulis in contro-
uersiam vocatis, vt concordarent. Cuncta postmodum in futurum
Comitiis ad se, ad Pontificis Legatos, atque ad Ordines Imperii
referenda, vt de iis vel per Oecumenicum Concilium, vel per aliam
rationem decerneretur.

Nuntius Granuellano comprobante Cœtui primâ die non in-
terfuit, ^d quippe præmittendis de more ceremoniis destinata, ad
quod paratam sibi sedem esse satis erat.

Maior deinde suborta dubitatio, an oporteret vt ab eo quocumque

^a In Concione Granuellani infra citanda.

^b Literæ Moroni Farnesio Card. 18. Decembris 1540.

e. s. Nouembris; & est manus scripta in Biblioth. Equitis Christiani Futei, cum Depuratione Cæsaris de eodem Granuellano, & Oratore Nuntij, infra citando.

^d Literæ Nuntij ad Farnesium, 25. Nouembris 1540.

sua concio haberetur, * cùm timor esset, ne quid Lutherani insolentius agerent in concione. Et fanè Mutinensis Antistes, qui aderat ut apud Ferdinandum Regem Nuntius, sed non actor partium partium, existimabat, lucro præponderare periculum; in quo pariter alij tantisper consensere, dum idem sentire visus est Granuellanus, ibidem interesse detrectans: sed ab ea sententia illo prius discedente, adeoque ad nouum consilium quasi vadem se dante, discessum à reliquis. Magno siquidem adiumento alioquin erat, quâ ad promouendum exoptatum Cæsarianis exitum, quâ ad conciliandam Pontificis communem beneuolentiam, ea publica testificatio, quâ in Pontifice studium concordie comprobabatur, eiusque administri ab inuidia purgabantur, vel à suspicione, vel à calumniis illis confata, quasi ibi rei perturbatores, non fautores adessent.

1540.
* In Literis
Moroni. 1. &
13. Decem-
bris.

4 Breuiter itaque Nuntius exposuit, * Profusum à Christo sanguinem non solum eorum gratiâ qui tunc in ipsum credebant, sed eorum etiam, qui essent in posterum credituri: similem etiam charitatem reipsâ Ethnicis exhibitam, & ab Apostolo Paulo laudibus celebratam. Quod si ea virtus in animis Christianorum omnium ubertim affluisset, funesta Religionis dissidia, quæ Germaniam lacerabant, nequaquam eruptura fuisset. Ad ea sedanda nullam prætermissam industriam à Romanis Pontificibus, ac præcipuè à Paulo III. indicto Vicentiæ libero Concilio, cuiusque ibi Legatis diu ceteros Præsules ipsius iussu præstolantibus; sed nullis accedentibus, postremò ad prorogandam Synodum Pontificem fuisse coactum. Cùm autem ex eadem causâ indixisset Cæsar præsentem confessum, in quo agerentur ea, quæ postea Comitibus Ratisponæ celebrandis referenda essent, vel ut illic componerentur, vel ut per Occumenicum Concilium de iis statueretur, missum se à Pontifice, ut omnem impenderet operam ad rem ex voto conficiendam, eiusdemque nomine polliceretur, quidquid diuinæ gloriæ, sinceræque Religionis studium sibi permetterent.

* 8. Decem-
bris 1540.

5 Dum hanc Orationem Suauis commemorat, non modò quidquid inest pietatis, silentio præterit, sed bis etiam labitur. Primò, cùm affirmat, Nuntium Pontificis nomine spondisse Concilium commodiore in vrbe quàm Vicentiæ. At Nuntius solum affirmat, paratum esse Pontificem illi indicendo, quodcumque Cæsari Germaniæque placeret. Iterum labitur, ubi narrat tamquam à Nuntio pronuntiatum, Pontificem permisisse Cæsari huiusmodi colloquium, ceu præludium eorum, quæ in Concilio essent decernenda.

oria
Trid.
1.
V

1540. nenda. Quæ narratio duplici etiam ex capite peccat: nec enim significauit unquam Nuntius, permiffum à Pontifice colloquium, à quo ea quæ Nuntio mandabantur, femper auerfum ac reuigilantem Pauli animum declarabant: neque affirmant, illud ceu Concilij præludium futurum, quod tunc Granuellani concioni recognaffet, quâ expositum fuerat, ineundam postmodum rationem, seu per Concilium, seu quoquo modo ea concordia perficeretur. Per eandem difiunctionis formulam, ficut iam diximus, locutus est Nuntius, & folum affirmauit, fuiffe colloquium inditum à Cæfare tamquam præludium concordia agitandæ in Ratifponenfi Conuentu.

* Extrat in eadem Bibliotheca Equitis Pueti.

Impetratum quoque fuit, vt dum ea Oratio haberetur, Lutherani abftinerent à confuetis contellationibus: atque ita communi nomine acta gratia Campeggio, eiusque dicta collaudata, nulla facta mentione Pontificis.

Hic verò summâ follicitudine Pontificij laborabant. Ex altera parte, fi per colloquium nihil conficeretur, duplici metu infestabantur: Vel ne perpetua pax à Cæfare concederetur Germanicæ nationi; quæ vbi fe animaduertit liberam ab omni timore virgæ Cæfareæ, saltum præcipitem in Lutheranam licentiam meditari debeatur; adeoque fe totam in eam voraginem immerfura fuiffet, & alias quoque Prouincias in partem ruina tractura. Vel ne digniffimus Cæfar, piâ quidem voluntate retentâ, fed abiectâ operis ac remedii fpe, adeoque fubtractâ manu, rem ferri fuo curfu permitteret; vnde ipfius leges auctoritate ac viribus exarmatas Germania ex fe perfingeret, & in libertatem Religionis prolaberetur.

Ex altera verò parte colloquium fi rem perfeciffet, peiorem euentum minabatur. Etenim vndecim vtrimque fuerant designati, pro numero Principum Urbiumque præcipuarum inter Proteftantes Proteftantes verò, vt euenit in quacumque noua atque oppugnata hominum coniunctione, arctiffimè inter fe connectebantur: ac huiusmodi nexus inter Catholicos fperandus æquè non erat; nam primis tres ex connumeratis Principibus in hac parte hærefi regebat fauebant. Erant hi Septemviri Palatinus ac Brandenburgicus, & Dux Cluienfis: deinde, quod Doctores Catholicos æmulatione uafferat, cumque inter eos Eckius præcelleret, reliqui tamen etiam fi fuperiorem faterentur, ipfum tamquam ducem fequi dedignabantur; proinde, ne in fententiis diffiderent metuendum erat.

* Literæ Campeggij 25. Nouemb.

Huic poftremo periculo Cæfar occurrit; mandauitque per Granuellanum, ne peculiarium fuffragiorum ratio haberetur, fed

vt singulæ partes scripto firmarent quidquid ex vnaquaque partium
plures decreuissent. Atque eâ ratione cautum erat, ne quid perpe-
ram à Catholicis proferretur, cum eorum plurimi rectè sentirent.

10 Quò verò duobus reliquis periculis occurreretur, scripsit Moro-
nus Farnesio Cardinali, adiumentum efficacius sibi haud suppete-
re, quàm si daretur opera, vt tantisper in Germania Cæsar detine-
retur, dum aliquid consilij certioris cœptum fuisset, adeoque gra-
tificandum illi Legati missione, quam Carolus id temporis postu-
labat. * Etenim Granuellanus, apprimè gnarus non posse Luthera-
norum impetum à se sustineri, & Pontificiam auctoritatem quod-
dam esse telum, cui neruosè tractando satis non esset dextera Prae-
sulis quàmuis strenui, qualem ipse Campeggium existimabat; do-
luit fuisse à Cæsare rogatum Pontificem, vt huiusmodi notæ Mini-
ster eò mitteretur, cœpitque Legatum deposcere ad Ratisponensia
Comitia, cum egregio Theologorum comitatu, & potestate ac pe-
cuniâ satis instructum. Ita quæ priùs suspecta censebatur nimia
Pontificij administri auctoritas, ne speratam concordiam pertur-
baret; nunc è contrario necessarium præsidium videbatur vel ad
pacem obtinendam, vel ad incrementa hæresis impedienda, quæ
non minùs perniciosâ Cæsareo quàm Pontificio diademati cer-
nebantur.

11 Interfuit illi Conuentui Gallix Regis nomine Vergerius Iustino-
politanus Episcopus, à nobis priùs commemoratus, vir ingenio
æquè viuido ac audaci, & ex eorum conditione, qui nec procul
negotij vitam ducere queunt, nec putant absque se negotium vl-
lum confici posse. Suauis, qui ea narrat quæ ipse comminiscitur,
semperque comminiscitur in Pontificibus callida & fraudulenta
consilia, scribit fidenter, Pauli operâ ibi Vergerium adfuisse, sed
sub Regij administri persona, quò rem opportuniùs promoueret.
Hæc narratio aded discrepat à vero, vt multò priùs Alexander Car-
dinalis arcans literis * Pontificem admonuerit, Vergerium parùm
honorificè de Sede Apostolica loqui, illi fuisse minitatum, & exer-
cere cum Lutheranis amicitiam; quarum rerum testes protulit
Moronum, & apud Veneros Nuntium. Atque huic opinioni, con-
cepta de homine, in quo iam tum eorum anguium semina translu-
cebant, quos fouebat in animo, & qui postea per scripta, perque
res ab eo gestas erupere, consonabant Aulæ Romanæ sensa, dum
ille degeret in Germania. Vnde quò ad repetendam Episcopa-
lem Sedem alliceretur, pensionis quâ grauabatur relaxatio fuit
oblata. Hæc omnia per Poggium à Pontifice Carolo renuntia-

1540.

1541.

* In Literis
Moronicis
tatis, & in
alijs 22. De-
cembris.

* Epistola
Alexandri
Card. ad
Cerinum,
12. Martij
1539. quam
accepisse fa-
tetur Cerui-
nus, in Epi-
stola ad A-
leandrum
data 28. e-
iusdem
mensis.

Pars I.

Ccc

ta,

1541.
* Epist. Farnesij Card.
ad Poggium,
vlt. Februarij
1541.

ta, * vt Cæsaris auctoritas, si fieri posset, ab illis prouincijs ac negotijs hominem amoueret.

Per speciem confusionis ac prolixitatis vitanda, numerum delegatorum ad colloquium minuit Granuellanus. Dies aliquot Eekius & Melanchthon de originaria noxa differuere, donec Cæsar, seu rem minimè perficiendam ratus absque suæ auctoritatis impetu, seu veritus ne quid absõnum se absente oriretur, congressum abruptit, distulitque ad Ratisponensia Comitia, quibus se interfecturum spondit.

Hic itidem Suauis plura mentitur; tribuitque Pontificiorum technis prolatum sine fructu colloquium, Nuntique Poggij officium apud Cæsarem idem abruptum. Ex aduerso constat, Mororum in omnibus literis iam adductis, quas ad Farnesium Cardinalem Wermatiã misit, conquestum esse, prolixitatem illam tamquam Lutheranorum astum, quò tergiuersarentur vsque dum Hispaniam Cæsar repeteret, ac penes se firma persisteret ea Religionis libertas, & iniusta possessio bonorum Ecclesiasticorum, quam ad breue tempus extorserant, donec potiora consilia caperentur. Enimuerò Poggium nullam potuit nauare operam prorogando colloquio, cum ea prerogatio nimis esset molesta Pontifici; quod mox patebit: curabat quidem vt illud profus abscederetur, & vt Cæsar conatum conuerteret, prius ad permouendos hæreticos adhortationum auctoritate, disputationum loco; deinde, si hoc non succederet, ad eisdem armorum vi perdomandos. Quæ tamen arma à quouis alio confidentius ad ictum cientur, quàm ab eo cuius manu stringuntur, cum alij fulgorem in iis intuentur, ille debilitatem sentit.

CAPVT XIII.

Legatio Contareni Cardinalis ad Ratisponensia Comitia.

PRIUS indicauimus, Legatum fuisse destinatum ad ea Comitia, si haberentur, Gasparem Cardinalem Contarenum, ab ipso Cæsare vel post contractam à Venetis cum Turca pacem ad id comprobatum: sed postea superfedisse Pontificem illius Wermatiã missione, quòd Cæsar minoris notæ Præsulem petisset: deinde verò postulatam ab eodem Legatum ad Ratisponensia Comitia, cui abundè esset & potestatis ad componendas dissensiones, & pecuniæ ad animos eo quoque auxilio conciliandos. Verùm potestas non nisi valdè circumscripta Legato concessa, vt iam liquet, & alterum reconciliationis illicium à Pontifice omnino repudiatum.

diatum, quippe, ut Oratori Cæsareo Paulus ostendit, indecorum simul ac plenum periculi. Ceterum libenter Legatum^a expediit, cum ad eum seligendum nouo consilio opus non esset. Elucebat in Contareno prudentia & peritia in ciuilibus negotiis, b doctrina tam in profanis quam in sacris disciplinis, studium Religionis ad Petri causam constanter tuendam, integritas vitæ ad successoris personam cum dignitate ac fructu gerendam. Missus fuerat à Senatu Veneto Legatus ad Cæsarem, ut libertatem Clementis Septimi in arce Romana detenti ab illo impetraret, & vsque ad eum fuit Carolo acceptus, ut eum postea nominatim ad hæc agitanda Legatum flagitarit. Oratoris pariter apud eundem Clementem munus obiecit in solenni Cæsaris inauguratione Bononiæ. Ibi verò eam sibi laudem peperit, ut illius iam tum semina in animum Pauli III. iacta tam egregium deinde fructum protulerint, nimirum à Senatoria sua patria Purpura, nullis aliis Ecclesiasticæ militiæ confensis gradibus, ad sacram Vaticanæ Senatorem compulsi ad amicam querelam, quasi Pontifex per eam electionem non tam Venetum Senatorem decorasset, quam destorasset. Eius doctrinæ pietatisque præstantia viuit adhuc in ipsius literariis operibus, ubi dum lectores erudit, cum profunditate claritatem, cum elegantia subtilitatem aptè connectit, nec minus, dum Pontifices admonet, cum sinceritate reuerentiam. In excolenda pietate, S. Ignatii alumnus fuit: c atque inter primos illas exercitationes, quarum Ignatius auctor & institutor fuerat, & adhibuit sibi, & auctoritate suâ aliis commendauit. Quin etiam Contareno ipse formam Societatis Iesu ab Ignatio digestam ad Pontificem detulit, & ab eodem illius comprobationem reportauit. Quod fortasse suspectas redderet viri laudes hæc adductas, nisi ampliores legerentur à nobilissimis eius ætatis scriptoribus concelebratæ.

2 Arcana Pontifex illi documenta tradidit, iussu nullius ea notitia fidere, ac ne id quidem significare, sibi videlicet aliqua fuisse scripto demandata. Suauis in commemorandis iis quæ illi in mandatis tradita fuere, turpiter in primo gradu offendit. Narrat quippe, à Contareno, quò mandata exequeretur, allatam Cæsari excusationem, sibi potestatem à Pontifice minimè traditam ratos habendi Fidei articulos, propterea quòd ea potestas à Christi Vicario seiungi nequit, nec ab eo alteri delegari fas est: sed ubi Lutherani conuenissent de Religionis dogmatibus, ab Ecclesia Romana sancitis, polliceri in reliquum se planè satisfacturum Germaniæ. At-

Ccc 2 qui

1541.
a Designatus fuit in Senatu 10. Ian. 1541. ut in Act. Confistor. b Vide eius Vitam scriptam à Ioanne de Casa.

c Ex Daniele Bartolo lib. 2. Vitæ S. Ignatii, & confirmatur ex Epistola manu S. Ignatii scripta Petro Contareno.

1541. qui hoc opponitur è regione mandatis Pontificiis, in quibus nulli mentione habità de huiusmodi potestate ad præscribenda dogmata, solùm inerat, nullam à Pontifice facultatem illi tribui ad relaxandas leges ritusque ab Ecclesia iam inductos, cum fieri posset, & Lutheranorum postulata ad res inopinabiles progredierentur; & quantum diuinare licebat, eiusmodi futura, vt ne ipse quidem Pontifex si adesset, posset illis indulgere absque offensione, animarumque periculo, saltem nondum prospecto aliarum nationum sensu.

Addebatur: Cum ad Germaniæ turbas componendas valeret plurimum pacificatio Principum, omni conatu ad eam Cæsarem cohortaretur, quemadmodum nec desisteat Pontifex pro virili Regem Christianissimum ad id cohortari.

Non posse Pontificem in animum inducere, Caroli ac Ferdinandi pietati, & Granuellani promissionibus Wormaliæ exhibitis confisum, eos vnquam vel indulturos, vel passuros, quod Catholica Fidei candorem, potestatemque Romanæ Sedis laesurum esset: quòd si quid huiusmodi ageretur, rei omnino Legatus occurreret, oblato in præsentia Concilio. Ad illud repudiandum, locum ignitari, quali pace nondum inuita haberi non posset; vbi enim arderet in Principum animis studium Religionis debitum, vsurpari posse quod aliàs effici solitum, hoc est, fidem publicam Episcopis dandam, quàm liceret per eorum ditionem iter facere: deinde verò Concilij ope sperandam ex præteritis exemplis, non Religionis modo, sed ciuilem Reipublicæ Christianæ pacem. At si ne id quidem latere foret ad iniquas illas concessionem à Conuentu remouendas, libere simul ac modestè denuntiaret, ne ibi quidem persistere sibi quasi spectatori licere, sed eas nomine Pontificio prohiberet. Quòd si iam admittæ fuissent, irritas declararet, & à loco, vbi concessæ fuerant, secederet; sed non ab Aula nec à Cæsare, absque nouis mandatis. Idem exequeretur, quamuis hæc non nisi ad tempus concedenda essent, quasi eorum arbitrio in futurum Concilium reiecto: vel vbi de Concilio in Germania cogendo decerneretur, quòd & Pontificio ceterisque populis iniuriosum erat, & hæresi conducibile; quippe quæ ibi sua tamquam in arce se tueretur. Si necessitas harum prohibitionum ac denuntiationum vrgeret, Cæsari significaret, adigi ad ea Pontificem vnus Religionis studio, saluam in reliquis amicitiam, quæ semper inter ipsos persisteret, affinitatis etiam nexibus confirmatam. Haberet clam apud se legitimum scribam ac testes ea dum ageret, quòd dicta factæve legitime perscriberentur.

Angebatur præterea Pontifex, cum ipse tantum diligentia laboraret

1541.

risque impendisset, vt Concilium & concordia inter Principes stantuerentur, tantumque diuturnæ patientiæ, quâ dissimularat in Cæsaris conuentibus agi de Religionis negotio, mixus spe salutaris remedij in Cæsaris præsentia & auctoritate, eâ se fraudatum fiducia ad illam usque diem animaduerteter.

Famâ circumferri, Cæsarem confirmaturum prorogaturumque inducias Norimbergenses, quarum vi Protestantes in rem suam detorquebant quidquid ambigui esset in verbis, sibi que omnem licentiam arrogabant: proinde si pariter in hoc intelligeret aliquid Religioni noxium committendum, præscriptâ iam formâ contestaretur.

Impensius verò id ageret, vbi ad conuocandam ex sola Germania Synodum animos aduicerent, reuocans in memoriam Cæsari, cum ipsum semper, tum maximè Bononiæ eam detestatum vti perniciosam tam Pontificiæ quàm Cæsareæ auctoritati; ac sæpius confirmasse, nihilo posse melius hæresi obuiam iri, quam Oecumenico Concilio.

Quoniam verò quæsierat à Paulo Contarenus, an quando experientia compertum erat, acerbiora in Lutheranos noxia euasisse, videretur Pontifici leniora adhibenda; responsum est: Hæc sibi minime displicere, dummodò decora quadam agendi dignitate sustinerentur, quæ speciem omnem arceret siue timoris in causa, siue appetentiæ eos subornandi.

Legatus primus omnium Ratisponam peruenit; a deinde aliqui Principum, ac tandem Carolus. Cum eo studuit Contarenus agere, vti sibi demandatum fuerat, de pacificatione; b captâque occasione à prologo ad rem aliam Cæsaris verbo, eum percontatus est voce quadam amanti, suspirio admixto, quandonam liceret pacem sperare. Subiecitque, Non posse à Cæsare communia Christianorum vota cumulatius expleri. Expalluit ad improuisam interrogationem Cæsar: sed ita respondit, vt spem præcideret; affirmans more Principum, haud prætermisisse se æquissimas condiciones pacis offerre; contra verò eas à Francisco Rege postulari non pro fratris æqualitate, sed pro domini potestate.

In eo quod potissimè spectabat legatio, visi sunt Contarenus quidam ex Principibus Catholicis præ se ferre affectatum Religionis studium, quod eorum vtilitati prætendebatur. Etenim cum ipsorum aliqui perspicerent Lantgrauium, dum Protestantium ducem ageret, opulentiam amplitudinemque sibi comparasse per subsidia & elicientelas populorum; ad huiusmodi sibi comoda pariter aspi-

a Recensetur in prima propositione Cæsaris in Conuentu.
b Literæ Contareni ad Farnesium 5. Aprilis 1541. quarum sunt mentio auctoris.

1541.

rabant apud Catholicos; cupientes per astum ab Ecclesiis ad se conuertere, quod Lutherani per vim præruperant: adeoque bello quàm paci procliuiores, colloquio nauiter aduersabantur, quod tamquam pacis adiumentum formidabant, & rem nomine atque operâ Legati cohonestare ac prouehere annitebantur. At contraria Legato mens erat; nimiâque fortassis de sua opera, ac præstantia causâ conceptâ spe, nedum quidem satis edoctus experimento, rebatur, medicorum vitio, non humorum prauitate morbum protrahi. Ad hæc, inuidiâ atque ignominia vertendum Sedi Apostolicæ existimabat, si vulgò iactaretur, incepta reconciliationis stamina eius operâ præcisa, præpeditumque congressum dissidentibus, quò simul coalescerent. Itaque Catholicos, quos indicauimus, a fauore capitis destituti, ab incepto destiterant. Quæ Cæsaris nomine Conuentui proponenda erant, conscripta, ac Legato communicata. Duo hic adicienda postulabat: ^b Primum facilius impetratum, videlicet, vt ibi declararet Cæsar, à se nihil efficacia detrahi Augustanis Decretis Religioni plene fauentibus, aduersus quæ Lutherani dum protestarentur, nomen Protestantium, vt suo loco commemoratum est, acceperet. Alterum spectabat auctoritatem ac prærogatiuam Legati, de quo nulla ibi mentio. Silentium excusauit Granuellanus, propterea quòd agendum illi erat cum brutis ferisque animantibus; adeoque oportere ipsorum infania indulgere, quò mansuerent. At repulit excusationem Contareus, opposuitque, Decere quidem humanitate erga illos vt, non tamen proprias arces deferendas, quò aduersario fiat satis. Et animaduerso Ministrorum languore Cæsarem allocutus, scriptum reconcinnandum curauit. In vtroque additamento formam maximè ieiunas Cæsariani adiecere, ne Lutheranorum palato nascentem mouerent.

Hæc itaque Cæsaris nomine proponebantur: Cùm Germania Religionis dissidiis afflictâ languesceret, ademptâ intestinâ quiete, fractisque viribus aduersus hostem externum, visum fuisse Comitibus Imperij, malis vnice opportunum Concilium Oecumenicum. Huius cogendi gratiâ tot itinerum laborem à Cæsare libenter susceptum, quò de illo cum Romanis Pontificibus coram ageret: sed armis illatis terrâ marique ab hereditario Christiani nominis ac Imperij hoste, se à re perficienda distractum. Hic paucis, sed magnifice, immensam auri vim commemorare, longissimis repetitis itineribus impensam, innumerabiles militum copias consumptas, perpetua incommoda à se nunquam defesso tolerata, quò dignita-

^a Literæ
Contareni
ad Farnesum
14. Aprilis.
^b In Literis
Contareni
ad Farnesum
5. &
14. Aprilis
1541.

Contareus
ad Cæsarem
14. Aprilis
1541.

tem Imperij à Turcarum impetu vindicaret. Neceſſe quoque ſibi fuiſſe, tamquam ſupremo Domino, magnis ſumptibus ac incommodis patrocinari Sabaudo Principi, & clienti Caſareo aduerſus exterorum iniurias, & ab eorumdem violentia Inſubriam tueri, Imperij pariter beneficiariam. Poſteà verò diuturnis induciis inter ſe Gallumque Nicææ firmatis, inde nauigaſſe Carolum in Hiſpaniam, quò hereditarij Regni compositis rebus, per Italiam breuiſ Germaniam repeteret, ad Concilij negotium perſiciendum: verùm propter obſtacula Concilio interiecta aliquanto ampliùs commemoratum. Poſtremùm, Gallia Regi humaniter impenſeque inuitanti, vt per ſuam ditionem iter haberet, libentiùs indulgiſſe, quò & fraternæ inuicem charitatis argumenta præberet, & fidentia in eo Principe. Ita in Germaniam Inferiorem deueniſſe, vbi negotia ſuam ponderis impedimento ſibi fuerant, ne ad Conuentum nuper Haganoam ſe conferret; illi tamen Romanorum Regem fratrem ſuum aduiſſe. Ex tot tantisque ſumptibus ac laboribus paſſim conſtare, quantæ ſibi curæ fuiſſet Imperij decus, cuius cauſa nihil ſe impoſſerum operæ laborisque prætermiſſurum. Id verò comprobari aduentu ſuo ad ea Comitia, quamuis nondum valetudine confirmatâ. Præ ceteris ſibi cordi eſſe Religionis concordiam, ex prauis Diuinarum Literarum interpretationibus diſſidentis. Ad hoc conſequendum, vbi breuior expediſorque via ſibi non comonſtraretur, apud ſe ſtatuiſſe, vt pauci ex honeſtis ac pijs viris, pacis amicis, & Imperij Nationisque ſtudioſis, vtrimque designarentur (*ſaluſ tamen Auguſtani Decretis*) ad Religionis controuerſias agitandas, qui facilem aliquam concordia rationem excogitarent, eamque poſteà ad Caſarem Comitiamque referrent; quò tandem ſtabiliri poſſet, & Pontificio Legato communicari, vt fuerat Haganoæ ſancitum. Id conſilij libentiùs à ſe ſuſceptum, quippe quod & Auguſtæ & Wormatiæ Imperij Ordinibus maximè conducibile viſum fuerat; ſemper tamen integris rebus paulò antè commemoratis.

§ Proſitetur Suauis, moueri ſe ad accuratiùs enarranda huius Cætus euenta duas ob cauſas: Alteram, quòd in eo videre eſt, nihil boni perſici poſſe, vbiſcumque adminiſtri Pontificij in partem negotij venirent: Alteram, quòd res ibi actæ Paulum impulere non ad concedendum vt priùs, ſed ad omni ope promouendum Concilium. Et tamen hæc accurata Suauis narratio, quâ voluntatis nequitia, quâ notitiæ penuria, mirum quàm manca mutilaque à quocumque deprehenderetur, modò eam cum Hiſtoria noſtra contulerit.

Præter-

ria
Trid.
L.
7

1541. Præterquam quòd ea duo, quæ ille obseruat, perspicuè falsa constabunt.

Quod spectat ad primum; num idem in vniuersa narratione quidquam à Contareno gestum commemorat quod rem confirmet? Præterea scribit, Lutheranos in plerisque grauissimorum dogmatum, vt in Eucharistia, in Confessione, in veracitate Conciliorum falli nescia, à Catholicis dissensisse. Quo pacto igitur Pontificiorum administratorum vitio in concordiam itum non est? Annetio vertitur ex Suauiana sententia, fidem versatilem non habere, cuiusuis accommodam libidini; perinde ac ab illo genethliaco factum est, cum in amici gratiam natalitium eius systema composuit, amoto ex angulo quadrati Saturni maligno aspectu, infausta minuantis? Quid porro? Ne illa quidem versatilis ac planè cerea fides concordia satis fuisset, cum ipsi quoque Lutherani in eo confessu inter se dissiderent, vt reliquas omittam sectas per Septentrionem disseminatas: præsertim ibi Ioannes Calvinus interfuit, tametsi obscuri nominis eà tempestate, cuius operà ex hæresis Lutheranae sinu noua religio educenda erat, non minus Lutherana Germanis accepta, nec magis Lutheranae concors quàm Catholica. Constat verò, Contarenum vsque adedò incubuisse pro virili ad concordiam conficiendam, vt Suauis ipse fateatur, à plerisque fuisse reprehensum.

a Literæ Contareni ad Farnesium, 13. Maij 1541.
b Apparet initio libri Caluini to Albertum Pighium, de libero arbitrio.

Nec minùs altera pariter animaduersio dissonat à vero. Nam etiam ante habitum Ratisponæ conuentum, Pontifex per tot Nuntios, tot Legatos, tot preces, tot sumptus, Concilij celebrationem curauit, vt si ea omnia consensus solum dicenda, & non item solida procuratio, necesse profectò sit vocum significationem peruertere. Præterò mihi sunt literæ arcanissimæ Farnesij in Belgio Legati ad Paulum conscriptæ, in quibus, dum ceteroqui Franciscum Regem collaudat, solum dolet, languidum à se compertum in Concilij negotio, ad quod nouerat quanto Pontifex ardore ferretur. At nulla in re facilius est mentiri, quàm in ea quæ difficilius cognoscitur, hoc est, in alienæ mentis consilio.

CAPVT

C A P V T XIV.

1541.

Certi homines Ratisponæ à Cæsare deliguntur ad componendas Religionis discordias. Liber quidam ibi ad examen prolatus. Catholicorum ac Protestantium congressus.

AD id negotium peragendum deligendi erant homines triplicis conditionis: Theologi videlicet, qui secum vnâ differerent, amoto inuidioso disputationis nomine, dedecus inferentis iis qui aliorum postea sententiam amplecterentur, hoc est iis qui concordarent: Præterea qui colloquiis præessent, sui que reuerentiâ animos lingualque moderantes, furorem illum literarium longè arcerent, vnde colloquia, ad veritatem indagandam instituta, degenerant in cauillationes, quæ veritatem ipsam ab æmulo adductam fraudulenter falsi specie decolorant: Demum auditores, qui testes simul ac theatrum forent. Horum omnium delectus ^a Cæsari ægrè permixtus à Protestantibus; sed ægrius à Catholicis, vt qui maius incommodum timere poterant, cum ipsis minimè liceret quidquam dicere, dictumque reuocare, seque tot in sectas quot in capita diuidere, hæreticorum more, sed vnitatem dictorumque constantiam profiterentur: nihilominus prius liberae Ciuitates, à proprio emolumento ad pacis studium acrius quàm Principes extimulata, postea hi quoque consensere.

² Cæsar Conuentui delectum commisit, ^b Conuentus verò, pro eo ac communitas assolet, cui nomen potentia satis est, & agendi cura molesta, illum reiecit ad Cæsarem. Hic re cum Legato communicatâ, Theologos ex Catholicorum parte nominauit Ioannem Ekkium & Iulium Flugium, à nobis antè laudatos, & Ioannem Gropperum, Coloniensem Archidiaconum, à quo conscripta prius fuerat Colonienfis Synodus Prouincialis, non minori excepta plausu à Germania, quàm Senonenfis à Gallia.

Ex factione Protestantium selecti ceu Theologi, Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, hæresis partim Lutheranae partim Zuinglianae Professor, & Ioannes Pistorius. Duo constituti Præsides, alter Cæsaris administrator Granuellanus, alter Fredericus Princeps Palatinus, Septemuiri frater. Educatus ille apud Cæsarem, eiusdem sororis ac Danicae Regis filia nupserat: sed iam tum, e cum Alexander legationem obiit in Germania, Pontifici significauerat, hominem nutare in studio erga Fidem ac Cæsarem, quod ipsi post-

a Literæ C. Contarenti ad Farnesium 14. Aprilis 1541. quæ sunt in volumine Literarum Contarenti, infra citandarum, & quarum exemplar subinde traditum est à Secretaria status Romæ Alexandro Card. eiusque manu ac notis signatæ.
b Literæ Contarenti ad Farnesium 20. Aprilis.
c Totum existat in variis Literis Alexandri ad Farnesium Viennâ, & præsertim datis 20. Ianuar. 1539.

Pars I.

D d d modum

Trid.

1541. modum ignominiam ac miseriam intulit. Sex auditores destinati Principum plerique administri.

Existimavit Cæsar, haud in rem fore, si Augustanum congressum iam ante duodecim annos habitum, hinc prosequerentur, ut quidam auctores erant, perinde quasi eo quod tunc de pluribus conuenerant, minuendus hic esset concordie labor, diminutis conuersarum capitibus. Vna ex rationibus quæ ab eo Cæsa-rem dimouere, fuit profectò hæreticorum volubilis fides, vnde postea descesserant à plurimis quæ prius Augustæ pronuntiauerant: sed altera super eadem re à Contareno prolata, magis ad eum impellendum idonea, nec minus vera; Protestantes videlicet tam in Augustano Colloquio, quàm in per interiectum postea temporis interuallum voluisse obstinatis animis sustinere quidquid ibi dissentiant, atque ad id vtriusque mutuis se libellis concitasse; adeoque pacis negotium felicibus auspiciis inchoari non posse.

Idcirco Cæsar per Granuellanum, arctissimo silentij obstrictum nexu, ne cui rem excepto Nuntio Morono significaret, librum Legato detulit, confectum, sicut ipse affirmabat, à pijs doctisque viris in Belgio, qui, vbi Legato visum foret, partibus proponeretur, à fortè in ea doctrina vtriusque concordarent. Illuc etiam à Granuellano Gropperus deductus fuerat, ut, iuncta cum ipso operâ, Legatus facilius percurreret expenderetque volumen, quod magna et parte Scripturæ sanctorumque Patrum dictis contextum viginti duo capita complectebatur. Peruoluere librum Legatus ac Nuntius, vnaque Gropperus, ac facile duo priores coniecere ex vana argumentis, librum Gropperi Opus esse; de cuius docilitate, nullo suæ opinionis amore corrupta, Romam Legatus perhonorifice scripsit. Cùm enim Contareno in loca supra viginti offendisset, quæ correctionis indigere existimabat, Gropperus ea tam prompto animo correxit, ut amor sui ne verbum quidem expulserit vel ad repugnandum, vel ad tuendum. Quod sanè auxit potius hominum quàm minuit apud Legatum & Granuellanum eam existimationem, cuius nimium studium solet plerisque in causa esse, ut opinioni de se apud alios detrahant, vel tamquam docilitatis expertibus, vel tamquam pertinaciâ obduratis. Verumtamen noluit Contareno tanti ponderis responsionem reddere. Dixit itaque Granuellano, sibi ut priuatæ personæ videri quidem volumen sic expolitum ab omni labe alienum; posse tamen fortasse fieri, ut alius perspicacior maculas deprehenderet, idcirco sibi tamquam Legato non licere iudicium proferre de eo, nisi sibi permitteretur cum plur-

* Erat impressum apud Goldastum hæreticum, in Collectione legum consuetudinumque Cæsarearum, in titulo, *Acta Conuentus Ratisponensis.*

1541.

pluribus Theologis librum communicare. Permissum itaque illi fuit, super eo consulere duos etiam Theologos colloquio designatos, & Badiam Apostolici Palatii Magistrum, qui solus inter peculiariter Legati Theologos doctrinæ famâ eminebat. Id egit Legatus; ac subito Eckius in suspitionem venit, auctorem Operis fuisse Vice-illum sibi infensissimum. Primò librum improbauit, postea sensus aliorum manus dedit; semper tamen indicans, alienâ auctoritate se trahi, non opinione suâ duci.

5 Cùm igitur ex Pontificiorum sententia nihil erratum deprehenderetur in eo libro, iussu Cæsaris designatorum Cœrui fuit propositus. * Ac prosperum quidem initium congressus habuit, quippe in articulis de Iustificacione, de Fide, de Operibus, de Episcopis, de Baptismo utrimque consensum. Eorum tamen comprobationem expectandam à Pontifice Legatus censuit, ad quem subinde singula perferibebat. Prudenter etiam voluit, ut * articulus de Auctoritate Pontificis, postremæ trutinæ relinqueretur. Etenim si contigisset, ut in eam Syrtim negotij concordiaque prosperitas impingeret, visum certè fuisset, in eo solùm Protestantium doctrinam Romæ displicere; vnde ipsorum proscriptioni auctoritas detraheretur, tamquam utilitatis suæ nimis appetentium: at verò cognitâ Lutheranorum discordiâ in aliis dogmatibus ad speculatricem doctrinam spectantibus, cunctos animaduersuros fuisse, Romanam censuram ab integerrimo Religionis studio solùm profectam. Quod si de ceteris omnibus consensissent, adeoque difficultatem se retractandi pergressissent, & spem pacis prægustassent, faciliùs inductum iri ad veram Fidei vnitatem, in postremo etiam articulo.

* Literæ Contareni vlt. Aprilis, & 3. ac 4. Maij 1541.

* Literæ Contareni 9. Maij.

6 Sed prima dissensionis labe Eucharistiæ Mysterium Lutheranis * fuit. Duxerunt siquidem contentionis initium à voce *Transsubstantiationis*, quippe ab antiquis Patribus haud vsurpata. Nec rem voluit dissimulare Legatus (prout erat quorundam consilium) quasi vocis controuersiam: intelligebat enim vocem reiici, quòd res per eam significata negaretur, eâ planè ratione, quâ Ariani secesserant à Catholicis, quòd nollent admittere nouam vocem *quæstionis*, haud ambigè declarantem substantiæ vnitatem in Diuina Triade; vnde ea postea vox fidelium tessera nuncupata.

* Extat in Literis Contareni 9. & 11. Maij.

7 Oppugnabant itaque Lutherani huiusmodi vocabulum, in magno Concilio Lateranensi sub Innocentio III. vsitatum (vbi, ut commemorabat Legatus, Episcopi supra octingentos interfuerunt, atque Constantinopolitanus & Alexandrinus Patriarchæ) quia repudiabant veram substantiæ panis conuersionem in Corpus Christi;

D d d 2

atque

1541. atque huic alteram hæresim adnectebant, nimirum, Corpus Christi transacto post usum tempore ibi non esse, quod alibi declaramus; adeoque Eucharistiam postea conseruandam adorandamque non esse.

* Extat hoc
planè in Li-
teris Con-
trari Card.
4. Julij
1541.

* P. 2. qu.
114. art. 1.
in corpore
ad tertium.

Indulgentiùs quidem se gesserat Legatus in exigendis aliis vocibus, quas aduersarij recusabant, cum de ipsa rei veritate conuincirent, solumque eas negarent ob significationem diuersam à Catholicorum intelligentia; quapropter minùs laborauerat, rem admirante Romæ Aleandro Cardinali, quòd nollent honestis uisum operibus *meriti* nomen apponere; quippe *meritum* apud illos sonabat titulum ex iustitia, perinde ac operarius pactam mercedem meretur; in qua pariter significatione S. Thomas explicauit, idcirco inficiatus, dici posse hominem à Deo mereri, nisi quid adiungatur quod vim huiusce vocis attemperet, cum inter Deum & hominem uera non intercedat iustitia, tam ex infinito inter eos discrimine, quam ex eo quòd homo nihil obtinet patrimonij distincti: sed quidquid possidet, ex sola Dei liberalitate possidet, qui nobis idcirco debitor numquam est, sed solùm sibi ipsi, cui plane deficeret, si suo promisso deficeret.

Neque similiter institit, ut pronuntiarent, tribui nobis æternam felicitatem ut operum præmium; quandoquidem uerum est, ante quodcumque opus, cuius illa præmium sit, infundi nobis à Deo habitum gratiæ, qui nos Diuinæ naturæ participes reddit; cuius excellentiæ hæc supra ceteras naturas prærogatiua conuenit, ut absque operum adiumento debeat ipsi extrema suæ perfectionis absolutio, ut liquet in infantibus sacro Baptismo iustratis, qui solius gratiæ vi, absque honestorum operum auxilio, cælo potiuntur. Propter eam, tamen postmodum operibus cum gratia exhibitis sempiterna gaudia debeantur; tamen quia primus titulus, cui ea debentur, non sunt opera, sed gratia nobis à Deo liberaliter collata, fiebat, ut dum Lutherani rei ueritatem fatebantur, eos non premeret acrius Legatus ad ipsam uocem extorquendam. Aiebat etiam, Videti sibi haud illis denegandum, quod Græcis indulgetur, qui æternam Patrem Filij *Causam* appellant, quamquam cautius Latini solum *Principium* dicant. Sed ubi à dogmatis Fidei alienos comperit, simulat concordia fucum reuinit admittere; qualis ea fuit inter Pelagianum & Catholicos in Concilio Palæstino composita; gnarus, minus esse perniciosam pestem, si quando immedicabilis est, occulta non sit. Atque id apertè apud Granuellanum ac Cæsarem est contestatus.

10 At Romæ * formulæ indultæ *Iustificacionis* articulo, ob earum ambiguitatem haud probatæ: quare Pontifex Legatum admonuit, caueret, ne seu publico seu priuato nomine assertionem vllam admitteret, nisi cuius non modo sententia sincerè Catholica esset, sed etiam voces citra periculum ambiguitatis sonarent. Consideraret pariter, quamuis ipsi nulla definiendi esset potestas, idemque fuisset professus, habendum ita colloquium, vt nihil in eo certi statuere- tur, nisi Pontifice comprobante: ramen, vbi licuisset Protestantibus speciosè in medium proferre Pontificij Legati opinionem, suis doctrinis fauentem, non mediocrem id offensionem Ecclesiæ, sibi ac Pontifici graue pondus, ipsique veritati vmbra noxiam allaturum fuisse. Quapropter, si huiusce rei causâ oportuisset acrius ac disertius cum Cæsare ac aliis loqui, vt in capite de Eucharistia iam egerat, nequaquam parceret verbis, quippe plurimum laudis ex eo à Pontifice consecuturus. Idem præstaret circa duos præcipuos articulos, de *Primatu Romani Pontificis*, & *Conciliorum auctoritate*, ac de vtroque clara voce differeret: Ex vtroque grauissimas consecutiones deduci, & esse quoddam argumenti genus offensionibus obnoxium, præsertim hoc factioso tempore, non solum hæreticis, sed etiam profanæ potestati: proinde Romæ quasdam formulas, quas Legatus excogitarat, reiectas tamquam variis interpretationibus expositas. Fidentiùs exigendam in his articulis peripicuitatem, simul ob rationum efficaciam, simul ob certa promissa, ab Cæsare eiusque Ministris confirmata, nihil noxium Sedi Apostolicæ permissum iri: quibus nixus Pontifex, in Cæsaris gratiam ad ea Comitua Purpuratum Patrem allegauerat. Subdidit his Farnesius, in literis ad Contarenum, non displicuisse cautum consilium seponendi duo illa capita ad colloquij finem, quò potius aliunde, quam ex iis dissolutio congressus oriretur: posse nihilominus in eo ipso fraude malâ hæreticos agere, consentiendo in reliquis, præsertim si quid vocibus inesset ambigui, & hac arte ita aucupantes opinionem amantium concordiam, & auctoritati Pontificis obsecundantium, vt deinde hunc articulum in inuidiam traherent tamquam lapidem offensionis. Qua de re fuerat Pontifex admonitus à Bauariæ Ducibus, eademque Legato proponebatur, sed ipsius arbitrio permissa.

1541.
* Literæ Farnesij Card. ad Contarenum 29. Maij 1541. apud Certuos.

11 Hoc pacto, atque hisce instructus mandatis se gerebat Contarenus. Cæsariani ægerrimè ferebant, rem ad dissidium deduci; vnde perquam studiosè nitentur hæreticos lenire. Nec tandem illorum Theologi, quod ad se spectabat, animos inexpugnabiles præ se fere-

* Literæ Contarenæ ad Farnesiu 13. Maij 1541.

D d d 3

ria
Trid.
1.
7

1541.

ferebant, præsertim Melanchthon ac Bucerus, seu propria saluti stimulis adducti, seu publicæ calamitatis horrore perterriti. Sed coercerentur metu, ne videlicet plerique ex Principibus, eorum suavis ad graua damna Ecclesiæ inferenda antea commoti, & iam auri vinculis compediti, multò validioribus quàm ferri, ad factiua tutelam, si modò tamquam seducti suis à magistris destituerent, atque ita abreptis lucris expoliati, & publico expositi dedecori, in furorem & ultionem erumperent. Nec vniquam huiusmodi terrorem potuit illis abstergere, vt aperte facti sunt, quæcumque tutelæ pollicitatio, siue Pontificiæ siue Cæsareæ, satis gnaris, plus inellecto roboris minori potentia ad vitam auferendam, quàm maiori ad tutandam.

Ceterùm nemo non obstupescet, illa tot Prouinciarum oracula, quibus tamquam cæli Legatis habebatur veneratio, eò denotasse paupertatis, non quidem voluntariæ, vt olim Apostoli, sed nunc Ordines Mendicantium, vt Bucerus abiecerit se ad petendam eleemosynam nomine stipem à Legato; quam hic tamen negant, cum sibi liqueret, nosse Pontificem ob rationes iam memoratas illicio pecuniæ perditos ad frugem reuocare. Ac de ipso Luthero à populis penè adorato in pictis tabulis, scripsit Vergerius, à se conspicuum cum habitu quàm vano, tam detrito; quippe qui nihil præter stipendium suæ Cathedræ ad victum habebat. Sed desinat admirari, quicumque animo recolet, ad eos confluisse assecularum genus, non qui vellent sua largiri, sed qui mallent aliena diripere.

Huius itaque metus rigore constricti Theologi Protestantes haud inflecti potuere, cum ad examen peruentum est illorum capitum, in quibus perspicua & cunctis explorata dissensio fuerat; adeoque nullus dabatur receptui locus per dissimulationem, quasi conuersæ sensus haud satis partibus prius innotuerit, prout ipsis licuerat in subtilioribus doctrinis, magis quæ communem aciem fugientibus. Quapropter statim atque agitari cœpit, An in Eucharistia remaneret, necne, panis substantia: Num post eius usum Christi præsentia perduraret: An confiteri peccata necesse esset: An posset errare Concilium: Vtrum Pontifex Romanus vniuersæ Ecclesiæ præfideret; in quibus quæstionibus peruius erat vnicuique quantum indocto sensus, illi Theologi non sunt ausi terga vertere, ne in his patrocinantium indignationem incurrerent. Quo Cæsarei conperto, cœperunt spem ex colloquio conceptam deponere. Constantinus verò cautius ab omni austeritate vel impatientia abstinentia rei infectæ culpa sibi postea tribueretur.

* In Literis
iam citatis
cap. 23. lib. 3.

* Literæ ar-
canis notis
scriptæ à
Constantino
ad Fernesiu,
13. M. ij.
1541.

Capit

13 Cœpit igitur & ipse ex his paroxyfmis longè alia præfagire, sibi que persuasit, ne reconciliatis quidem operâ suâ Theologis, idcirco hæresim euulsam iri, cuius radix non certè doctrina erat, sed libido atque auaritia: statimque Pontifici significauit, nullum sibi consilium aptius * ad illam extirpandam suppetere, quam si Germaniæ confuleretur per Episcopos, per Concionatores, per Magistros literarum scientiâ idoneos, & vitæ probitate Religionis studiosos, qui Nationem verbo simul ac factò docerent, eamque operam impenderent ad imbuendos veritate populos, quam hæretici ad hæresim imprimebant. Etenim id temporis Germaniæ Antifites adeò negligenter se gerebant, vt * dum ageretur in congressu de articulo Episcoporum, dixerint Protestantium Theologi, à se quidem Ordinem illum Ecclesiæ vniuersæ commendari, sed non intelligi, quo pacto Germaniæ Præsules reuerà essent Episcopi, cum illud nomen ex origine Græca idem valeat quod *Inspector*; quandoquidem nulla per ipsos habebatur inspectio: adeoque probos quidem ac magnos Principes esse, non item Episcopos. Ad hoc tamen acutè respondendum curauit Legatus, interrogatis Protestantibus, censerentne eos Præsules omisâ suarum Dioceseon inspectione peccare. Ita sanè; cum in eos ipsos reprehenderent: Ergo, conficiebat, iam illos veros Episcopos constabantur; quippe non alio nomine id illis vitio verti poterat, nisi Magistratus munere non perfunctis.

14 Hinc itaque tanta Religionis clades in Germania ortum ac vires traxit: cuius rei conscius ex diuturna illius gentis consuetudine, vsuque huiusmodi negotiorum, Moronus, cum Contareno & sensis & beneuolentiâ coniunctissimus, primus auctor aliâ tempestate fuit, vt Romæ Germanicum Collegium fundaretur, de quo atate Iulij III. sermo redibit, quasi tyrocinium præcellentium Pastorum, quorum custodia à Christi grege luporum impetus arceretur.

Iam verò cum huic malo non nisi temporis diurnitas mederi posset, conuertit animum ad perfugium illud, à quo tamquam à suspecto sub initium abhorrebat, hoc est, ad fœdus Catholicum corroborandum, cui se promptum exhibebat Pontifex, * non modo ad infundendam pecuniam quam deposuerat, sed etiam ad ampliora subsidia conferenda, dummodo ea omnia impenderentur ad bellum, non ad mercaturam Religionis, quam nolebat ab vllò sibi pretio eodem; quod neque cum Dei gloria, neque cum Ecclesiæ dignitate fieri poterat: vnde hæc indecora adiumenta Legato iterum seuerè interdicta. Præterea iussus est, nullius vquam tolerantæ

1541.

* Literæ Contareni ad Farnesium, 23. Maij & 5. Iunij 1541.

* Literæ modo citatæ.

* Literæ Farnesij ad Contarenum, 9. Iunij 1541. in scripturis Certanois.

rantæ

1541.

* Literæ
Contareni
ad Farne-
sium, 1. Iu-
nij 1541.

* Literæ
Contareni
ad Farne-
sium, 1. Maij
1541.

rantix conditioni consentire: id enim effecisset, vt altiores falsæ
radices ageret; & cum indiuidua Fides sit, tam in vno quam in
omnibus tolerantiam fugiendam. Verum prius quam hæc manda-
ta Contareno deferrentur, cum de fœdere sermone habuit, com-
perit, suspiciones, quas ipse passus fuerat, iam in Carolum irrepsisse,
qui pronuntiauit, Nolle se Religionis obtentu à quibusdam Prin-
cipum implicari bellis ciuilibus, dum Turcico tam grauius vexabur.
Vnicum ac præsens remedium supererat, ipsa scilicet mor-
talis Cæsaris * in Germania, cuius præpotens Maiestas validissimi rei-
vim habuisset ad incutiendum terrorem, quamuis in vagina reco-
diti. Sed Hispania tam ingens erat elementum in vniuersitate hæc
dominationis, vt negligi minimè posset ab intelligentia mode-
trice, adeoque remotum à Germania, vt dum hanc curabat, vni-
uersitatis contactus & operatio eousque protendi nequaquam posset. Vnde
tandem Carolus consilium inuit acutius quam fortunatus; vt
delicet ipsemet expeditionem in Africam susciperet, quò vtrumque
semitissimum Principatum tueretur, Othomannumque Algeri
adoriretur, atque eadem operà simul ab infestanda Pannonia
Iulum retraheret, vbi tunc non mediocres progressus habebat; simul
Hispaniam ab excursionibus Africanorum piratarum vindicaret.
Sed multa consilia nos produunt, dum specie ingentis utilitatis et
euentu prospero comparandæ, verisimilitudinem obuelant aduentu.

C A P V T XV.

*Quæ de Concilio Cæsar cum Legato egerit. Noui libelli ad eum
delati à Catholicis, ab hereticis, & à Legato. Recessus
Cæsareus, & Comitiorum exitus.*

Postquam Cæsar profectionem in Africam apud se statuit, co-
gnitâ subsidiorum indigentia; rationem aliam inire cepit,
quâ Germaniam pacatam relinqueret. Idcirco præterito
gratosque illis populis sermones redorsus est, de Oecuménica Sy-
nodo apud illas regiones procuranda; & vbi nequiret id con-
ferre de *Nationali*. Præterea, quò ostentaret fructum aliquem à se decem-
ptum, & concordiam, si minus perfectam, saltem ex parte audiam-
iussurum se per Edictum Cæsareum proposuit, excipi interim in
Germania eas doctrinas, de quibus partes conuenerant. Suboluit
id Contareni sagacitati. Hinc Pontifex in tempore ab eo factus de
re certior, maturè præuenit Cæsaris consilia, quæ Ecclesiæ rebus

& auctoritati noxia, ad Concilium vsque obseruanda erant; ac prior ipse statuit in Senatu, * nullâ interiectâ morâ Concilium Oecumenicum indicere, quod in gratiam Caroli ac Ferdinandi supersederat; ac per certum tabellarium id Legato perscribit. Hic verò accepto nuntio, exposuit Cæsari quæ Pontifex decreuerat, nisi quid opportunius ille suggereret. Doluit Cæsar, eâ nec opinatâ Pontificis maturitate sibi quasi frænium iniectum: responditque, Satius fuisse, si Pontifex Comitiorum postulata de Concilio expectasset: vbi enim suapte sponte illud indixisset, periculum fore, ne Germani vel in patriis sedibus illud exposcerent, vel suâ tantum Natione conflatum. Reposuit è contrario Legatus, maximæ utilitati fore, si cunctis explorata esset Pontificis in Concilium propensio, animaduertentibus ad illud sponte ferri, absque stimulo petitionis alienæ: hoc etiam pacto reliquas Nationes facilius coituras, existimantes non id fieri ex vnius peculiaris gentis voluntate, sed è communis Pastoris electione. Haud sanè licere, ex vna tantum Natione Synodum conuocari ad sancienda dogmata Ecclesiæ vniuersæ communia: & ne congregaretur Oecumenica in Germania, satis esse rationes ab ipso Cæsare per singularem prudentiam expensas expressasque. Ad hæc verò Carolus: In eadem se persistere sententia, & in se recipere, Principes ab ea mente dimouere, si fortè ea res in Comitibus ageretur; adeoque opportunum sibi videri, illorum exitum præstolari. Legatus, animaduerso moras à Cæsare quæri ne vllis interim vinculis neceretur, institit, affirmans, demandatum sibi fuisse, vt remitteret tabellarium cum responsis intra biduum. * Tum verò Cæsar ad consulendum fratrem spatium cepit, eundemque post eam Legato acturum misit, ac tandem Granuellanum cum libello, in quo Concilij celebratio voluntati Pontificis permittebatur, nullâ loci ac temporis habitâ mentione, sed promissâ quacumque Cæsaris operâ ad rem perficiendam. Secundo loco proponebatur, vt alia interim ad Religionis pacem conducentia excogitarentur.

2. Primum itaque conuenere, cum pax nondum perfecta esset, nullam ex rebus agitatis tamquam ibi compositam ac ratam putandam. Quod prius etiam Cæsari denuntiabat Legatus; * Lutheranos siquidem, nondum sincerum animum in Ecclesiam gerentes, corrupturos fuisse prauis interpretationibus sanctas doctrinas, nouisque cauillis Catholicorum sententiis oppugnatos: & ex altera parte, huiusmodi sanctiones nihil commodi collaturos Ecclesiæ, tum propter licentiam, quâ utebantur hæretici in suis opinamentis per-

Pars I.

Ecc mutandis,

1541.
* Ex Actis
Consistor.
colligitur
fuisse 27.
Maij.

* Literæ
Contarenti
Card. ad
Farnesium,
17. Junij
1541.

* Literæ
Contarenti
ad Pontifi-
cem, 14. &
19. Junij
1541.

ria
Trid.
7

1541.

mutandis, tum maximè, quia cum Fides Christiana in indiuidua sita sit, vbi contumaces illi persisterent, parum prodesset, in multis an paucis articulis à Fide recederent. Deinde petit à Legato Grauellanus, vt Germaniæ Episcopis exacta morum emendatio præscriberetur, atque ad id quantum in se virium esset, exhibuit. Postremo sermones habiti de moderata agendi ratione erga Lutheranos à Pontificiis adhibenda, quantum Religionis candor, cuiusque Capituli decus paterentur, ne saltem asperitas deteriores faceret.

* Omnes
Scripturæ
hic à nobis
relatæ exant
impressæ a-
pud Golda-
stum hære-
ticum, prius
citatam.

Paucos post dies Cæsar * ad Ordines plenè retulit scripto quidquid in congressibus peractum erat, eorumque sententiam rogauit. Ea fuit, vt liber Legato traderetur, qui expenderet, an ibi falsi dogmata continerentur, & num liceret ea certè capita recipi, de quibus Theologi citra omnem obligationem, & ex priuata sententia conuenerant; atque vt in reliquis capitibus concordia tentaretur. Quòd si à Protestantibus ea obtineri non posset, controuersia Concilio Oecumenico committeretur, vel Concilij spe prorsus ademptâ, vnius tantum nationis Germanicæ Synodo. Vt id consequeretur Cæsar, librum cum adiectis in congressu notis, totiusque rei peractæ narrationem ordine perscriptam ad Legatum misit. Alio pariter scripto Contarenus respondit: Cum hæretici in quibusdam articulis à communi Ecclesiæ sensu discordarent, in quibus tamen sperabat eos postmodum consensuros, existimare se, nihil in reliquum statuendum, sed rem Pontifici committendam, qui vel per Oecumenicam Synodum maturè celebrandam, vel per alium modum Catholicæ veritati ac Reipublicæ Christianæ, & inchoatæ Germanorum Nationi consentaneum, rerum temporisque habilitate negotium perficeret.

Hæc responsio à Suauis præ obscuritate antiquis oraculis æquiparatur: & tamen quàm perspicua illa sit, pro se quisque satis intelligit. Quòd si eam Cæsari in suam sententiam, vt mox dicitur, placuit detorquere, voces adeò claras humana locutio non obtinet, quæ non possint alium sonum edere auribus, verum excipere recusantibus. Aduocauit pariter Legatus Antistites, & varias ipsius disciplinæ leges præscripsit, vt Cæsar ipsique Lutherani postulauerant; atque eundem Carolum de iis omnibus scripto certiorum reddidit.

Cæsar, expositis coram Septemuiris, iis quæ senserat feceratque Contarenus, dixit, Sibi, nec minùs etiam Legato videri memoratos articulos suscipiendos, donec vel Oecumenica Synodus, quam confestim habendam pollicebatur Legatus, cogeretur; vel vbi spes
illius

1541.

illam amouerent, cum Fidei controuersia ab vnica solum Natione dirimi haudquaquam possent; proinde per huiusmodi Synodum non finiendas controuersias, sed augendas.

Germani, qui varijs in ipsorum Conuentibus priuatam suæ Nationis Synodum proposuerant, respondere: Pontificis in manu esse, illius necessitatem arcere, Oecumenicam celebrando; nec ab ipso agnosci, quænam deterior inde controuersia timenda esset, quam ea quæ tunc Germania diuexabatur.

Protestantes verò varijs libellis & præscriptam à Legato disciplina restitutionem improbarunt, & edicta Cæsaris in ipsos iterum reuocanda postularunt, & se minimè consensuros Concilio cui præesset Pontifex, eiusve clientes, edixerunt, & articulos iam compositos varijs circumscriptionibus limitarunt. Refellere pariter conati sunt plurimis argumentis ea, quæ Legatus opposuerat solum Nationis Concilio, in quibus recensendis superuacaneus labor esset, cum ab hæreticæ doctrinæ principijs deducta sint. Sed præter hæc aliud adduxerunt quadamtenus speciosum, quod à Suauis sub efficaci ad spectabilemque forma profertur, ad offundendas mentibus tenebras semper intento. Nimirum, multos errores per antea facti damnatos conspici, non ab Oecumenicis, sed à peculiaribus Nationum Concilijs, cuiusmodi erant Donati, Pelagij, aliorumque plurimorum hæreticorum errata. Inane penitus argumentum, & merum illitum fucos: etenim animaduertere oportet, doctrinas ab illis Synodis proscriptas, eo solum nomine in Ecclesia hæreticas haberi, quod vel Pontificum Romanorum auctoritas eorum Cæterum sententias ratas habet, vel Communis Theologorum sensus illas adeo comprobant, ut iisdem aduersari temeraria noxa censeatur. Qui Cæterum alioquin erroribus obnoxij esse possunt, & reipsa non semel deerant: idcirco diuinum illud organum non sunt, per quod nouimus nullam permeare vocem, nisi Sancto Spiritu afflante. Quare si solum Germanicæ Nationis Synodus fuisset habita, licuisset ceteris Nationibus, quin & ipsis Germanis, illius simul decreta improbare, simul etiam Fidem Catholicam profiteri, adeoque materia discordijs suppeditata fuisset, ut rectè præmonebat Legatus. Emolumentum peculiarium huiusmodi Conuentuum in tractandis Religionis rebus, alterum ex his duobus esse solet: Primum, expendere id quod interdum reipsa dixerit aut docuerit aliquis, erroris accusatus, ut vel absoluat, vel puniatur. Et hoc frustra fuisset circa Lutheranos, quorum sententiæ palam prodierant in libris, & iam proscriptæ legebantur in ipsis Lutheri verbis à Leonis diplomate, adiectis etiam

* Habita est hæc eausio quò amoueretur omnis dubitatio, ut in Actis Constit. 25. Maij 1520.

iam accuratissimis comprobationibus à me suo loco enarratis, adstante Lutero habitis Wormatiæ. Secundum est, Episcopos tamquam iudices non quidem falli nescios, sed legitimos, conferre simul sententiam de aliqua doctrina, vt eam suis in diocæsis aut permittant, aut interdican. At neque huic commodo dabatur ibi locus: nam vel agendum fuisset de positionibus, iam per Oecumenica Concilia antea, & per Romanorum Pontificum sanctiones damnatis, & hæ subiiciendæ non erant examini inferioris subsellij: vel de aliis recentioribus, de quibus nulla fuit prolata sententia; & hoc pariter frustra erat, tam quod ad Germaniæ Catholicos, quàm quod ad hæreticos spectabat. Germani siquidem Catholici suorum Præsulum opinamenta dubitationis capacia minimè requirebant super nondum certis sancitisque sententiis, sed decretorium, & commune iudicium Ecclesiæ, quò à Lutheranorum molestia liberarentur; ac multò minùs id quærebant Catholici aliarum Regionum, qui recusassent Germanorum tantummodò Episcoporum opinionibus adherere. Sperandum verò non erat, hæreticos auctoritati huiusmodi Conuentus, si non falsitatis immuni, certè in veneratione habitæ, consensuros, quando assentiri volebant auctoritati & Romani Pontificis, & Vniuersalium Conciliorum, Constantiensis, Florentini, Lateranensis sub Innocentio III. imò abhorrebant à Concilio ex Episcopis Romano Pontifici obtemperantibus conflato; & eò iam progressi fuerant, quemadmodum indicauimus, vt negarent Germaniæ Præsules reuerà Episcopos esse. Quem igitur fructum ex Lutheranis huiusmodi Synodus pollicebatur, nisi vel despectum, si eos damnasset; vel inexpugnabilem pertinaciam, si quid fortè ibi erratum fuisset in articulo aliquo postmodum ab Ecclesia repudiando?

11 Post commemoratos libellos recessum Cæsar edixit. Satis ipse conficius erat, Germanos acriter conqueri de tam frequenti eius absentia, quòd ipse hereditarij sceptri curà à delati Imperij sollicitudine distraheretur, relicta intestinis discordiis Germaniæ. Et sanè huius futuræ absentia suspicio, post Maximilianum extinctum præcipuo illi fuerat obstaculo ad Imperium obtinendum. Eapropter studebat enixè Carolus, quà voce, quà scripto eam à se accusationem depellere apud Germanos; vt facile per se quisque cognosceret, si attentè perlegerit quæ ille ad Comitiorum exitum euulgauit.

12 Tunc itaque, cum se iterum cogi videret, Germaniam inter Religionis dissidia gementem relinquere, vnde non ciuilia solum, sed fraterna quoque bella grassabantur; existimauit, ne deliquium ex

1541.

ictu tam molesto sequeretur, partem læsam peculiari indulgentia leniendam: & quoniam Germanis præfens debitumque ipsi bonum adimebatur, promittenda saltem esse futura commoda, quamvis nec debita, nec parabilia. Hæc ratio Cæsarem perpulit, ut ea consilia, quæcumque tandem essent, à Generalibus Comitibus proposita comprobaret: quare in recessu edixit, ut memorata doctrinæ capita exciperentur vsque ad Oecumenicum Concilium in Germania celebrandum, à Legato, ut affirmabat, promissum. Quæ certè conditio in Germania celebrandi Concilij, quamquam semper à Contarenis fuisset reiecta, tamen cum idem esset pollicitus generatim Concilium, placuit Carolo illam condire eâ loci gratiâ, quâ plenius gratificaretur populis quos deserebat. Adiecit, Si Concilium illud non cogeret, persistendum in iisdem doctrinis vsque ad peculiarem Synodum Germanicæ Nationis, vel ad noua Comititia intra sesquiannum celebranda; seque curaturum, ut ad alterutrum illorum Cœtuum Legatum cum potestate Pontifex mitteret. Exposuit morum correctionem, quam Contarenus se petente statuerat, & quæ ipse, ut ea seruetur, præscriperat. Iussit Augustanum Edictum illibatum manere; sed forensibus quæstionibus ex causa Religionis vsque ad præfinitum tempus superfedendum, nullamque eo nomine inuicem in posterum molestiam inferendam.

Verùm nihil ex iis præstitum: nam nec à molestiis cessatum, nec in Germania Oecumenica seu peculiaris Synodus habita, nec ea doctrinæ capita ab vlla partium suscepta. Quin Eckius, qui ex febris postremis à congressibus abfuerat, a acrem libri confutationem scripsit, affirmans, semper à se reiectum. Duos id collegas impulit ad Apologiam edendam, quam duobus Colloquij Præsidibus obtulerunt, narrantes quidquid actum à se fuisset, etiam Eckio comprobante. Quare liber ille, qui concordie quasi vinculum contextus fuerat, euasit implicatio controuersie trica.

Peractis Comitibus, Cæsar in Italiam contendit, & eum comitatus Contarenus. Vbi Tridentum peruentum est, petiit à Cæsare, ut per ipsum sibi liceret ad suam Sedem Episcopalem se conferre: e quippe amplius nihil cum Cæsare transigendum supererat, & inter se non solum in rebus agendis, sed etiam in iam actis referendis discordes fuissent. Non tamen Carolus hominem abire permisit, eidemque mox etiam Pontifex, uti Cæsarem comitaretur, imposuit. Hinc illi comes adfuit solenni pompâ Mediolanum ingredienti, non solum ob disensionem præteritam minimè inuisus, sed ob exploratam virtutem in honore singulariter habitus. Verumtamen,

a In variis Contareni Literis ad Farnesium. b Exrante impressa apud Goldastum supra citatum.

c Vide Vitam Contareni à Casa scriptam.

men, vt accidere illi solet, qui prudenti moderatione causam vnus
 communitatis aduersus alteram egit, nimirum contrariæ acerbum
 videri, languidum suæ; ita planè contigit Contareno. Conquesti
 sunt in suis Commentariis Protestantes, speratum sibi à tanto viro
 æquius erga verum ac iustum actum iri: simul etiam his oppositas
 obrectationes Romæ perpeffus est. Multi ceu remissum in Luthe-
 ranos arguere; perinde quasi animi feruor expers potentiâ, & inter
 populos concordiam sitientes, non euadat contempta leuitas, &
 odiosa vehementia. Ab aliis carpebatur, non sine acerrimo illius
 dolore, quasi in dogmatum summa indulisset aliquid aduersario-
 rum erroribus. Sed dolorem mitigauit epistola Poli Cardinalis,
 cuius autographum penes me; ^a vbi non solum testatur, obiecta illi
 Romæ, reipsâ minora famæ rumoribus fuisse; sed constanter affir-
 mar, à nullo Legato multis antè sæculis tanta cum dignitate Sedis
 Apostolicæ nomen assertum, non modò quod ad virtutis opera, &
 charitatis officia cunctis opitulantiâ, sed quod ad doctrinæ solidita-
 tem pertinebat; fracto in Germaniæ conspectu eo Lutheranorum
 telo, quod vnicum (non autem quidquid calumniarum congerere
 possent in Aulæ Romanæ mores) si perstitisset integrum, facile va-
 luisset apud eos tueri inceptam defectionem; à Pontificiis videlicet
 haud probè percipi præcipuum nostræ Fidei dogma, hoc est, habi-
 tam à Christo redemptionem, cum illud ipse suis libellis explicuif-
 set egregie. Proinde libenti animo rediret: cum enim illi obiecta
 ortum ducerent ex eo, quòd nonnulli ipsius dicta in sensum alie-
 num traherent, vbi præsens adesset, se nubeculas abstersurum. At-
 que ita planè contigit. Compertum est, ^b à Pontifice Lucæ pera-
 manter acceptum, etiam nondum eius excusationibus auditis, ^c nec
 vilum proditum ab eo indicium, vt narrat Suauis, Legationis mi-
 nus idonee administratæ. Quin eum illicò Bononiensi Legatione
 remuneratus est Paulus. ^d Lucæ hic Cæsarem in Africam transiectu-
 rum præstolabatur, ^e quòd cum eo colloqueretur; qua de re per cer-
 tum tabellarium illum Cæsar rogauerat, ^f vt de Religionis & Chri-
 stianæ Reipublicæ negotiis ageret. Sed visum est in terris, perinde
 ac in cælo, ex maximorum planetarum coniunctione haud semper
 ingentia illa prouenire, quæ per vanam coniecturam ibi Astrologi,
 hic Politici præfagiunt.

^a Ex Capra-
 nica 22. Au-
 gusti 1542.

^b Totum
 extat in cita-
 ta Vita, à
 Casa con-
 scripta, qui
 fuit Venetiis
 Nuntius,
 & Status
 Secretarius
 Pauli IV. ac
 proinde ve-
 rissimile est,
 veras noti-
 tias obti-
 nuisse.
^c Exceptus
 est in Sena-

^d 7. Septembris, vt in Act. Consistor. d 27. Ianuarij 1541. vt in Act. Consistor. e Eò venit circiter 28. Au-
 gusti. ex Actis Consistorial. f Ioannes Baptista Adrianus lib. 3. Historiæ.

1541.

CAPVT XVI.

Congressus Lucae Pontificis cum Caesare. Pacis negotium cum Gallo agitatum. Alia cum Rege Romanorum acta. Et Algeritana Caesaris calamitas.

Superuenit Lucam post aduentum Pontificis Caesar, ut minorem decebat. ^a Paucos dies vna commorati quater habuere sermonem. Neque quidquam dissensionis contigit, ut Ratisponae res actae minitari videbantur: cum semper Caesar suam esse mentem fateeretur, per ea quae in recessu affirmarat, de loco Concilij Oecumenici, seu de peculiari Nationis Germanicae Synodo, nihil aliud effectum iri, praeter quaecumque apud Germanos praefectis tristitia leuamentum. Quare nullam de hisce rebus habitam controuersiam, tria postulauit a Pontifice.

^a Sandouallius lib. 2. §.

^b Narratur in tertia petitione Ardinghelli ad Regem Galliae, extractum in Archinio Burghesiorum.

^c In Actis Consistorij.

^d Paruta prima parte Historiae lib. II.

^b Primò de Concilio: pro cuius Sede Vicentiam haud improbat. Pontifex verò 29. Iulij, adeoque postridie Ratisponensis recessus ea de re locutus fuerat in Senatu, ac responsa Francisci Regis tulerat, e rem comprobantis: sed alia de Vrbe cogitandum fuit. ^d Nam Veneti agendum in Concilio rati, ut fama tulerat, ac propositum erat, de foedere à Christianis gentibus contra Turcam inuendendo, nolebant Solimanum sibi nuper reconciliatum ad renouandum bellum concitare, concessam Vrbe illi Conuentui, qui bellum contra insolescentem eius potentiam moliretur.

Secundò petiit, ut in partem Catholici foederis veniret Pontifex, sicuti Ratisponae conuentum denuò inter Principes fuerat, nimirum, quarta sumptuum pars ab eo subministraretur, & altera quarta pars à Caesare simul ac Ferdinando Rege.

Tertium postulatum, fuit de Cleri Germanici reparatione, iam praescripta à Legato Contareno.

Pontifex tempus ad deliberandum petiit, ob rei grauitatem Senatorum consilium flagrantis, quorum modicum numerum Luca secum habebat. Idcirco dixit, ea Romae in Senatu proponenda.

^e Habetur in Literis Ardinghelli, ex Aula Gallosum ad Farnesium Card. i. Decembris 1541. Inter Burghesiorum Commentarios.

Actum itidem est de Christianae gentis pacificatione, cuius reuoluntariae tunc magis necessaria videbantur, quod ob nouum facinus timor ingruerat ne induciae soluerentur. Querebatur Rex Galliae, fillatam sibi à Caesare iniuriam: nam Antonius Rinconus, perduellis Hispanus, & Caesar Fregofus, quos Gallus ad Solimanum miserat,

^f Vide Historicos illius aetatis, praesertim Adrianum lib. 3.

miserat, dum induciis fisci iter habebant per terras subalpinas Cæsari subiectas, & Eridano vehebantur, capti fuerant iussu, ut Rex affirmabat, Vastij Marchionis; quod ex fama verum censebatur, ut iis captis fœdus abrumperetur, iam à Rincone prius Constantinopolim misso penè transactum inter Solimannum & Franciscum Regem aduersus Carolum: quamquam Cæsar Oratori Regio, & Vastius Galliteris peracerbis respondissent, nihil ipsorum iussu peractum. Ad quod confirmandum adducebat Vastius, re per Magistratum accuratè indagatà, vtriusque cadauera fuisse reperta in agro sepulta; vnde arguebatur, eos à grassatoribus interfectos. At Rex arbitratus, postquam Vastius extorserat per tormenta confessionem arcanorum à Regis Nuntiis, fuisse illos eiusdem imperio necatos, & de industria in agro sepultos, efflagitabat à Cæsare, ut in hominem acerbe animaduerteret, ni mallet onus subire ruptoris induciarum. De componenda igitur semel constanti pace consilium Pontifex & Cæsar habuere. Vbi ad conditiones ventum est, ostendit Carolus apud se statuisse, Insulam nequaquam concedere, sed satius habere filiam Belgio dotare, quæ cum Duce Aurelianensi, Francisci secundo loco genito nuberet, modò interim continuatis induciis securus esset.

Ad eam rem Pontifex confestim misit in Galliam Hieronymum Dandinum, sibi tunc à secretis, quem postea Pauli successor Purpurà decorauit. Ipsum verò Pontificem Romam redeuntem secutus est Granuellanus, tum ut Francisci Regis responsa præstolaretur, vrgeretque negotium, tum quòd plura Cæsaris nomine in Hetruria componeret. Respondit à Rege Dandinus, obfirmato ipsum animo persistere, ut sibi plenè fieret satis pro illata, sicuti rebatur, iniuria. Præterea Rex idem Lugduni iussit custodiri Georgium Austriacum, nothum Cæsaris patrum, Valentinum Archiepiscopum, eundemque Leodiensem Episcopum electum, dum per Galliam iter faceret, minitatus par illi redditurum, perinde ac in suos Nuntios Cæsariani seuerant. Ex eo incredibiliter hi commoti: & ut mos est publicis ministris, qui tunc maximè Pontificiam Iurisdictionem extollunt, & in ea violanda sacrilegium detestantur, cum id aptè conducit ad certamen inter Pontificem sui que domini æmulum excitandum; exponabant Paulo, dignitatis suæ munus esse, vel Præsulis liberationem statim obtinere, vel vindictam minitari. Insuper postulabant, ut Rex palàm ediceret, num inducias integras vellet. E diuerso Rex petebat, ut ex Nicæna pactione Pontifex de-

Pars I.

Fff

indu-

1541. induciarum violatione iudicaret, & ubi eas ab aduersario violatas arbitraretur, secum, prout sponderat, in illum fœdus sanciret.

Pontifex itaque Nuntium super ea re ad Regem nominauit Nicolaum Ardinghellum, tum in amœnioribus ac politionibus literis, tum in forensibus ac ciuilibus longè præstantem; tunc quidem scribendis arcanis literis præfectum, postea ad Senatoria subfœllia promotum. Iniunxit, ut euixè curaret pacis confectiorem, Antistitis libertatem, & consensum Concilio celebrando: quidquid Luca cum Cæsare actum erat, Regi concederet, quò Pontificis beneuolentiam ipsi præferret.

Equidem dum hæc gesta recensco, tam sæpè Historicis illius ætatis lapsos comperio in iis quæ conclauis arcano commissa sunt, nec fori theatro patuere, ut si eorum hîc lapsus referre velim, longior euaderet falsi confutatio, quàm veri narratio.

Ardinghellus ad Regis colloquium primò admissus, prudenti consilio nihil de Præsule captiuo locutus est, ne videretur eius legatio spectare potiùs Cæsaris aut Pontificis quàm Reipublicæ utilitatem. Proinde solùm de pace disseruit, eius inter Christianas gentes necessitate proposità; de paterna Pontificis sollicitudine; de ipsius Regis emolumento, eam quippe confecturi factà sibi Belgarum ditionum accessione, Insubriam longè superantium; de minùs honorifica fama, quæ alioqui gloriosissimum Regis nomen inter Christianas Nationes inumbrasset, ubi apud homines, sæpè ignorantes, semper ambigentes, quænam iura huic an illi Principum belligerantium debeantur, ea solùm vigeret persuasio, seu vera seu certe communis ac speciosa; ob illatas à Francisco Primo molestias Carolo V. tot fuisse ademptas Prouincias generi Christiano, in æternæ vitæ negotio ab hæresum propagatione, in huius vitæ bonis à Turcarum tyrannide. Cæsari non nisi vnicam tandem esse virilem prolem; eâ deficiente, tot Regna in possessionem feminæ transitura, quam Carolus Aurelianensi Duci despondebat. Multò longiùs abfuisse ab ineunda eorundem Regnorum hereditate ipsius Caroli patrem, ob proprium ac paternum connubium; quæ tamen reipsa in suas manus illam detulerant. At obici hæc omnia in mera spe sita: quid? num bella quidquam porrigere præter incertam spem, certamque rei priuatæ ac publicæ perturbationem, ærarij sumptum, militum stragem, regionumque vastitatem?

At Mediolani cupiditas altè Regis animo infederat; an ut ibi Dominus suspiceretur, ubi captiuus despectus? Ided respondit, Alias à Carolo Belgium sibi oblatum, sed tot conditionibus, quæ rei præ-

tium superabant: esse quidem egregium Principatum; posse tamen adhiberi similitudinem, quâ Paulus Æmilius usus fuerat, qui obiurgatus ab amicis, quod castam fecundamque coniugem repudiasset, detractum sibi calceum novum atque concinnum amicis ostentans ait, Vni sibi compertum esse, vbinam ille sibi molestiam exhiberet.

7 Cùm iterum Regem adiit Ardinghellus, rediit etiam de pace sermo: ac per eam occasionem ad Induciarum obseruantiam delapsus est. Tunc Nuntius per speciem incusantis Cæsarianos, imperioius efflagitantes, vt Rex suam omnino patefaceret voluntatem eas vel retinendi, vel abrumpendi, oblique Francisci mentem explorauit. Hic verò pronum ad eas rescindendas animum haud præ se tulit: quin vt inuidiam à se repelleret, quasi Turcarum emolumentis fauisset, asseruit, abstinuisse se ab inferendis Cæsari armis, ne Algeritanam illius expeditionem obturbaret. Instabat tamen, vt sibi pro iniuria insigniter satisficeret. Hinc Ardinghellus opportunitate captâ, de Archiepiscopi dimissione sermonem inferre, ac liberè quidem exponere id quod dissimulatum non quidem ideò clàm fuisset, sed tamquam odiosa fictio nocuisset: sollicitè rogatum Pontificem à Cæsarianis, vt operam suam pro libertate Præsulis interponeret, sed non propter eam Paulum commotum, quippe qui eorum postulata repellere haud verebatur. Ab iisdem omni studio agitatum de nuptiis inter Victoriam Pontificis neptem, & Ascanium Columnam, sed à Paulo negatas. In Aula Regis Galliarum degere Horatium Farnesium, minorem natu Octauij fratrem, parisi benevolentiarum testem, quâ Pontifex vtrumque Principem tamquam filios complectebatur. At negligere sibi nefas esse Ecclesiasticæ libertatis iura, ad quæ tuenda Pontificio munere cogebatur, præterquam quod magis id Regiarum gloriæ, quam Cæsaris commodo conduceret. Quæ in Rinconem ac Fregosum patrata obtrudebantur, esse vulgò incomperta, opinionibus incerta, ab Hispanis negata: at nec celari nec dissimulari posse, à Rege Christianissimo in custodia retineri Archiepiscopum, illius facinoris minimè participem, & ex ipsa dignitatis sanctimonia nulli nisi Pontifici subiectum. Per ea igitur Regem non Hispanorum iniurias vlcisci, sed publicis incusationibus illos subducere, suamque famam longè grauioribus onerare. Res tandem eò desiit, vt Archiepiscopus multos post menses, nec mihi satis liquet quonam pacto, libertatem receperit.

8 Postremum, in peculiari congressu, de Religionis negotio, ac potissimum de Concilio disputatum est. Aiebat Ardinghellus, Satis patere illius cogendi necessitatem semper à Pontifice cognitam &

1541. inculcatam; frustra ea de re verba profundi apud Regem sapientissimum. Superesse de Sede Concilij dubitationem: cum antem vrbes reliquæ alicui Nationum aut incommodæ aut suspectæ essent, post accuratam consultationem, tres à Purpuratis Patribus comprobatas; Mantuam, Frederico extincto, facilius ab herede concedendam; Ferrariam, cuius Princeps, quamquam beneficiarius Romano Pontifici, per illustria tamen & recentia exempla constabat, quàm esset suæ dominationis & auctoritatis tenax. Harum utramque & frequentium hospitem capacem esse, & à transmontanis hominibus haud remotam. Sed quoniam Pontifex ex se nulli Vrbi aut Prouinciæ addictus erat, vbi cumque foret alioqui Fidelibus accepta & commoda illius celebratio; nolle quidem locum coarctare Italicis vrribus: hinc tertio loco proponere Cameracum ciuitatem liberam (nondum ea in Cæsaris potestatem redacta fuerat, vt post biennium contigit, * & credebatur in Gallos potius propensa) amplam, & in finibus Inferioris Germaniæ & Galliarum sitam. Significauit præterea quæ Luca postulauerat Cæsar de Clero Germanico reformando, & de statuendo Catholico fœdere, quæ ratione in Ratisponensi recessu Conuentum erat. Cum verò Paulus enixè studeret, ab animo Regis excutere quodcumque suspitionis semen de constanti sua voluntate, ne cui partium sese inhiæderet, per Nuntium adiecit, conceptam Ratisponæ fœderis formam ex eo quidem placere Pontifici, quòd apertius quàm antea soli defensionis suffragabatur; non tamen conferre posse præscriptam sibi, vt diximus, tam grauem sumptuum portionem.

* Belcarus
ann. 1543.
lib. 2, n. 35.

* Literæ Verallij ad Farnesium Cardinalem,
2. Decembris 1541.

* In Senatu
7. Nouemb.
vt in Actis
Consistor.

Nihil his obstitit Galliæ Rex: de quibus sub idem tempus agitabat * apud Ferdinandum Regem Hieronymus Verallius, Rota Romanæ Duodecimuir, ac recenter Casertanus Antistes reuocatus, postea verò inter Pontificios Senatores adscitus. Per eos plene dies à Nuntij munere apud Venetos ad idem munus in Germania gerendum transierat, vnde Moronum reuocauerat Paulus: quippe cui mos erat, velle identidem coram audire suos peritiores Nuntios, qui proinde eò pleniùs quàm absentes Principem de negotiis certiores reddunt, quòd melius illi homines nos edocent, qui aurem ad audiendum, & mentem ad respondendum obtinent, quàm pagina ad interrogationes excipiendas furda, & ad nouas responsiones reddendas muta. Cumque instaret nouus Conuentus Spirenensis, eò Nuntium destinarat ipsum Moronum, * iis mandatis instructum, quæ distinctiora atque vberiora susciperet ab ore Pontificis.

Quo

10 Quo tempore Verallius Ferdinandum adiit, infausti nuntij peruenierant calamitatis quæ Cæsaream classem oppresserat: hæc enim ad exitum Nouembris ad Algeritanam oram iactata, ac dissecta vi turbulentissimæ procellæ, supra quàm vmquam per mare defæuierit, quâ per integrum Decembrem eam continenter exagitauit. Vnde intellexit Cæsar, sapienti consilio sibi Lucæ improbatam à Paulo eam expeditionem, cum adeò progressa esset anni tempestas. Studebat Ferdinandus infortunium occultare, ne Caroli existimatio minueretur per eos dies, quibus de stabili subsidio suppeditando à Germanis agitabatur: sed ex aduerso vsque adeò fama rem exaggerauit, vt Europam rumor peruasisset, non solum ex ea classe ne vnum quidem asserem seruatum, sed ipsum etiam Cæsarem vel obrutum, vel detritum. Sed breuis rumoris intumescens aestus deserbuit, rei que veritas patuit; modicam nimirum fuisse iacturam nauium, ac minorem etiam capitum, cum ferè omnes ad Hispaniæ litora se recepissent: vnde Cæsaris hostibus animus non est additus ad eius fortunam velut afflictam proculcandam. Quin non defuit qui diceret, casum illum fauisse gloriæ Caroli, patrefactâ in eo singulari quâdam animi virtute, ad eam vsque diem obiecta perpetuo felicitatis accessu, qui egregium quidem Principem illum redderet, sed summum Heroem non ostenderet, inuicta inquam in aduersis constantia. Me certè pudet, humano generi tam parum humanitatis inesse, vt heroici quasi animi magnitudo in eo Principe celebretur, maluisse, vt in penuria nauium, quæ prope litus Atricæ aderant ad consensionem paratæ, pretiosi asturcones perirent, quàm strenui milites.

11 In his rerum conditionibus cœpit Verallius agere cum Ferdinando: ac primò quidem consuetas querimonias audiuit de Pontifice, quòd in vtramque partium æquè se haberet: quæ certè æqualitas molestior Cæsareis accidebat, Pontifice sibi propensiore tunc maximè indigentibus. Damna, quæ Gallorum culpâ patiebatur Ecclesia, Rex amplificauit: illum hæreticis fauere, Turcas extimulare, Episcopos lædere; & tamen nouis illum tamquam præmiis à Pontifice beneficiis foueri, idque eousque progressum, vt cum Austriaci ne vnam quidem Purpuram possent à Paulo impetrare, Gallis interim ea copia impertiretur, vt si Petri Sedes vacasset, periculum aditura fuisset, ne ab homine Gallo, cum ipsius & rei Christianæ pernicie, occuparetur. At contrà Verallius disseruit: Pontificem nunquam à medio se flexisse: id ipsum non modò Parentis communis officio deberi, sed opportuni pacificatoris partibus opus esse;

ria

Trid.

1541.

quas ille semper indefessus per summum studium expleuerat, præfertim verò per eos menses, missis in Galliam viris præcipuis, qui Regem efficacibus suasionibus ad concordiam cohortarentur. Sed questus est ex opposito Verallius, editam à Carolo Ratisponens recessus declarationem, quæ Lutheranis fauebat, eorumque fovebat in diripiendis Ecclesiis audaciam; ac Ferdinandum sollicitauit, vt eam reuocandam curaret. At is renuit, Germanorum opis supra modum indigus, affirmavitque, se decreta Cæsaris sui fratris ac Domini tamquam sapientissima venerari; adeoque cum ipso Carolo super hisce rebus agendum. Atque ita inuisam repulsâ faciem speciosa reuerentiæ modestiæque gratiâ resperfit.

Percontatus est etiam Nuntius Regem, An in proximo Spirensi conuentu religionis negotium agitandum esset. Is verò respondit: Præcipuum quidem argumentum id non futurum; sed insinuari posse per occasionem responsionis à Pontifice reddendæ de triplici postulato, videlicet, De Concilij celebratione in Germania; De illius Nationis Ecclesiasticorum reparatione; De collatione subsidij contra Turcas: quæ, vel certè duo priora, ad Religionem pertinebant. Hic de loco Concilij disertum. Rex Germanis gratificandi appetentissimus, vt haberetur in Germania contendebat ardentius; tamen ex literis Granuellani pernosceret, in eo postulando Cæsarem haud firmiter perstitisse. Affirmabatque, Si Pontifex hoc indulisset, Lutheranorum calumnias disiectum iri. Oportere vt ægrotus à Medico inuisatur, quò rectè curetur; adeoque cum ad curandum Germaniæ morbum Concilio tamquam Medico foret opus, necesse videri vt Concilium Germaniam inuiseret.

Ad hæc Nuntius: Lutheranorum rationem haberi non posse, qui toties apertè repudiauerant Concilium, quod vel à Romano Pontifice penderet, vel constaretur ex Episcopis eidem Pontifici obtemperantibus. Plerosque ex Catholicis Germanis Concilium extra Germaniam haud recusare; Nationes ceteras in alio non suspecto loco deposcere; atque eas omnes suis quoque pariter laborare morbis, eo balneo curandis. Quando Regi placuerat illâ vti similitudine, ne grauaretur eandem à se tunc expensam, rebusque appetam audire. Homines quidem, non parietes ac urbium vias ægrotare: hinc fieri, vt Medici eum inuisant qui ipsis fidat, eosque morbo præpeditus conuenire nequeat: at ægrotos, Concilium in Germania duntaxat cogendum efflagitantes, huiusmodi esse, qui tamquam à veneno abhorrent à medicamentis, quæ Medicus eos aditurus præferberet, hoc est, à legitima Synodo Oecumenica, simul

simul etiam esse tales, ut dummodò vellent, vis certè illis non deesset eò se conferendi, quò se conferunt aegroti, qui reuerà ab hoc Medico curationem exposcunt. Nihil aliud futurum Concilium, quàm consilium, in quod Medicorum plurimi confluentes, quales erant Præsules, vim suffragij obtinentes, vel Theologiæ Canonumque periti Consiliarij, inspecturi ac exploraturi fuissent aegrotum, ac de morbo ad alios relaturi, quibus illarum aegritudinum notitia suppetit, nimis etiam remotioribus innotescuntium: sed adiecit, Mox adfuturum Moronum Nuntium, ac certiora de his responsa redditurum: quò simul suæ responsionis austeritatem temperaret, cum per modum dissertationis, non extremæ repulsæ, rem ageret, simul temerarij notæ, & aduersantis inuidiæ se subduceret, vbi Pontifex per alium gratiora indulgeret.

1541.

C A P V T XVII.

Moronus ad Spirenses Conuentum Nuntius mittitur. Quam illi mandata. Statuitur celebrandum Tridenti Concilium, atque indicitur.

Maturauit ad eam Prouinciam proficisci Moronus, acceptis à Pontifice * mandatis de Germaniæ rebus, siue cum Cæsare Lucæ transactis, siue postmodum expositis à Nugarolo, Ferdinandi apud Pontificem Oratore. Spectabant igitur ea potissimè reformandæ disciplinæ negotium. Ad id traditum ipsi fuerat earum legum exemplar, quas Ratisponæ Legatus digesserat, adiectumque, Haud illi ob angustias temporis, quò ibi moratus est, licuisse rem perficere: proinde eas Nuntius promaueret apud Germaniæ Præsules; sed ita, ut videretur potius adiutorem se illorum Ecclesiasticorum Principum exhibere, quàm exactorem ab eorundem socordia debitæ disciplinæ. Erat enim Pontifex probè gnarus, à nobilioribus plantis fructus vix primis digitis quasi spontè porrectos esse legendos, & solùm à filueltribus pericà decutiendos, quasi violenter exactos.

* Habuit mandata 9. Ianuarij 1542. & extat in Archivio Vaticano.

Addebat Paulus: Cum sit naturæ terreæ semper ad ima delabi, oporteatque identidem eam releuare; suæ mentis esse, ut in Italia pariter ceterisque Christianorum regionibus emendatio morum præscriberetur; secùs intolerabilem eam futuram Germaniæ Clero, seu tamquam onus peculiare subituro, seu deprauatione peculiari notando.

Aliud

1542.

Aliud mandatorum caput agebat de nouo fœdere, Ratisponæ de-
creto, in cuius societatem Pontifex vocabatur. Responderet in
primis, Inesse in eo libello Ratisponensi voces quasdam Pontificiæ
dignitati aduersantes; adeoque minimè decere Pontificem eas con-
probare. Huiusmodi voces, quantum conicio ex documentis, * que
Ferdinandus Rex postea tradidit suis Oratoribus, ad fœdus illud
perficiendum Romam missis, erant in Edicto Ratisponensi, per quod
nonnulla præscribebantur ad Pontificis curam potestatemque spe-
ctantia: sed his prospectum fuit per literas à Carolo & Ferdinando
ad Paulum III. datas, quibus testificabatur, * per tenorem illius
decreti nihil intellectum, quod supremam Pontificis Romani di-
gnitatem vlla ex parte violaret.

* In Com-
mentariis
Borghesio-
rum.

* In citatis
Commen-
tariis.

Præterea, æquum non esse, à solo Pontifice tantum pecuniæ fœderi
conferri, vt volebant, quantum Cæsari ac Ferdinando soluendum
imposuerant, qui ditiones ærariumque omni comparatione maiora
quàm ipse possidebant, atque per illud fœdus sua tuebantur: at verò
Pontificem eò core tantummodò tamquam Caput Ecclesiæ. Pro-
inde offerre se non quartam totius pecuniæ portionem, prout ipse
postulabant, sed sextam, hoc est tertià parte minorem præscripserat.

Porrò de suppitiis contra Turcam Germaniæ tribuendis respon-
deret: Non posse Pontificem vltra progredi, quàm Granuellano
significauerat; nimirum, * stipendia soluturum quinque milium
millibus, si Cæsar copias duceret; sin verò alius quicumque, binis
millibus & quingentis, dummodò classis Turcica seu superam seu
inferam Italiæ oram haud infestaret, ad quam propulsandam essent
cogendæ Pontifici vires omnes. Atque in eo Paulus quæ sponde-
rat reipsà superauit. * Etenim, tametsi copiarum ductor haud Cæsar
fuiisset, sed Septemuir Brandeburgicus; eò tamen tria peditum milia
duce Paulo Vitellio misit, & postea sexcentos equites, ductore
Sfortia Pallauicino.

* Belcarius
lib. 2. §. n. 4.

* Belcarius
suprà citat.

Cùm autem ad hoc ipsum Ferdinandus Paulum rogasset, vt ea
lenitas Lutheranis adhiberetur, quâ illecti opem expeditioni suppe-
ditarent, responsum est, Mirari Pontificem, & vix sibi posse in an-
imum inducere, siue Catholicos siue hæreticos illicius indigere vt li-
luti communi consulerent: nihilominùs placere sibi, erga Luthe-
ranos voluntatem non hostilem, sed amicam proferri, modò præste-
retur integra potestas custodiendi à Christo sibi tradita, neque le-
gum relaxationes indulgerentur instante Concilio, cuius erat eas
concedere vel denegare.

De Concilio hæc in mandatis data. Duas rationes maxime Ger-
manis

manis accommodatas vt illud extra Germaniam haberi vellent, Nuntio suggestit Pontifex: Prima fuit, Habere in animo, se inter- futurum Concilio, vel certe velle, vt vbi vsui esset interesse posset: in praesentia verò ætati suæ tam deuexæ, ac virium habitudini tam imbecilla, intolerabile futurum vel iter, vel cælum Germanicum. Et quò hæc ratio vim haberet, neque de Cameraco, neque de vllis aliis vrbibus ab Italia remotis, etsi extra Germaniam existentibus, mentionem fecit, à quibus ex se non abhorrebat, vt à nobis comme- moratum est in Ardinghelli congressibus cum Rege Gallorum.

Secunda fuit, Cùm in ea Prouincia mutuis distidiis arderent ani- mi, rem periculo proximam fore, si controuersiarum momenta ibi- dem expenderentur, & quasi follis admoueretur igni, adeoque faci- lem futurum transitum à linguarum ad gladiatorum certamen. Cordi esse Pontifici, vt quantum fieri posset, commodo Nationis illius prospiceretur; proinde primo sibi loco probari Mantuam, aliàs ac- ceptam Cæsari, quòd Germaniæ situ & clientelâ coniuncta esset. Præter illam, si fortè Mantuani Ducis tutores illius concedendæ auctoritate vti nollent, proponi secundo loco Ferrariam, quæ ampli- tudine loci, soli fertilitate, magnique fluminis propinquitate maxi- mè opportuna videbatur ex cunctis vrbibus inter Alpes & Appen- ninum positis. Verùm cùm ea vrbs suæ ditionis non esset, nec prius ab Hereule illius Domino ipsam ad id petere voluisset, quàm sciret gratam fore Germanis, non aliter sibi licere illam offerre, nisi positâ concessuri Principis conditione. Ex suis proferre Placentiam ac Bononiam, alio tempore propositas.

7. Cum his mandatis ad Spirensē Conuentum peruenit Moronus, ineunte Februario inchoatum, & 14. die mensis eiusdem * ibi ver- ba fecit Gallorum Regis Orator Franciscus Oliuarius, Alençonianus Cancellarius. Expofuit sui Principis animum in Germanos, bene- uolum semper rebus ipsis comprobatum, atque antiquioribus omi- sis, ad id confirmandum asseruit postremò, increbrescente famâ Solimannum meditari bellum in Pannoniam, missos à suo Rege Nuntios, qui Turcam ab eo consilio dimouerent; sed eosdem cap- tos à Cæsarianis, ac fortassis etiam trucidatos: falso postea vulga- tum, destinatos à Rege, vt his contraria molirentur; id tamen à suo Principe posse redargui variis libellis, eodemque rerum gerenda- rum commentario, à Cæsareis vnâ cum captis Nuntiis intercepto. Prauum sibi videri consilium, Turcam id temporis suscitare specta- tà eius potentia, rebus à Christianis gentibus infeliciter in illum gestis, & contentionibus, quibus in praesentia dissidebant. Nec Pan-

* Sleidanus
ann. 1542.
Belcarus
lib. 23. n. 8.
& 9. & tam
Oratio Gal-
li Oratoris,
quàm euncta
gesta huius
Conuentus,
exant in
volumine
Archiniij
Vaticani.

Pars I.

G g g nonum

ria
Trid.

1542. nonum inconstantiam, qui sæpè Germanos in Turcas, nec rari
Turcas in Germanos sollicitassent, mereri, vt ipsorum gratiã perre-
baretur, ac discrimen subiret vniuersa Germania à nemine lacessita.
Satis videri, impendi operam ciuilibus discordiis componendis,
& opportuniora tempora ad inferenda externis arma prætolari.

Oliuarij concio fauentibus auribus haud excepta, cum ob au-
ctoris suspicionem, tum ob manifestam consilij indignitatem, cum
grauis ignominia Germanici nominis videretur, Turcis diripi-
dum deserere Christianorum Regnum Germaniæ finitimum, ac
legitimo iure possessum ab vno suorum Principum, electo iam Im-
perij successore. Vnde Orator Gallus ante Conuentus exitum in-
de decessit.

* Belcarus
& Sleidanus
tam cit.

At Nuntius in Conuentum admissus 23. Martij * gratius perora-
uit. Placuit quippe Germanis subsidium contra Turcas oblatum;
vbi verò de Concilio sermonem habuit, causas protulit, quæ Pon-
tificem à Germanicis vrbibus auertebant; verum in aliqua alibi eli-
genda, necesse fuit illas quatuor in mandatis, vt notauimus, à Paulo
præscriptas præterire. Per priuata enim colloquia compererat, tres
vrbes, seu beneficiario, seu pleno iure subiectas Pontifici, Conuen-
tui suspectas haberi; & Mantuam illis frustra proponi, ratis Tuto-
res Ducis, id quod patens eius negauerat, haud concessuros: præ-
terquam quòd auctoritas Mantuani Purpurati, additi rebus Pon-
tificis, vt aliàs obiectum fuerat, eò tunc maioris ponderis censetur,
quò illam amplio rem reddebat minor imperantis ætas ex fratre
nepotis. Quamobrem impetrauit à Pontifice Moronus * facultate
tem duas præterea proponendi, alteram Cameracum, de qua aliquid
insinuauimus, & in ea Pontifex erat pronior, vt pote remotiorem
à Germania, ceteris Nationibus haud suspectam, adeoque aptio-
rem continuationi Concilij, etiam bello inter eas excitato, & à ti-
more Martis Othomannici remotiorem. Hæc tamen Pauli propo-
sio dissimulanda ipsi erat, quò narratam à nobis causam sustine-
ret, cur Germanicas vrbes excluderet: & insuper Cameracensis
ciuitas neque profus commoda Germanis videbatur, neque cui
plene confiderent. Altera Tridentum erat, cui nihil ferè deerat vt
esset Germanica, nisi nomen, atque in eam exploratum erat Nun-
tio consensuros Germanos. Proinde connumeratis prius in Con-
uentu quatuor vrbibus, quas Pontifex opportunas existimabat, ac
præterea Cameraco, postremò Tridentum obtulit celebrando
Concilio, in Alpibus situm prope Athesim, vrbem Germaniæ con-
terminam, & Ferdinando beneficiariam.

* Literæ
Farnesij ad
Poggium,
Nuntium a-
pud Cæsa-
rem, 27.
Malj. 1542.

Respon-

9 Responsum à Conuentu, Vbi non liceret sibi in Germania Concilium obtinere, placere vt haberetur Tridenti. At Lutherani seorsim per suas contestationes reclamarunt tam Concilij loco in Italia, quam auctoritati Pontificiæ illi præfutura. Decretum Romæ, vt dies 13. Augusti Concilio destinaretur; sed, postea cùm nimis angustum temporis interuallum visum esset, post habitam * per tres Senatus de hac re ac de tenore diplomatis deliberationem, tandem 22. Maij statutum diploma atque signatum, promulgatum verò solenni Principis Apostolorum die, cuius supremum Principatum Lutherani oppugnabant, indictumque Concilium Sanctorum omnium sacro die inchoandum, quorum pariter Festo die, & in quorum templo ante vigesimum quartum annum primò Lutheri hæresis eruperat, cui extinguendæ sacer ille Cœtus indicebatur.

1542.
* Die 5. 12.
& 22. Maij
vt in Actis
Consistor.

ria
Trid.